

Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich

„PARTNERSTWO DLA ZIEMI NIŻAŃSKIEJ”

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2014-2020

Lokalna Grupa Działania

Stowarzyszenie

„Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”

**Strategia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność
objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata
2014 - 2020**

**Harasiuki, Jarocin, Jeżowe, Krzeszów,
Nisko, Rudnik nad Sanem, Ulanów,**

Nisko 2015

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka LGD	2
1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia	2
2. Opis obszaru LGD	2
3. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie LGD	3
4. Opis struktury LGD	4
5. Opis składu organu decyzyjnego i charakterystyka procesu decyzyjnego	5
6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	5
7. Potencjał ludzki LGD	5
Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR	6
1. Proces konsultacji i jego etapy	6
2. Kluczowe osoby dla procesu budowy LSR	9
3. Skład i kompetencje zespołów roboczych	9
4. Opracowanie zasad wyboru i ustalenie kryteriów wyboru	10
5. Wnioski z przeprowadzonego procesu konsultacji (wyniki badań własnych ewaluacji)	10
Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności	12
1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup	12
2. Infrastruktura drogowa i bezpieczeństwo na drogach	13
3. Działalności sektora społecznego i pomoc społeczna	13
4. Opis rynku pracy	14
5. Produkty lokalne i tradycyjne oraz sprzedaż produktów rolnych	18
6. Walory przyrodnicze i krajobrazowe	19
7. Działalność instytucji kultury i placówek oświatowych	21
8. Bariery architektoniczne	23
9. Nowoczesne technologie i narzędzia internetowe	23
10. Walory turystyczne i rekreacyjne	23
Rozdział IV. Analiza SWOT	25
Rozdział V. Cele i wskaźniki	30
1. Cele ogólne i cele szczegółowe	30
2. Cele i wskaźniki	31
3. Cele ogólne i szczegółowe oraz propozycje działań zgłoszone w procesie konsultacji społecznych z podziałem na formę interwencji ze strony LGD	37
4. Uzasadnienie celów szczegółowych i odniesienie do celów PROW	42
5. Przedsięwzięcia – szczegółowe uzasadnienie w odniesieniu do analiz i procesu partycypacji społecznej	46
Rozdział VI. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	48
1. Ogólna charakterystyka przyjętych rozwiązań	48
2. Informacja o realizacji projektów grantowych, operacji własnych i projektu współpracy	49
3. Kluczowe warunki realizacji operacji i kryteria dostępu wypracowane w procesie konsultacji społecznych	49
4. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	50
5. Innowacyjność w kryteriach wyboru	50
Rozdział VII. Plan działania	51
Rozdział VIII. Budżet LSR	53
Rozdział IX. Plan komunikacji	54
1. Planowane efekty działań komunikacyjnych	55
2. Analiza efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków	55
3. Opis wniosków /opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych, sposobów ich wykorzystania w procesie realizacji	55
4. Całkowity budżet	55
Rozdział X. Zintegrowanie	56
1. Zgodność i komplementarność z innymi dokumentami planistycznymi	56
2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów oraz branż w celu realizacji założeń LSR	61
Rozdział XI. Monitoring i ewaluacja	63
1. Monitoring	63
2. Ewaluacja	64
Rozdział XII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	65
Wykaz wykorzystanej literatury	66
Załączniki do LSR	66

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA LGD

1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” – stowarzyszenie, które powstało w oparciu o artykuł 15 ustawy z 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. Nr 64, poz. 427 oraz z 2008 r. Nr 98, poz. 634).

❖ Data wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego: 15.05.2006 r.

❖ Numer w Krajowym Rejestrze Sądowym: 0000257001

Organami stowarzyszenia są: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna i Rada.

2. Opis obszaru LGD.

Obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju mieści się w granicach administracyjnych powiatu nizańskiego. W skład tego obszaru wchodzi teren siedmiu gmin powiatu nizańskiego, tj.: cztery gminy wiejskie: Harasiuki, Jarocin, Jeżowe i Krzeszów oraz trzy gminy miejsko-wiejskie: Nisko, Rudnik nad Sanem i Ulanów.

Gminy powiatu nizańskiego łącznie zajmują **obszar 786 km²**. Gminą o największej powierzchni jest gmina Harasiuki, której powierzchnia stanowi 21,5 % obszaru powiatu. Gminą o najmniejszej powierzchni jest gmina Krzeszów, której powierzchnia stanowi 7,88 % całego obszaru.

Na dzień 31.12.2013 r. obszar powiatu nizańskiego zamieszkiwało **67 521 osoby**, z tego liczba **23 814 osób stanowiła ludność miejską**, a **43 707 osoby były mieszkańcami wsi**. Największym miastem obszaru LGD jest **Nisko**, w którym mieszka **15 484 osób**, w drugim pod względem liczby mieszkańców miastem jest Rudnik nad Sanem – 6 858 osób, w Ulanowie mieszka 1 472 osób¹. **Powiat nizański zamieszkiwało 34 095 kobiet i 33 426 mężczyzn**. Gminę Harasiuki zamieszkiwało **6 236 osób**; Jarocin **5 444 osób**; Jeżowe **10 148 osób**; Krzeszów **4 289 osób**; Nisko **22 493 osób**; Rudnik nad Sanem **10 320 osób**; Ulanów **8 591 osób**².

Obszar LGD jest spójny terytorialnie, każda z gmin powiatu nizańskiego pozostaje w bezpośrednim sąsiedztwie przynajmniej dwóch gmin nizańskich, co widać na mapie nr 1. Oprócz spójności przestrzennej i administracyjnej występują również ściśle powiązania szlaków komunikacyjnych (drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz linia hutnicza szerokotorowa) i cieków wodnych (rzeki San i Tanew). Mocną cechą obszaru LGD jest spójność na płaszczyźnie kulturowej (np. kultura lasowiacka, tradycje flisackie).

Mapa nr 1: Obszar Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” w granicach administracyjnych powiatu nizańskiego.

Źródło: Opracowanie własne na bazie mapy administracyjnej powiatu nizańskiego.

¹ <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-województwie/powiaty-938/ludnosc-2013-1028/>, (stan na dzień 31.12.2013 r.).

² „Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2013r.” Wojewódzki Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

3. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie LGD.

Budowanie partnerstwa na rzecz wdrażania inicjatywy LEADER w powiecie niżańskim zostało rozpoczęte w 2003 roku poprzez realizację projektu polsko – holenderskiego o nazwie „Wsparcie Budowania Instytucji na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich”. W projekcie uczestniczyły trzy powiaty: leżajski, biłgorajski oraz niżański. Celem projektu było wsparcie zdolności instytucjonalnych na obszarach pilotażowych w kontekście formułowania i wdrożenia programów rozwoju wsi. W wyniku tych szkoleń powstał załączek Lokalnej Grupy Działania łączącej podmioty z trzech sektorów: samorządowców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych. To właśnie oni stanowili trzon organizacyjny, który wspólnie ze Starostwem Powiatowym w Nisku, Urzędem Gminy i Miasta Ulanów oraz Stowarzyszeniem „Niżańskie Centrum Rozwoju” opracował w ramach I schematu Leader + dla wszystkich gmin powiatu niżańskiego projekt pod nazwą „Aktywność mieszkańców szansą rozwoju powiatu niżańskiego”. Pomimo wykluczenia z dofinansowania w ramach Schematu I samodzielnie, czyli staraniem osób działających na rzecz swoich środowisk bez środków pochodzących z programu Leader+, zrealizowano założenia projektu i utworzono „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” oraz opracowano ZSROW dla gmin wchodzących w skład powiatu niżańskiego. W dniu 31.03.2006r. odbyło się Zebranie Członków Założycieli Stowarzyszenia, podczas którego powołano Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”.

Podjęte działania dały szansę na aplikowanie o środki finansowe z II schematu programu Leader+. Opracowany wniosek wraz ze ZSROW zostały pozytywnie ocenione przez FAPA, co umożliwiło realizację zaplanowanych działań. Projekt „Aktywność mieszkańców szansą rozwoju powiatu niżańskiego” realizowany był na podstawie umowy zawartej z Fundacją Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, który był współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej oraz budżetu państwa, Działanie 2.7 Pilotażowy Program Leader+ Schemat II.

W ramach projektu zrealizowano: szkolenia i inicjatywy na rzecz promocji regionu, opracowywano dokumentację techniczną na infrastrukturę turystyczną, taką jak: ścieżki rowerowe, dokumentację lokalnych zbiorników wodnych, dokumentację w zakresie ochrony dóbr kultury, pomników przyrody i lokalnych zabytków. Schemat II był początkiem i wstępem do podjęcia dalszej działalności LGD. Po zakończeniu realizacji Schematu II przystąpiono do dostosowania struktury LGD do wymogów PROW 2007 - 2013, poprzez zmianę i dostosowanie zapisów statutowych, co otworzyło drogę do budowania partnerstwa trójsektorowego. Kolejnym etapem budowania partnerstwa było przeprowadzenie spotkań informacyjnych dotyczących programu LEADER, przedstawione korzyści jakie za sobą niesie oraz działań, które należy podjąć, aby mogli z niego skorzystać lokalni liderzy, przedstawiciele podmiotów sektora społecznego, gospodarczego, publicznego, potencjalni kandydaci na członków stowarzyszenia itp. Ważnym elementem tych spotkań było zachęcenie potencjalnych kandydatów do przystępowania do LGD. W efekcie przeprowadzonych spotkań i konsultacji LGD zyskało nowych członków.

Powołano zespół roboczy ds. opracowania strategii, w skład którego weszli, przedstawiciele poszczególnych gmin powiatu niżańskiego oraz członkowie Zarządu. Głównym zadaniem Zespołu Roboczego było zbieranie informacji i opracowywanie materiałów niezbędnych do opracowania i złożenia do otrzymania dofinansowania na realizację Lokalnej Strategii Rozwoju.

W dniu 21 maja 2009 roku podpisano ramową umowę o warunkach i sposobie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Celem Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) na lata 2009- 2015 była realizacja działań zmierzających do rozwoju turystyki w oparciu o wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych obszaru LGD, rozwój alternatywnych form działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, a także podniesienie jakości życia mieszkańców. Działania miały na celu podniesienie jakości i rozwój usług turystycznych, budowę infrastruktury okołoturystycznej, promocję walorów turystycznych terenu Lokalnej Grupy Działania, promocję i rozwój mikroprzedsiębiorczości pozarolniczej, wsparcie rozwoju produktów regionalnych i markowych, podniesienie kwalifikacji mieszkańców Lokalnej Grupy Działania, poprawę stanu infrastruktury publicznej, rozszerzenie oferty spędzania wolnego czasu oraz integrację społeczności lokalnych.

Kwota dofinansowania na rzecz realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju zgodnie z umową wyniosła: **7 833 828 zł**. Finansowa realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju przedstawia się następująco:

- 1) Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej - 96 615,00 zł;
- 2) Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – 0,00 zł;
- 3) Odnowa i rozwój wsi – 5 856 743,75 zł
- 4) Małe projekty – 1 880 469,25 zł

W ramach projektu współpracy z Lasowiacką Grupą Działania oraz LGD Stowarzyszenie „Regionu Sanu i Trzebońnicy” zrealizowano przedsięwzięcie pn.: **Ekomuzeum atrakcją turystyczną regionu (EATR)**. Największym działaniem, które zrealizowano wspólnymi siłami było wytyczenie i oznaczenie metodą malarską, tabliczkami i znakami kierunkowymi 120 km szlaku rowerowego oraz budowa i doposażenie wiat przystankowych, wydanie map i przewodnika po szlakach obszaru EATR. **Kwota pomocy dla całej operacji wyniosła: 441 377,86 zł**

Ponadto pozyskiwano wsparcie finansowe Regionalnej Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w Województwie Podkarpackim na organizację przedsięwzięć kulturalnych i promujących produkty tradycyjne: konkursy, występy artystyczne, obchody jubileuszowe i dożynki.

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie "Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej" oprócz działań związanych z realizacją Programu LEADER podejmowała na przestrzeni ostatnich lat szereg innych inicjatyw, odbiorcami których byli mieszkańcy obszaru LGD:

Tabela nr 1. Wykaz realizowanych projektów przez LGD

L.p.	Nazwa projektu	Źródło dofinansowania	Okres realizacji	Całkowita kwota projektu w zł	Informacja o projekcie
1.	„Stypendia pomostowe na I rok studiów dziennych”	Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości, Fundacja Wspomagania Wsi.	2010-2016	245 000,00	Ufundowanie stypendiów na I rok dziennych studiów magisterskich dla 41 stypendystów w kwocie 5 tys. zł.
2.	„Wykwalifikowany strażak ochotnik gwarancją bezpieczeństwa w powiecie nizańskim”	Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich	2010-2012	86 322,95	Szkolenia z zakresu: obsługi jachtów motorowych, nurkowania, kwalifikowanej I pomocy oraz kierowania ruchem drogowym.
3.	„Razem, młodzi przyjaciele”	Ministerstwo Edukacji Narodowej w ramach programu „Polsko-ukraińska współpraca młodzieży”	2014	47 800,00	Celem projektu było zacieśnienie współpracy pomiędzy: liderami lub przedstawicielami organizacji społecznych z rejonu Drohobycza i Borysławia i przedstawicielami organizacji z terenu powiatu nizańskiego.
4.	„Akademia Aktywnych Obywateli – Podkarpackie Inicjatywy Lokalne”	Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich	2014-2016	1528000,00	Dofinansowanie grantów (od 2 tys. zł do 5 tys. zł) dla młodych organizacji pozarządowych, grup samopomocowych i grup nieformalnych z terenu woj. podkarpackiego.

Źródło: Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”, dokumentacja projektowa: umowy o dofinansowanie, sprawozdania merytoryczne i finansowe.

4. Opis struktury LGD.

W skład Lokalnej Grupy Działania wchodzi przedstawiciele sektora publicznego, społecznego, gospodarczego reprezentujący wszystkie gminy wchodzące w skład obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju. **Sektor społeczny** jest reprezentowany przez **60 członków** zwyczajnych, w tym **36 mieszkańców**; **sektor publiczny** liczy **16 członków** zwyczajnych; **sektor gospodarczy** liczy **8 członków** zwyczajnych.

Sektor publiczny reprezentowany jest przez gminy wchodzące w skład powiatu nizańskiego, instytucje kultury tego obszaru oraz Powiat Nizański. **Sektor gospodarczy** reprezentuje 8 podmiotów z branży produkcyjnej, transportowej, budowlano- usługowej oraz usługowej. Członkowie reprezentujący **sektor społeczny** oraz mieszkańców to w przeważającej części osoby fizyczne. Znaczna część tych osób podejmuje dodatkowe działania aktywizujące społeczność lokalną poprzez m.in. prowadzenie stowarzyszeń, towarzystw, bractw, kół gospodyń wiejskich i zespołów obrzędowych. Członkami LGD są 24 stowarzyszenia, w tym 5 Ochotniczych Straży Pożarnych. Członkowie LGD wchodzący w skład sektora społecznego reprezentują różne środowiska, co daje szansę na wymianę doświadczeń i wykorzystanie ich w procesie tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju.

Tabela nr 2. Liczba członków LGD ze względu na sektorowość

Liczba członków LGD		
sektor publiczny	sektor społeczny	sektor gospodarczy
16	60	8
19,05%	71,43%	9,52 %

Źródło: Opracowanie własne na bazie deklaracji członkowskich LGD, stan na dzień 26.11.2015

5. Opis składu organu decyzyjnego i charakterystyka procesu decyzyjnego.

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia jest **Rada**. Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków LGD spośród członków tego zebrania w głosowaniu jawnym. W skład Rady wchodzi przedstawiciele trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego.

Zgodnie z zapisami statutu LGD Rada może liczyć od 7 do 11 członków. W drodze uchwały Walne Zebranie określiło konkretną liczbę członków organu decyzyjnego LGD. Na Walnym Zebraniu w dniu 26 stycznia 2015r. Walne Zebranie Członków podjęło uchwałę nr 6/2015 w której określono liczbę członków organu decyzyjnego. W skład organu decyzyjnego LGD wchodzi 11 członków. W wyniku przeprowadzonych wyborów do Rady wybrano 11 osób. W wyniku rezygnacji 4 członków Rady LGD w dniu 21 grudnia 2015 roku podczas Walnego Zebrania Członków LGD dokonano uzupełnienia składu Rady.

W strukturze Rady Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” **27,27%** stanowią przedstawiciele **sektora publicznego i gospodarczego**. Przedstawiciele **sektora społecznego** stanowią największy procent w strukturze organu decyzyjnego - **45,45 %**. Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” spełnia więc wymóg mówiący, że władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie mogą mieć więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez organ decyzyjny.

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” spełnia także wymóg mówiący o zakazie łączenia funkcji w radzie z funkcją w zarządzie lub organie kontroli, co oznacza że jedna osoba będąca członkiem LGD jest członkiem wyłącznie jednego z organów LGD.

Rada obraduje na posiedzeniach zwoływanych przez Przewodniczącego Rady w miarę potrzeb wynikających z ogłaszanych przez LGD konkursów. Jest jedynym organem w strukturze LGD odpowiedzialnym za ocenę i wybór wniosków o dofinansowanie składanych w drodze konkursów w ramach wdrażanej przez Stowarzyszenie Lokalnej Strategii Rozwoju. Posiedzenia Rady są jawne, a dokumentacja z przeprowadzanej oceny jest udostępniana w biurze LGD zgodnie z regulaminem pracy biura.

6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.

Podstawowym dokumentem regulującym zasady działania LGD Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” jest **Statut**, który określa zakres uregulowań zgodnie z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. Statut reguluje kwestie związane z wskazaniem organu nadzoru; organu odpowiedzialnego za wybór operacji oraz szczegółowe określenie jego kompetencji i zasad reprezentatywności; określenie organu LGD kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji; uregulowaniem dotyczącego zachowania bezstronności członków organu decyzyjnego w wyborze operacji oraz zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.

Istotnym dokumentem dla funkcjonowania LGD jest **Regulamin Walnego Zebrania Członków**. Dokument ten określa podstawowe zasady.

Szczegółowe zasady i procedury funkcjonowania Rady LGD Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” określa **Regulamin Rady**. Oprócz kwestii organizacyjnych związanych z zwoływaniem posiedzeń i dostarczaniem dokumentów, regulamin ten określa rozwiązania dotyczące oceny, wyboru operacji, zasady dokumentowania procesu oceny, wzorów dokumentów wykorzystywanych w procesie oceny i wyboru operacji.

Kolejnym dokumentem regulującym zasady funkcjonowania LGD Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” jest **Regulamin organizacyjny biura**, który reguluje opis stanowisk. Powyższy regulamin formułuje zasady zatrudniania, uprawnienia kierownika biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, oraz opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa. Regulamin jest przygotowywany i przyjmowany przez Zarząd LGD.

7. Potencjał ludzki LGD.

Członkowie organów władzy LGD posiadają wieloletnie doświadczenie w realizacji zadań wynikających z realizacji programu LEADER- przygotowanie dokumentów planistycznych i wdrażanie strategii. Wszyscy zatrudnieni pracownicy Biura LGD posiadają dużą wiedzę i wieloletnie doświadczenie związane z wdrażaniem i aktualizacją dokumentów strategicznych o zasięgu lokalnym, jak również doświadczenie w zakresie udzielania doradztwa beneficjentom. Doświadczenie i wiedza wynika z realizacji programu Leader w latach 2009 – 2015 jak również z uczestnictwa w realizacji innych projektów realizowanych przez LGD oraz procesach budowy dokumentów planistycznych na poziomie powiatu i gmin. Wszyscy obecni pracownicy byli zatrudnieni w Biurze LGD w okresie poprzedniego programowania oraz wdrażania LSR w ramach PROW 2007 – 2013, posiadają również specjalistyczną wiedzę zdobytą na szkoleniach organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Centrum

Doradztwa Rolniczego w Krakowie i Podkarpackiego Oddziału Doradztwa Rolniczego w Boguchwale. Pracownicy poprzez wieloletnie doświadczenie zawodowe nabyli umiejętności w pozyskiwaniu funduszy UE i budżetu państwa, zarządzaniu i rozliczaniu projektów. Bliska jest im znajomość problematyki rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności podejścia Leader, jak również znajomość aspektów formalno- prawnych działalności organizacji pozarządowych. W związku z powyższym pracownicy posiadają odpowiednie kompetencje i zasoby do tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym.

Pracownicy Biura LGD to: Kierownik Biura – zatrudnienie: umowa o pracę w wymiarze 1 etatu; Specjalista ds. pomocy przy opracowywaniu wniosków – 1 etat; Specjalista ds. monitoringu i ewaluacji – 1 etat; Specjalista ds. obsługi projektów grantowych – 1 etat. Dla powyższych stanowisk pracy zostały opracowane procedury i podziały zadań do realizacji. Dodatkowo w celu zapewnienia wysokiej jakości obsługi zarówno LSR jak i działalności biura LGD, dla ww. został opracowany plan szkoleń uwzględniający podnoszenie wiedzy i kwalifikacji zawodowych wynikający z wdrażanych działań oraz ze zmieniających się przepisów. Dodatkowe szkolenia jakie będą mogły być wprowadzone do planu szkoleń wynikać będą z przeprowadzonego monitoringu działań doradczych zgodnie z działaniami realizowanymi w ramach monitoringu oraz Regulaminem organizacyjnym biura LGD.

O potencjale LGD świadczą również zasoby lokalowe i techniczne. Siedziba biura zlokalizowana jest w Nisku, które jest centralną gminą powiatu oraz dużym ośrodkiem administracyjnym. W Nisku swoją siedzibę mają władze powiatowe i gminne oraz: Sąd, Prokuratura, PUP, Urząd Skarbowy, KRUS, KPP. Gmina jest również dobrze skomunikowana z innymi gminami powiatu nizańskiego. Biuro znajduje się w wynajętym lokalu o powierzchni 96 m² i znajdują się tam 2 pomieszczenia biurowe i sala szkoleniowa. Pomieszczenia biura wyposażone zostały w podstawowy sprzęt biurowy tj. komputery stacjonarne i przenośne, drukarki, kserokopiarki, urządzenia wielofunkcyjne, rzutnik biurka, krzesła, stoły, szafy, telefony, telefaks oraz materiały biurowe. Pomieszczenia i będący na ich wyposażeniu sprzęt i urządzenia biurowe pozwalają na urządzenie sześciu standardowych stanowisk pracowniczych i archiwizowanie tworzonej dokumentacji przez okres wymagany przepisami prawa. Powierzchnia i wyposażenie pomieszczeń pozwalają na przyjmowanie interesantów oraz udzielanie im doradztwa i pomocy merytorycznej. Wielkość i wyposażenie sali szkoleniowej są wystarczające do prowadzenia posiedzeń Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej. Dla potrzeb odbywania Walnych Zebrań Członków, spotkań i szkoleń, LGD ma zapewnioną możliwość korzystania z sal konferencyjnych Urzędów Gmin i instytucji kultury na terenie całego powiatu.

ROZDZIAŁ II. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

1. Proces konsultacji i jego etapy.

Zaangażowanie społeczności lokalnej w proces planowania jest jedną z najważniejszych zasad w programie LEADER. O ile w przypadku strategii lokalnych samorządów zaangażowanie mieszkańców jest wskazane, o tyle w przypadku lokalnej strategii rozwoju jest ono sensem planowania i warunkiem sukcesu **Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”**.

Jednym z głównych celów LGD, na początku 2015 roku było przygotowanie planu działania dla prac nad budową LSR z szerokim udziałem i zaangażowaniem lokalnej społeczności na wszystkich kluczowych etapach, z uwzględnieniem udziału wszystkich strategicznych dla programu LEADER grup społecznych. Przygotowanie takiego planu poprzedziły szerokie dyskusje, szkolenia i warsztaty z udziałem ekspertów zewnętrznych. Efektem tych działań było wyznaczenie kluczowych etapów dla budowy strategii tj. kamieni milowych metodą partycypacyjną oraz dobór metod i narzędzi konsultacji społecznych i ustalenie harmonogramu prac.

Główne etapy budowy LSR obejmowały:

1. Działania organizacyjne.

- a) Organizacja szkolenia dla członków LGD: „Metody i narzędzia prowadzenia konsultacji społecznych oraz techniki i narzędzia prowadzenia konsultacji społecznych- warsztaty konsultacyjne, grupy robocze, debaty publiczne, wysłuchania publiczne, badania ankietowe” – szkolenie dwudniowe odbyło się w dniach 7- 8/05/2015 i uczestniczyło w nim łącznie 22 osoby;
- b) Opracowanie planu działania w ramach działalności Zarządu LGD obejmującego powołanie zespołów roboczych ds. opracowania LSR.
- c) Powołanie zespołów roboczych ds. opracowania LSR i określenie składu i kompetencji w/w Zespołów – Zespół Koordynujący, Zespoły Gminne i Zespoły Tematyczne³.

2. Działania informacyjno – szkoleniowe.

³ Zespoły zostały utworzone Uchwałą Zarządu nr 1/04/2015 z dnia 27 kwietnia 2015 w sprawie powołania zespołów roboczych ds. opracowania lokalnej strategii rozwoju. Uchwała ta reguluje proces tworzenia i skład poszczególnych Zespołów uwzględniając udział wszystkich sektorów, na którym oparte jest działanie LGD oraz zakres kompetencji.

- a) Przeprowadzenie kampanii informacyjnej na stronach internetowych samorządów lokalnych i LGD – informacje zawierały treści dotyczące wejścia nowego okresu programowania w ramach PROW 2014 – 2020 oraz nowych zadań dla LGD wynikających z programu LEADER. Informacje internetowe zawierały zaproszenie do współudziału w tworzeniu nowej lokalnej strategii rozwoju oraz dane kontaktowe biura LGD i harmonogram spotkań w poszczególnych gminach. Działania informacyjne były prowadzone przez pracowników biura LGD.
- b) Organizacja 7 spotkań informacyjno szkoleniowych (po jednym w każdej z gmin obszaru LGD), podczas których omówiono program Leader w ramach PROW 2014– 2020 oraz założenia prowadzenia konsultacji społecznych z udziałem przedstawicieli sektorów publicznych, gospodarczych, społecznych oraz mieszkańców– spotkania odbyły się w terminach: gmina Harasiuki: 17 lipiec 2015r., Jarocin: 16 lipiec 2015r., Jeżowe: 22 lipiec 2015r., Krzeszów: 14 lipiec 2015r., Nisko: 13 lipiec 2015r., Rudnik nad Sanem: 8 lipiec 2015r. Ulanów: 15 lipiec 2015r. W spotkaniach uczestniczyło: **91 mieszkańców** z obszaru LGD. Spotkania informacyjne były prowadzone przez Prezesa Zarządu LGD oraz kierownika Biura LGD.
- c) Organizacja szkolenia z zakresu „Promocja efektów realizacji PROW 2007-2013 oraz prezentacja nowego okresu programowania PROW 2014-2020” dla mieszkańców obszaru LGD. Oprócz prezentacji dokonań programu Leader w okresie programowania 2007– 2013 głównym celem szkolenia było: przekazanie uczestnikom wiedzy z zakresu możliwości uzyskania wsparcia finansowego w ramach poszczególnych działań w nowej perspektywie finansowej PROW 2014-2020 oraz zainteresowanie i zachęcenie potencjalnych beneficjentów do korzystania z różnych instrumentów wsparcia w ramach PROW 2014-2020– szkolenie odbyło się w dniu 22/06/2015 i uczestniczyło w nim łącznie **53 osoby**. Szkolenie prowadzone było przez przedstawiciela Fundacji Bieszczadzkiej.

3. Spotkania publiczne.

- a) Organizacja 7 spotkań publicznych (po jednym w każdej z gmin obszaru LGD), podczas których dokonano diagnozy obszaru LGD, **określono grupy społeczne, które z powodu różnych czynników znajdują się w niekorzystnej sytuacji (grupy te określane mianem osoby defaworyzowane)**, wskazano główne kierunki rozwoju, opracowano kryteria przyjmowania przedsięwzięć w LSR, określono wstępne założenia planu komunikacji z LGD, przygotowano założenia do monitoringu i ewaluacji LSR - z udziałem przedstawicieli sektorów publicznych, gospodarczych, społecznych oraz mieszkańców. Spotkania odbyły się w terminach: gmina Harasiuki: 27 listopada 2015r., Jarocin: 26 listopada 2015r., Jeżowe: 25 listopada 2015r., Krzeszów: 19 listopada 2015r., Nisko: 3 grudnia 2015r., Rudnik nad Sanem: 24 listopada 2015 r. Ulanów: 23 listopada 2015r. W spotkaniach uczestniczyło **82 mieszkańców** z obszaru LGD. Za prowadzenie spotkań publicznych był odpowiedzialny Zarząd i pracownicy biura LGD.
- b) Uczestniczono w 7 Sesjach Rad Gminnych (w każdej z gmin obszaru LGD), podczas których przedstawiciele LGD przekazali radnym i sołtysom informacje o programie LEADER w nowej perspektywie finansowej oraz przedstawiono wnioski ze spotkań Zespołów Gminnych.
- c) Organizacja spotkania z przedstawicielami wszystkich instytucji kultury działających na obszarze LGD – dokonano diagnozy działalności instytucji kultury oraz potrzeb i kierunków rozwoju instytucji kultury w nowej perspektywie finansowej (diagnozy pogłębiono z wykorzystaniem badania ankietowego skierowanego do instytucji kultury). Spotkanie odbyło się w dniu 08/03/2015 i uczestniczyło w nim łącznie 8 osób. W spotkaniach uczestniczyli przedstawiciele LGD, Prezes Zarządu oraz kierownik Biura LGD.

4. Gromadzenie informacji o obszarze LGD oraz danych statystycznych.

- a) Przygotowanie pism do instytucji publicznych (urzędy gmin obszaru LGD, PUP, OPS obszaru LGD), które dotyczyły zapytania w zakresie działalności w/w instytucji i danych statystycznych będących w posiadaniu tych instytucji – dane zostały zawarte w diagnozie obszaru. Za zadanie odpowiedzialni byli pracownicy biura.
- b) Przygotowanie pism do wszystkich instytucji realizujących na terenie województwa podkarpackiego instrument wsparcia w ramach PO KL działanie 6.2 Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samo zatrudnienie pismo z prośbą o przekazanie informacji o liczbie podmiotów ubiegających się o wsparcie i liczbie podmiotów, które otrzymało w/w wsparcie – dane zostały zawarte w diagnozie obszaru. Za zadanie odpowiedzialni byli pracownicy biura.
- c) Gromadzenie informacji statystycznych o obszarze LGD z zakresu rynku pracy; rolnictwa; przedsiębiorczości; działalności sektora społecznego; infrastruktury kulturalnej, turystycznej, rekreacyjnej; produktów tradycyjnych; dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego itp. Dane zostały zawarte w diagnozie obszaru, posłużyły również do przygotowania analizy SWOT na etapie spotkań publicznych. Za zadanie odpowiedzialni byli pracownicy biura.

- 5. **Badanie ankietowe** – badanie zostało przeprowadzone w okresie od 21 maja do 14 sierpnia 2015 roku metodą kwestionariusza ankiety na grupie liczącej 485 osób w wieku powyżej 13 roku życia. Do uczestników badania ankietowego docierano kilkoma metodami. Prowadzono kampanię informacyjną o procesie konsultacji społecznych na terenie obszaru LGD za pośrednictwem ogłoszeń na stronach internetowych samorządów obszaru LGD, spotkań informacyjno – szkoleniowych organizowanych na terenie każdej z gmin. Informowano lokalnych liderów (radnych, sołtysów) podczas sesji rad gminnych. W bezpośrednie działania informacyjne włączyli się członkowie Zespołu Koordynującego, którzy rozpowszechniali ankiety w wersji papierowej bezpośrednio do mieszkańców obszaru i **grup defaworyzowanych** (zdefiniowanych na spotkaniach publicznych). Za pośrednictwem członków Zespołu

Koordynującego oraz lokalnych liderów i instytucji samorządowych rozdysponowano blisko 1050 ankiet. Odbiorcami ankiet, prócz mieszkańców i osób zakwalifikowanych jako **grupy defaworyzowane**, byli radni, sołtysi, członkowie rad sołeckich, przedstawiciele organizacji pozarządowych i Ośrodków Pomocy Społecznej, Gminnych Ośrodków Kultury, Urzędów Gmin. Do ostatecznej analizy statystycznej zakwalifikowano wszystkie złożone 485 ankiet w wersji papierowej. Nie wpłynęły żadne ankiet drogą elektroniczną. Dane z kwestionariuszy zostały poddane analizie statystycznej i merytorycznej. Przy weryfikacji niniejszych ankiet zachowano anonimowość wszystkich ich respondentów. W grupie respondentów przeważały kobiety, które stanowią 61,03 % ogółu badanych. Najchętniej w badaniu ankietowym brały osoby w wieku 26-35 lat (25,57% ankietowanych) i osoby z wyższym wykształceniem - 49,48% oraz osoby pracujące 60,62%.

Wnioski i rekomendacje powstałe w raporcie z badania ankietowego stanowiły wytyczne dla pracy Zespołów Tematycznych. Pełny raport z badania ankietowego jest dostępny na www.lgdnisko.pl.

Zadanie zostało w całości zaplanowane i zrealizowane przez Zespół Koordynujący.

6. **Warsztaty strategiczne** - odbyły się poprzez uczestnictwo mieszkańców LGD w tzw. Zespołach Tematycznych (ZT). Obszar działania poszczególnych zespołów tematycznych został określony przez Zespół Koordynujący w oparciu o wyniki badania ankietowego oraz o wnioski konstruowane przez Zespoły Gminne podczas spotkań publicznych. Powstało 4 ZT w obszarach: **edukacja, wykluczenia, przedsiębiorczość i kultura**. Warsztaty odbyły się w 3 terminach: 20, 27 sierpnia i 3 września 2015r. Łącznie we wszystkich warsztatach wzięło udział **58 mieszkańców**. Na tym etapie ZT odpowiedzialne były za:

a) Warsztat I – 20 sierpnia 2015 r.:

- doprecyzowanie powstałej podczas spotkań publicznych definicji **innowacyjności i grup defaworyzowanych** oraz wskazanie grup defaworyzowanych;
- zebranie informacji o problemach – uporządkowanie diagnozy obszaru LGD w oparciu o wnioski Zespołów Gminnych (analiza SWOT) i danych statystycznych przygotowanych przez Zespół Koordynujący;
- wskazanie kluczowych problemów w obszarze – wskazanie propozycji usunięcia problemu poprzez określenie przedsięwzięć;
- zebranie kluczowych przedsięwzięć dla obszaru.

b) Warsztat II – 27 sierpnia 2015 r.:

- przedstawienie wypracowanych działań i analizy SWOT;
- uzupełnienie propozycji działań;
- podział przedsięwzięć na bloki tematyczne – kształtowanie celów szczegółowych;
- zdefiniowanie celu/celów ogólnych;
- określenie wskaźników dla celów ogólnych i szczegółowych (wskaźniki oddziaływania i rezultatu).

a) Warsztat III – 3 września 2015 r.:

- zdefiniowanie projektów parasolowych i projektu współpracy (zakres obszarowy, budżet, wskaźniki);
- wskazanie metod komunikacji z lokalną społecznością (na etapie: ogłaszania naborów, prowadzenia działań szkoleniowych, zmian w LSR, monitoringu i ewaluacji);
- określenie wytycznych dla monitorowania, ewaluacji i aktualizacji LSR,
- określenie głównych kryteriów dla oceny operacji,
- określenie założeń procedur wyboru operacji.

Po każdym przeprowadzonym warsztacie moderatorzy wszystkich ZT przygotowywali raporty częściowe. Kompletne raporty z warsztatów strategicznych zostały skompletowane i przedłożone Zespołowi Koordynującemu, który zgodnie z kryteriami wyboru dokonał akceptacji bądź odrzucenia powstałych wniosków. Wnioski z raportów stanowiły kluczowe wytyczne dla opracowania poszczególnych elementów LSR. Funkcje moderatorów pełnili eksperci z poza obszaru LGD (2 ekspertów) oraz 2 ekspertów z obszaru LGD, w tym kierownik biura LGD.

Spotkania Zespołu Koordynującego (ZK) – oprócz kompetencji określonych w pkt. 3. Skład i kompetencje zespołów roboczych, Zespół Koordynujący był odpowiedzialny w całości za przygotowanie LSR i redagowanie jej treści. Spotkania ZK odbywały się w zależności od potrzeb, szczególnie po zakończeniu każdego z etapów procesu konsultacji społecznych. Istotą tych spotkań było omówienie postępów prac nad LSR, bieżąca analiza treści LSR, akceptacja wniosków w kluczowych elementach LSR bądź ich odrzucenie, planowanie i podział zadań w kolejnych etapach przygotowania LSR. ZK był również odpowiedzialny za ścisłą współpracę z kierownikiem biura LGD i koordynację przygotowywanych przez pracowników biura informacji i opisów LSR. W ramach ZK odbyło się **6 spotkań roboczych** w dniach: 11 maja 2015r., 17 sierpnia 2015r., 7 września 2015r., 24 września 2015r., 16 listopada 2015r., oraz 18 grudnia 2015r. Spotkania były monitorowane za pomocą list obecności i protokołów.

7. **Wysłuchania publiczne** – zostały zorganizowane w oparciu o „Regulamin wysłuchań publicznych”, który został opracowany przez Zespół Koordynujący i przyjęty przez Zarząd⁴. Podczas 7 wysłuchań publicznych (po jednym

⁴ Uchwała Zarządu LGD nr 1/09/2015 z dnia 24/09/2015 w sprawie przyjęcia regulaminu wysłuchań publicznych Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”.

w każdej gminie obszaru LGD) prezentowane były kluczowe elementy LSR, tj. diagnoza i analiza SWOT; cele i wskaźniki; zasady wyboru operacji i kryteria wyboru; zasady monitorowania i ewaluacji oraz plan komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR. Moderatorami odpowiedzialnym za przeprowadzenie wysłuchań byli Kierownik biura LGD oraz członkowie Zarządu. Pracownicy biura odpowiedzialni byli za protokołowanie zgłaszanych uwag oraz analizowanie i raportowanie przychodzącej korespondencji elektronicznej z wnioskami do LSR po wysłuchaniach publicznych. Wnioski zgłaszane podczas wysłuchań i wysyłane drogą elektroniczną po zakończeniu wysłuchań stanowiły ostatni pakiet opinii, uwag, wniosków i propozycji zgłaszanych do Zespołu Koordynującego, który był odpowiedzialny za przedłożenie na Walne Zebranie Członków ostatecznej wersji LSR.

8. **Konsultacje indywidualne za pośrednictwem poczty e-mail** – równocześnie z wysłuchaniami publicznymi prowadzone były konsultacje indywidualne z mieszkańcami obszaru za pośrednictwem poczty e-mail. Uczestnicy spotkań publicznych, członkowie zespołów roboczych, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, przedstawiciele lokalnych samorządów, członkowie LGD otrzymali projekt LSR. Wysłano 79 e-maili. W terminie do 15 grudnia 2015r. 12 mieszkańców odpowiedziało na zapytanie dotyczące wyrażenia swojej opinii i zgłoszenia wniosków do projektu dokumentu. Zgłoszone wnioski zostały zawarte w pkt. 5 niniejszego rozdziału.
9. **Działalność organów LGD** – Walne Zebranie Członków uwieńczyło proces przygotowania LSR poprzez przyjęcie stosownych uchwał: aktualizacji Statutu LGD, przyjęcia LSR, aktualizacji Regulaminu Rady i Regulaminu Walnego Zebrania Członków. Decyzje Zarządu LGD uprawomocniły Regulamin Biura oraz Procedury wyboru operacji, Procedury wyboru i oceny grantobiorców, Kryteria wyboru grantów.

2. Kluczowe osoby dla procesu budowy LSR.

Podczas spotkań informacyjno – szkoleniowych nt. „Programu LEADER w nowej perspektywie finansowej” zadano pytanie: Proszę o wskazanie minimum grup osób (imię i nazwisko lub nazwa organizacji), których doświadczenie, wiedza, umiejętności (autorytet lokalny) są niezbędne i gwarantują obronę interesów wszystkich mieszkańców w procesie budowy strategii rozwojowych. Uczestnicy spotkań podczas dyskusji, następnie głosowania na wcześniej podane przez siebie grupy społeczne, wskazali następujących istotnych z punktu widzenia procesu budowy strategii przedstawicieli: NGO – 19 oddanych głosów; radni gminni, sołtysi, liderzy lokalni – 16; JST -14; przedsiębiorcy – 11; burmistrz, wójt – 5; instytucje kultury – 2; KGW (grupy nieformalne) – 2; młodzież – 1; nauczyciele (placówki oświatowe) -1; przedstawiciele gospodarstw agroturystycznych – 1; rada parafialna, ksiądz – 1.

Wynik konsultacji w tym zakresie, został uwzględniony na etapie:

- komunikacji - zaproszenia na spotkania i wysłuchania publiczne kierowano do w/w grup społecznych ze szczególnym uwzględnieniem NGO (wykorzystano powiatową bazę mailową organizacji pozarządowych), lokalnych liderów, JST, instytucji kultury, przedsiębiorców itd.; przy zachowaniu otwartości spotkań i udziale grup defaworyzowanych;

- badania ankietowego - uwzględniono wszystkie w/w grupy: przedstawiciele NGO stanowili 11,61% ankietowanych; lokalni liderzy, pracownicy samorządowi i instytucji kultury 27,17%; przedsiębiorcy 4,95%; grupy nieformalne i KGW 10,83%; grupy defaworyzowane 6,39%; młodzież (w wieku 13 – 18 lat) 3,51 %⁵;

- działań informacyjnych i szkoleniowych dodatkowo wprowadzono działania informacyjne na sesjach rad gminnych w celu lepszego dotarcia do liderów lokalnych (sołtysów, radnych) oraz do przedstawicieli JST i instytucji kultury.

3. Skład i kompetencje zespołów roboczych.

Plan budowy LSR zakładał m.in. powstanie zespołów roboczych, które były odpowiedzialne za przygotowanie dokumentu i jego konsultowanie. Zakres działań i kompetencji tych grup przedstawia się w sposób następujący:

1) Zespół Gminny (ZG) - ZG tworzyły 12– 18 osobowe grupy mieszkańców poszczególnych gmin obszaru LGD, w skład którego wchodziły przedstawiciele wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD. Łącznie we wszystkich 7 ZG **uczestniczyło 91 osób**. Członkiem Zespołu Gminnego były osoby, które odpowiedziały na ogłoszenie Zarządu LGD, osoby wydelegowane przez organizacje pozarządowe lub samorząd oraz lokalni liderzy, mieszkańcy. Do zadań Zespołu Gminnego należało:

- udział w spotkaniach publicznych (gminnych), w tym spotkaniach informacyjnych;
- delegowanie członków do Zespołu Koordynującego;
- delegowanie członków do Zespołów Tematycznych – do etapu spotkań powiatowych (całego obszaru LGD);
- opracowanie kryteriów przyjmowania przedsięwzięć w LSR;
- rozpowszechnianie i zbieranie ankiet w badaniu obszaru LGD;
- diagnoza obszaru LSR na etapie spotkań publicznych;
- wskazanie głównych kierunków rozwoju obszaru LGD (wskazanie kluczowych obszarów);
- określenie dogodnego planu komunikacji z LGD;
- przygotowanie wstępnych założeń do monitoringu i ewaluacji LSR;

⁵ Raport z badania ankietowego wśród mieszkańców powiatu nizańskiego, sierpień 2015; Raport dostępny na stronie LGD: www.lgdnisko.pl

2) Zespół Koordynujący (ZK) – ZK składał się z 7 członków Zarządu LGD oraz po 2 członków, którzy zostali wydelegowani przez 7 Zespołów Gminnych oraz Kierownika Biura LGD – łącznie 22 osoby. Do kompetencji Zespołu Koordynującego należało:

- opracowanie i realizacja działań informacyjnych i szkoleniowych;
- organizacja prac Zespołów Gminnych i Zespołów Tematycznych;
- akceptacja lub odrzucenie propozycji przedsięwzięć w LSR według kryteriów opracowanych przez Zespoły Gminne;
- akceptacja rozwiązań planu komunikacji, monitoringu i ewaluacji przygotowanych przez ZT i ZG.
- opracowanie regulaminu wysłuchań publicznych;
- przygotowanie i organizacja badania ankietowego;
- przygotowanie sprawozdań i raportów z badania ankietowego, prac Zespołów Gminnych i Zespołów Tematycznych i wysłuchań publicznych;
- wnoszenie uwag do zapisów LSR;
- redagowanie LSR.

3) Zespoły Tematyczne (ZT) – ZT składał się z 4 przedstawicieli z pośród wszystkich 7 Zespołów Gminnych oraz zapraszanych przedstawicieli organizacji pozarządowych, instytucji pomocowych (PUP, OPS, ŚDS), liderów społecznych (sołtysi, radni), przedstawicieli samorządów lokalnych. W 4 Zespołach Tematycznych (Edukacja, Kultura, Wykluczenia społeczne, Przedsiębiorczość) pracowało od 10 do 16 osób. Łącznie w Zespołach **Tematycznych brało udział: 58 osób**. Do zadań Zespołów Tematycznych należało:

- analiza obszaru problemowego;
- opracowanie głównych działań z uwzględnieniem wytycznych PROW;
- zdefiniowanie celów głównych i szczegółowych;
- identyfikacja przedsięwzięć w celach ogólnych i szczegółowych;
- określenie wskaźników LSR;
- wskazanie kluczowych projektów grantowych;
- przygotowanie planu komunikacji;
- opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji
- określenie procedur i kryteriów wyboru operacji i grantów.

4. Opracowanie zasad wyboru i ustalenie kryteriów wyboru.

W oparciu o wnioski powstałe ze spotkań publicznych (Zespołów Gminnych) i warsztatów (Zespołów Tematycznych) Zespół Koordynujący przyjął następujące kryteria, których brak akceptacji powodował odrzucenie propozycji zgłaszanych na etapie konsultacji społecznych przedsięwzięć/operacji/działań w LSR:

- przedsięwzięcie/operacja/działanie nie realizuje celów inicjatywy LEADER określonych w PROW na lata 2014 – 2020;
- brak powiązania z diagnozą obszaru i analizą SWOT;
- przedsięwzięcie/operacja/działanie w sposób negatywny wpływa na środowisko lub w sposób istotny narusza zasoby przyrodnicze;
- koszty przedsięwzięcia/operacji/ działania nie mieszczą się w ramach limitów finansowych określonych w programie LEADER oraz LSR;
- przedsięwzięcie/operacja/ działanie nie jest możliwe do wykonania w okresie wdrażania LSR,
- przedsięwzięcie/operacja/działanie nie jest zgodne z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego lub innymi przepisami prawa miejscowego;
- przedsięwzięcie/operacja/działanie nie jest zgodne z obowiązującymi przepisami prawa,

W przypadku zgłaszanych na etapie konsultacji społecznych propozycji działań, operacji, wniosków budzących kontrowersje lub wyrażających skrajne opinie (poglądy) Zespół Koordynujący podejmował decyzję (rozstrzygał) w trybie głosowania przy zwykłej większości głosów.

5. Wnioski z przeprowadzonego procesu konsultacji (wyniki badań własnych ewaluacji).

W procesie konsultacji społecznych wykorzystano 5 partycypacyjne metody: spotkania publiczne (praca 7 Zespołów Gminnych), badanie ankietowe, warsztaty strategiczne (warsztaty Zespołów Tematycznych w obszarze edukacja, przedsiębiorczość, wykluczenia, kultura), wysłuchania publiczne (7 wysłuchań publicznych na poziomie każdej z gmin obszaru LGD), konsultacje indywidualne za pośrednictwem poczty mailowej (wysłano do wszystkich uczestników ZT i ZG projekt LSR za pośrednictwem poczty e-mail, z prośbą o wyrażenie opinii, uwag i wniosków). Akceptacja bądź odrzucenie wszystkich wniosków powstałych na w/w etapach konsultacji dokonywał Zespół Koordynujący w oparciu o zasady wyboru operacji i ustalenie kryteriów wyboru (pkt. 4 str. 10).

1. Na poziomie spotkań publicznych.

- 1) Wskazano kluczowe osoby, które powinny być zaangażowane w proces budowy LSR (rozdział II, pkt. 2 str. 9) - wniosek uwzględniono na poziomie praz Zespołów Tematycznych oraz w zapisach LSR.
- 2) Określono grupy defaworyzowane w podziale na: osoby ze względu na utrudnienia w dostępie do rynku pracy i osoby wykluczone z różnych względów, w tym ze względu na ograniczenia i bariery w życiu społecznym - wniosek uwzględniono na poziomie praz Zespołów Tematycznych oraz w zapisach LSR.
- 3) Wyłoniono cztery kluczowe obszary interwencji w ramach programu Leader: edukacja, kultura, przedsiębiorczość, wykluczenia społeczne - wniosek uwzględniono na poziomie praz Zespołów Tematycznych.
- 4) Akcentowano, iż małe miejscowości gmin powiatu niżańskiego, których położenie jest peryferyjne w stosunku do centralnych i dużych miejscowości, są marginalizowane na wszystkich płaszczyznach życia społecznego i gospodarczego. Mieszkańcy tych miejscowości mają utrudniony dostęp do różnych usług i są mało konkurencyjni gospodarczo, ze względu na swoje położenie i znaczne odległości od głównych sieci komunikacyjnych - wniosek uwzględniono na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i kryteriów wyboru.
- 5) Wskazywano, iż organizacje pozarządowe na terenach wiejskich są zdominowane przez lokalne samorządy i nie mogą konkurować o dostęp do środków z programów UE ze względu na ograniczenia kadrowe, finansowe i techniczne - wniosek uwzględniono na poziomie kryteriów dostępu i kryteriów wyboru.
- 6) Wskazano trudną sytuację na rynku pracy i zaobserwowano, iż jedna z najskuteczniejszych metod przeciwdziałania temu procesowi jest wsparcie finansowe osób podejmujących samozatrudnienie - wniosek uwzględniono na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i budżetu.
- 7) Jedną z przyczyn niskiej aktywności mieszkańców jest niska motywacja i brak wiary, którego przyczyna są niskie kompetencje społeczne, w tym umiejętności komunikacyjne umiejętności współpracy i niska samoocena - wniosek uwzględniono na poziomie celów ogólnych i szczegółowych.
- 8) Uczestnicy spotkań wskazali, iż jednym z mocniejszych atutów naszego obszaru jest kultura i tradycja lokalna na bazie których można kształtować rozwój lokalny, nastawiony na rozwój turystyki i rekreacji - wniosek uwzględniono na poziomie celów ogólnych i szczegółowych.

2. Wnioski powstałe w wyniku badania ankietowego.

- 1) Bardzo nisko oceniają dostępność i atrakcyjność lokalnego rynku pracy, co stanowi istotny problem. Szczególnie młodzi ludzie nie widzą dla siebie szans na rozwój zawodowy, co może skutkować opuszczeniem przez nich obszaru LGD. Mieszkańcy są świadomi skali występowania zjawiska bezrobocia. Mają większe oczekiwania do wysokości zarobków – wniosek uwzględniono na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć, wskaźników i kryteriów wyboru.
- 2) Mieszkańcy nisko oceniają własną wiedzę z zakresu rejestracji i prowadzenia działalności gospodarczej. Wskazują na utrudnienia administracyjne, prawne i księgowo. Wskazują na małą liczbę form wsparcia finansowego i merytorycznego dla osób podejmujących samozatrudnienie – wniosek uwzględniony na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.
- 3) Dobrze oceniona została działalność na rzecz dzieci i młodzieży: jakość nauczania w miejscowych szkołach, działalność kulturalno – rozrywkowa, dostępność placów zabaw dla dzieci, zajęcia świetlicowe. W dalszej części badania ankietowego można zaobserwować, iż pomimo pozytywnej oceny w/w sfer życia respondenci wskazują na konieczność kontynuacji działań rozwojowych tych obszarów – wniosek uwzględniony na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.
- 4) Negatywnie oceniona została infrastruktura świetlic, liczba zajęć pozalekcyjnych oraz różnych form spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży – wniosek uwzględniony na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.
- 5) Mieszkańcy bardzo słabo oceniają działania związane z aktywizacją społeczną i realizacją oddolnych inicjatyw – wniosek uwzględniony na poziomie planowania projektów grantowych, celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.
- 6) Słabo oceniono promocję produktów lokalnych, technologię ich produkcji i mechanizmy ich zbycia – wniosek uwzględniony na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.
- 7) Respondenci zaobserwowali problem bezpieczeństwa na drogach publicznych - wniosek uwzględniono na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć, wskaźników. Realizacja przedsięwzięć z zakresu infrastruktury drogowej została odrzucona na poziomie zgodności z celami LSR.
- 8) Respondenci wskazali problem funkcjonowania w życiu codziennym osób z grup defaworyzowanych (grup wykluczenia społecznego) – wniosek uwzględniony na poziomie celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.
- 9) W analizie potrzeb i problemów można zaobserwować powstanie kluczowych obszarów dla rozwoju lokalnego: przedsiębiorczość, edukacja, kultura, wykluczenia społeczne – wniosek uwzględniono na poziomie budowy Zespołów Tematycznych, celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników.

3. Wnioski powstałe podczas warsztatów strategicznych.

- 1) Tworzenie i utrzymanie miejsc pracy należy realizować w zakresie samozatrudnienia i rozwoju istniejących podmiotów gospodarczych przeznaczając 50 % budżetu w ramach wdrażania LSR.
- 2) Określając budżet LSR należy uwzględnić:
  - ✚ Minimalny udział JST na płaszczyźnie bezpośredniej absorpcji środków w ramach programu Leader, z uwzględnieniem jego roli jako animatora podmiotów społecznych (organizacji pozarządowych), które wymagają wsparcia ze strony samorządu merytorycznego, technicznego i finansowego.
  - ✚ Wzmocnić rolę organizacji pozarządowych jako realizatora operacji w programie Leader poprzez działania edukacyjne, informacyjne i animacyjne.
  - ✚ Zapewnienie mechanizmu umożliwiającego lokalnym organizacjom realizowanie działań o nie wielkim budżecie, adekwatnych do zasobów (technicznych, finansowych) i do kompetencji liderów lokalnych.
- 3) Osoby z grup defaworyzowanych mieszkające na naszym obszarze nie dysponują wystarczającymi zasobami (szczególnie finansowymi i kompetencjami w obszarze funkcjonowania przedsiębiorczości), umożliwiającymi im samodzielne wejście na rynek pracy.
- 4) Środki przekazu i ich formy powinny być odpowiednio dobrane i skonstruowane, aby były one czytelne, atrakcyjne w formie przekazu, zwłaszcza dla osób z grup defaworyzowanych.
- 5) Konieczność wykorzystania narzędzi elektronicznych do wyrażania opinii i oceny przez mieszkańców obszaru na temat wdrażania i realizacji LSR.
- 6) W procesie monitoringu i ewaluacji w sytuacjach wyjątkowych i złożonych Zarząd LGD powinien mieć możliwość sięgania po opinie ekspertów.
- 7) Organ opracowujący raport z ewaluacji może korzystać z opinii ekspertów zewnętrznych.

Powyższe wnioski z warsztatów strategicznych znajdują swoje odzwierciedlenie w kluczowych rozdziałach LSR (budżet LSR, plan działania, sposób wyboru i oceny operacji, plan komunikacji, monitoring i ewaluacja).

4. Wnioski powstałe w trakcie wysłuchań publicznych i konsultacji indywidualnych.

- 1) W trakcie wysłucha publicznych i konsultacji indywidualnych uczestnicy wnieśli wiele uwagi do konstrukcji technicznej dokumentu, w tym oczywistych omyłek pisarskich.
  - 2) Mieszkańcy LGD często wskazywali na konieczność uzupełnienia diagnozy obszaru o szczegółowe informacje dotyczące działalności instytucji i organizacji pozarządowych.
  - 3) Zgłoszono uwagi dotyczące doprecyzowania typów działań w poszczególnych celach szczegółowych i przedsięwzięciach.
  - 4) Wnioskowano o konieczność informowania lokalnej społeczności o wszelkich zmianach LSR i dokumentach dotyczących rozwiązań formalno – instytucjonalnych, z wykorzystaniem minimum 3 metod partycypacyjnych.
- Powyższe wnioski powstałe na etapie wysłuchań publicznych znalazły się w zapisach LSR (diagnoza LSR, cele i wskaźniki , sposób wyboru i oceny operacji, plan komunikacji).

ROZDZIAŁ III. DIAGNOZA – OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI

1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.

Szczególną uwagę w procesie budowy lokalnej strategii rozwoju poświęcono na zdefiniowaniu pojęcia **grupa defaworyzowana** oraz określeniu grup społecznych, które z powodu różnych czynników znajdują się w niekorzystnej sytuacji, szczególnie osoby o trudniejszym starcie i ograniczonych szansach prawidłowego działania i funkcjonowania w lokalnej społeczności. Podczas badania ankietowego i warsztatów strategicznych zapytano mieszkańców obszaru LGD jak należy rozumieć pojęcie defaworyzowania? Najczęściej wymienianymi przez mieszkańców podczas spotkań publicznych, warsztatów i w badaniu ankietowym cechami definiującymi pojęcie defaworyzacji na obszarze LGD były:

- Defaworyzowanie jako zjawisko wielowymiarowe;
- Grupa defaworyzowana to osoby będące w trudnej sytuacji na rynku pracy, ale nie tylko.
- Ograniczenia wynikające z wewnętrznych predyspozycji grupy lub zewnętrznych uwarunkowań;
- Defaworyzowanie jako forma wykluczenia, które może być wynikiem świadomego działania grupy lub wynikające z braku wiedzy lub świadomości;
- Pozbawianie lub ograniczenie dostępu do dóbr uważanych za ogólnodostępne.

Grupy defaworyzowane na obszarze LGD określone przez mieszkańców podczas spotkań publicznych, warsztatów strategicznych i badania ankietowego zostały wymienione na dwóch płaszczyznach kolejno według liczby wskazań:

1. Grupa defaworyzowana ze względu na utrudnienia w dostępie do rynku pracy:

- Bezrobotni bez prawa do zasiłku i długotrwale bezrobotni;
- Osoby niepełnosprawne;
- Młode matki bez doświadczenia zawodowego oraz te powracające na rynek pracy po urlopie macierzyńskim;
- Osoby młode do 30 roku życia, wchodzące na rynek pracy, nie posiadające doświadczenia zawodowego;
- Osoby o niskim wykształceniu i niskich kwalifikacjach – nie wyższe niż zawodowe;
- Osoby pracujące w jednym zawodzie cechujące się słabą elastycznością w dostosowaniu się do zmian na rynku pracy, szczególnie pracownicy dużych zakładów pracujący w zawodzie przez minimum 15 lat – zawody nadwyżkowe tabela nr 8 str. 16.

2. Grupa defaworyzowana jako forma wykluczenia i ograniczenia w życiu społecznym:

- Osoby niepełnosprawne i przewlekle chorzy, w tym osoby z chorobami psychicznymi;
- Seniorzy, osoby w podeszłym wieku i samotne, w tym osoby 50+;
- Osoby uzależnione, w tym: młodzież i dzieci uzależniona cyfrowo;
- Dzieci i młodzież, których rodzice wyemigrowali w celach zarobkowych;
- Rodziny wielodzietne oraz dzieci i młodzież z rodzin dysfunkcyjnych;
- Osoby o niskich dochodach;
- Osoby migrujące zarobkowo;
- Rolnicy;
- Osoby opuszczające zakłady karne;
- Osoby opuszczające domy dziecka.

2. Infrastruktura drogowa i bezpieczeństwo na drogach.

Powiat nizański i jego główne miasto Nisko stanowi ważny węzeł komunikacyjny, zarówno drogowy jak i kolejowy. Przez jego teren przebiega droga krajowa nr 19 Rzeszów – Lublin – Białystok łącząca część południową i północną Polski oraz prostopadła do niej droga krajowa nr 77 Przemyśl – Jarosław – Nisko – Stalowa Wola - Sandomierz prowadząca ze wschodu na zachód kraju. Istotne znaczenie ma też droga wojewódzka 858 Zarzecze – Biłgoraj – Zwierzyniec.

Bezpieczeństwo na drogach publicznych jest coraz częstszym przedmiotem analiz i dyskusji na płaszczyźnie nie tylko samorządu ale również całego kraju. Zauważalny jest brak chodników i ścieżek rowerowych wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych, niewystarczająca ilość dobrze oznakowanych przejść dla pieszych, a także brak sygnalizacji świetlnej w miastach i na skrzyżowaniach uchodzących w powszechnej opinii mieszkańców za szczególnie niebezpieczne. Problem ten jest podnoszony przez mieszkańców na zebraniach wiejskich i spotkaniach osiedlowych, był on również sygnalizowany na zebraniach zespołów gminnych odbywających się w ramach tworzenia nowej lokalnej strategii rozwoju⁶.

Z analizy stanu bezpieczeństwa i porządku w ruchu drogowym na terenie powiatu nizańskiego sporządzonej przez Komendę Powiatową Policji w Nisku wynika, iż w 2014 roku na drogach podległych wyżej przywołanej jednostce zaistniało 70 wypadków drogowych oraz 458 kolizji. W wyniku tych zdarzeń śmierć poniosło 11 osób, a 77 zostało rannych. Raport ten mówi, że jednym z częściej występujących wypadków drogowych było „najechanie na pieszego”, a jako szczególnie niebezpieczne miejsca narażone na wypadki drogowe wskazuje skrzyżowania z drogą z pierwszeństwem przejazdu.

Budowa drogi ekspresowej S-19 od granicy województwa lubelskiego i podkarpackiego do Sokołowa Małopolskiego ma zapewnić usprawnienie połączenia drogowego północy kraju i państw nadbałtyckich z południem kraju

i państwami Europy południowej przy znaczącej poprawie bezpieczeństwa w ruchu drogowym na trasie, poprzez wykonanie alternatywnego połączenia drogowego dla ruchu tranzytowego w stosunku do istniejącej drogi krajowej nr 19, omijającego miejscowości, poprzez które aktualnie przebiega droga krajowa DK19. Budowa tej drogi jest szansą na poprawę bezpieczeństwa, warunków ekologicznych oraz umożliwienie aktywizacji gospodarczej terenów zlokalizowanych m in. w sąsiedztwie drogi oraz w dalej położonych obszarach województwa podkarpackiego.

3. Działalności sektora społecznego i pomoc społeczna.

Na terenie Powiatu Nizańskiego wg danych Starostwa Powiatowego w Nisku jest 86 stowarzyszeń zarejestrowanych w KRS, 23 kluby sportowe nie prowadzące działalności gospodarczej, 46 jednostek OSP, 29 uczniowskich klubów sportowych, 12 stowarzyszeń zwykłych, 7 fundacji i 5 terenowych jednostek organizacyjnych⁷. Jednym z najważniejszych obszarów działań tych organizacji należy jest działanie na rzecz lokalnych społeczności.

⁶ Kierunki rozwoju obszaru LGD na lata 2015 -2020 – raport z przeprowadzonego badania ankietowego wśród mieszkańców powiatu nizańskiego, tj. obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”

⁷ Dane pochodzące ze Starostwa Powiatowego w Nisku oraz <http://www.bip.powiat-nisko.pl/>

Bardzo odczuwalny jest niedostatek organizacji aktywizujących seniorów, zwłaszcza mieszkających na wsi. Obecnie w powiecie działają tylko 2 oddziały terenowe Związki Emerytów, Rencistów i Inwalidów a najbliższy Uniwersytet Trzeciego Wieku funkcjonuje w Stalowej Woli. Ważną rolę w aktywizowaniu społeczności lokalnych odgrywają liczne organizacje sportowe typu UKS kluby i stowarzyszenia sportowe działające na terenie naszego powiatu. Łącznie takich podmiotów jest blisko 90, lecz wiele z nich podobnie jak i inne organizacje na naszym terenie, nie prowadzi systematycznych działań, ze względu na ograniczony dostęp do środków. Problematyczne jest też ograniczone i z góry narzucane ze strony samorządów obszary finansowania zadań własnych realizowanych przez podmioty społeczne.

Poziom partycypacji społecznej i chęć obywateli do podejmowania wspólnych działań jest wypadkową różnych czynników, z których większość nie daje się w łatwy sposób mierzyć i programować. Diagnoza uwzględnia przede wszystkim te wskaźniki, które odnoszą się do aktywności obywatelskiej, doświadczeń współpracy obywateli z instytucjami oraz do dialogu obywatelskiego i kształtowanego w dyskursie publicznym wizerunku instytucji i społeczeństwa. Przejawem silnego kapitału społecznego jest angażowanie się obywateli w życie publiczne, w tym także w podejmowanie decyzji przez administrację publiczną i w ich realizację⁸.

Dużym problemem w zbudowaniu efektywnie działającego społeczeństwa obywatelskiego jest zanikanie lokalnych więzi kulturowych i społecznych. Zjawisko to spowodowane z jednej strony globalizacją, z drugiej zaś codzienną pogonią za pracą i innymi dobrami oraz narastającą obojętnością na lokalną wspólnotę społeczną. Dlatego istotnym jest wzmocnienie tego obszaru życia społecznego, co sprzyjać będzie ożywieniu aktywności społeczeństwa obywatelskiego w lokalnym środowisku. Na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego 545 mieszkańców powiatu nizańskiego aktywność i uczestnictwo w wydarzeniach społecznych średnia uczestnictwa, na wskazanych 91 wydarzeń, wynosi 5,98%⁹.

Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny poprzez zaspokojenie ich podstawowych potrzeb, aktywizowanie i umożliwienie życia w godziwych warunkach. Na terenie powiatu nizańskiego ludzie będący w trudnej sytuacji materialnej mogą uzyskać pomoc w funkcjonującym na terenie każdej gminy ośrodku pomocy społecznej. Szczególną troską objęte są rodziny niepełne, wielodzietne, osoby samotne i bezrobotni. Ośrodki dysponując doświadczoną i wykwalifikowaną kadrą świadczą pomoc finansową, materialną oraz różne formy usług wspierających.

W powiecie nizańskim funkcjonuje szereg jednostek pomocy społecznej, poprzez swoją działalność wpływają na sytuację powiatowego rynku pracy. W Nisku usytuowane jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, które organizuje i zapewnia usługi w domach pomocy społecznej o zasięgu ponad gminnym oraz kieruje osoby ubiegające się o przyjęcie do nich.

Tabela nr 3. Działalność OPS w powiecie nizańskim.

Rok sprawozdawczy	Liczba osób objętych pomocą w poszczególnej gminie						
	Gmina Nisko	Gmina Krzeszów	Gmina Harasiuki	Gmina Ulanów	Gmina Jeżowe	Gmina Jarocin	Gmina Rudnik
2012	1113	750	938	805	2381	978	1675
2013	1080	811	960	1309	2356	841	1750
2014	1329	706	587	705	2100	701	1658

Źródło: Opracowanie własne na bazie informacji pozyskanych z urzędów gmin Powiatu Nizańskiego.

Liczba osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej, jak pokazuje powyższa tabela, od kilku lat nie ulega większym zmianom i utrzymuje się na wysokim poziomie. Aby przerwać mechanizmy „dziedziczenia biedy” konieczne jest prowadzenie aktywnej polityki społecznej z udziałem społeczności lokalnych, mającej na celu aktywizowanie całych społeczności lokalnych a nie tylko jednostek, które w nich funkcjonują.

4. Opis rynku pracy.

Bezrobotni zarejestrowani w Powiatowym Urzędzie Pracy w Nisku na koniec 2014 roku stanowili 23,3 % (rok wcześniej 25,8 %) – ludności aktywnej zawodowo. Mimo spadku stopy bezrobocia, jest ona nadal najwyższa w województwie podkarpackim. Taka sytuacja utrzymująca się od kilku lat spowodowana jest niskim wskaźnikiem

⁸ Raport Polska 2030-Wyzwania rozwojowe, s. 352.

⁹ Raport z badań ankietowych: „Diagnoza sfery turystyki i aktywności społecznej na obszarze LGD „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” Grupa Doradcza BAS Stanisław Baska, Nisko czerwiec 2015

podmiotów gospodarczych w powiecie (591 podmiotów na 10 tys. mieszkańców przy 750 podmiotów na 10 tys. mieszkańców w województwie). Brak miejsc pracy zmusza mieszkańców do wyjazdów za granicę lub do innych gmin w poszukiwaniu pracy. Od kilkunastu lat odnotowujemy ujemne saldo migracji na pobyt stały. W powiecie wynosi ono - 2,2 ‰¹⁰.

Bezrobotni zarejestrowani w Powiatowym Urzędzie Pracy w Nisku **31 grudnia 2013 roku stanowili 25,8 % (rok wcześniej 25,3 %) - ludności aktywnej zawodowo.**

Tabela 4. Stopa bezrobocia w powiecie niżańskim na tle wskaźników dla województwa podkarpackiego i Polski.

	2009	2010	2011	2012	2013
POLSKA	12,1%	12,4%	12,5%	13,4%	13,4%
WOJ. PODKARPACIE	15,9%	15,4%	15,5%	16,4%	16,3%
POWIAT NIŻAŃSKI	24,2%	23,6%	24,1%	25,3%	25,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych głównego Urzędu Statystycznego.

Bezrobocie w powiecie niżańskim od kilku lat utrzymuje się na najwyższe w województwie podkarpackim.

Sytuacja grup defaworyzowanych w odniesieniu do rynku pracy w powiecie niżańskim.

Długotrwale bezrobotni bez prawa do zasiłku stanowią największą grupą zarejestrowanych, a ich liczba ma tendencję zwyżkową. Również liczba bezrobotnych niepełnosprawnych zwiększa się z roku na rok (dwukrotnie w ciągu pięciu lat). Liczba zarejestrowanych, którzy nie posiadają kwalifikacji zawodowych także wzrasta. Szczególnie duży skok nastąpił w 2011 roku. Jedynie w ostatnim roku można zaobserwować większy spadek. Kolejnym problemem jest wzrost bezrobotnych matek samotnie wychowujących przynajmniej jedno dziecko. Znacznie wzrosła również liczba osób po 50 roku życia, którzy nie mogą znaleźć pracy. Jediną grupą, która wykazuje tendencję spadkową są młodzi ludzie do 25 r. ż. Spadek ten jednak prawdopodobnie jest spowodowany niżem demograficznym i emigracją. W powiecie nie można mówić o wykluczeniu zawodowym kobiet, gdyż pomimo, że liczba bezrobotnych kobiet rośnie ale jest stale porównywalna od liczby bezrobotnych mężczyzn.

Tabela nr 5. Struktura bezrobocia w powiecie niżańskim.

	Ogółem	W tym kobiety	Długotrwale bezrobotni	Niepełnosprawni	Bez kwalifikacji	Kobiety samotnie wychowujące	Osoby 50+	Młodzież do 25 r. ż.
2009	5684	2702	2731	105	1485	136	931	1466
2010	5558	2740	3109	114	1421	153	950	1355
2011	5828	2963	3398	148	1850	183	1047	1408
2012	6027	2912	3474	157	1832	179	1117	1405
2013	6237	3068	3708	197	1967	192	1227	1373
2014	5477	2751	3525	211	1751	197	1181	1121

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Nisku „Informacja o stanie bezrobocia”.

Czynnikami ograniczającymi skuteczność działań na rzecz obniżenia stopy bezrobocia w powiecie niżańskim jest stosunkowo niewielka liczba instrumentów pozwalających na aktywizowanie mieszkańców na rynku pracy poprzez promocję oraz wsparcie przedsiębiorczości oraz samozatrudnienia.

Tabela nr 6. Działalność PUP w Nisku na rzecz osób bezrobotnych zakładających działalność gosp.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Wysokość dotacji przyznanej przez PUP z zł	2 642 500	3 043 000	1 234 000	2 451 777	2 540 000	2 340 000
Liczba osób zakładających działalność gospodarczą	155	167	68	131	127	117

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Nisku za 2009- 2014.

Wprawdzie Powiatowy Urząd Pracy, realizując programy na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej, corocznie przeznaczają jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej przez osoby bezrobotne, to jednak zapotrzebowanie na te środki przekracza znacznie możliwości jakimi dysponuje PUP.

¹⁰ www.stat.gov.pl

Tabela poniżej obrazuje wysokość dotacji przeznaczonej przez niżański Urząd Pracy na rozpoczęcie działalności gospodarczej przez osoby bezrobotne w ostatnich latach, a także liczbę osób, które taką działalność założyły¹¹.

Środkami na rozpoczęcie działalności gospodarczej dysponują również niektóre organizacje oraz instytucje trudniące się na co dzień wspieraniem, rozwojem i promocją przedsiębiorczości. Działalność tych instytucji, liczbę wniosków o udzielenie wsparcia finansowego, a także ilość przyznanych dotacji dla terenu powiatu niżańskiego w ramach działania PO KL prezentuje tabela poniżej¹².

Tabela nr 7. Działalność organizacji wspierających rozwój przedsiębiorczości

	Liczba wniosków	Liczba dotacji/pożyczek
Regionalna Izba Gospodarcza	-	22
Tarnobrzaska Agencja Rozwoju Regionalnego	55	38
Pro Carpathia	10	7
Leżajskie Stowarzyszenie Rozwoju	6	6
Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości w Sandomierzu	82	28
Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości	0	0
Bank Spółdzielczy w Dębicy	0	0
Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego	0	0
Rudzka Agencja Rozwoju „Inwestor”	0	0
Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego	-	1
Stowarzyszenie Społeczno – Ekonomiczne ABSOLWENT	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji pisemnych i telefonicznych.

W powiecie niżańskim obserwujemy niedopasowanie posiadanego zawodu do potrzeb pracodawców. W powiecie niżańskim obserwujemy następujące zawody deficytowe i nadwyżkowe:

Tabela nr 8. Ranking 10 najbardziej deficytowych i 10 najbardziej nadwyżkowych zawodów występujących w powiecie niżańskim w 2014 roku¹³.

Zawody deficytowe	Zawody nadwyżkowe
Technik prac biurowych	Technik mechanik
Spawacz metodą MAG	Pedagog
Robotnik gospodarczy	Ślusarz
Sekretarka	Specjalista do spraw rachunkowości
Opiekunka dziecięca	Technik elektryk
Operator wprowadzania danych	Krawiec
Wychowawca w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych	Frezer
Szlifierz metali	Murarz
Robotnik drogowy	Piekarz
Kosmetyczka	Mechanik - operator pojazdów i maszyn rolniczych

Źródło: PUP Nisko

Na sytuację bezrobotnych w powiecie niżańskim wpływa również niski poziom wykształcenia jego mieszkańców na tle naszego województwa i całego kraju. Poniższy wykres obrazuje, że udział ludności legitymującej się wykształceniem podstawowym i zawodowym jest w powiecie niżańskim znacznie wyższy niż ma to miejsce w województwie oraz całym kraju. Niższy jest natomiast odsetek osób dysponujących wykształceniem średnim i wyższym.

Ważnym elementem aktywizacji zawodowej, na co zwracali uczestnicy warsztatów strategicznych, są mechanizmy wsparcia merytorycznego osób chcących podjąć działalność gospodarczą lub osób już ją podjęły. Mieszkańcy obserwują brak dostępu do tanich lub darmowych usług doradztwa prawnego i finansowego oraz niewystarczająca liczba szkoleń w tym obszarze. W powiecie niżańskim brakuje punktów informacyjnych dla przedsiębiorców w zakresie porad prawnych.

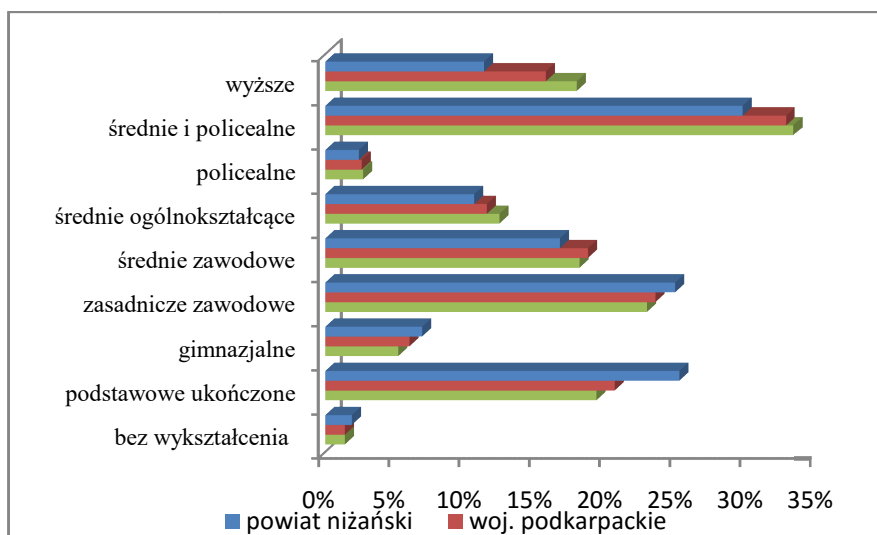
¹¹ Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Nisku za 2009- 2014 w zakresie działań na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej.

¹² Informacje udzielone przez w/w instytucje na pisemny wniosek LGD w 2015 r.

¹³ Dane: PUP Nisko

Odpowiedzią na trudną sytuację na rynku pracy stała się migracja zarobkowa, które jest powszechna w globalnej gospodarce światowej. Zjawisko to zaczęło być jednym z elementów polskiej i naszej lokalnej rzeczywistości. W perspektywie długoterminowej mogą wystąpić korzyści związane z powrotem emigrantów, przywożących do kraju nie tylko kapitał, ale również nowe kompetencje pozwalające rozwijać polską gospodarkę. Zjawisko to nie powinno być niepokojące w sytuacji, gdyby po kilku latach pracy migranci wracaliby do kraju. Jak wynika jednak z badań przeprowadzonych w 2011 r., odsetek osób, które zgłosiły chęć powrotu wynosił zaledwie 15%, a wśród głównych motywów wymieniana była tęsknota za krajem i bliskimi (36%) oraz osiągnięcie założonych celów migracyjnych (35%).¹⁴

Wykres nr 1. Struktura wykształcenia mieszkańców powiatu niżańskiego, województwa podkarpackiego oraz całego kraju.

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2011

Migracja intencjonalnie czasowa, na skutek wielu zdarzeń może się przekształcić w migrację stałą. Jednak emigranci z naszego powiatu, decydując się na powrót, mogą przyczynić się w znaczący sposób do rozwoju lokalnej gospodarki, a tym samym krajowej. Nabyty zagranicą kapitał i otrzymane lokalne wsparcie będą skłaniać reemigrantów do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej. W tym sensie migracja może być niezbędnym warunkiem dla rozwoju sektora prywatnego w regionie i kraju¹⁵.

Rozwój rynku pracy na obszarze LGD jest związany z realizacją programów współfinansowanych ze środków UE. Na terenie powiatu niżańskiego np. będzie realizowany Program Strategiczny „Błękitny San” (PSBS). Wdrożenie działań ujętych w tym programie ma przyczynić się m.in.: do podniesienia poziomu życia mieszkańców gmin objętych programem, a także do poprawy poziomu konkurencyjności tego obszaru, a w konsekwencji zapewnić mu trwałą wzrost i rozwój gospodarczy.

Tabela nr 9. Dochód podatkowy gmin powiatu niżańskiego.

Rok sprawozdawczy	Dochód podatkowy na 1- go mieszkańca gminy						
	Gmina Nisko	Gmina Krzeszów	Gmina Harasiuki	Gmina Ulanów	Gmina Jeżowe	Gmina Jarocin	Gmina Rudnik
2012	1010,06	486,99	317,21	373,25	318,08	376,44	730,23
2013	1103,76	573,71	326,38	394,46	328,39	393,10	764,78
2014	1138,46	605,57	376,62	434,45	373,15	470,41	802,09

Źródło: Opracowanie własne na bazie informacji pozyskanych z poszczególnych gmin Powiatu Niżańskiego

¹⁴ www.podatki.biz.pl (stan na dzień 26.11.2011 r.)

¹⁵ Rola migracji międzynarodowych w niwelowaniu nierówności społecznych- mgr Jan Brzozowski Katedra Studiów Europejskich Akademii Ekonomicznej w Krakowie

5. Produkty lokalne i tradycyjne oraz sprzedaż produktów rolnych.

Powiat nizański, dzięki swojej historii, jak również kształtującej się na przestrzeni wieków kulturze i tradycji może pochwalić się bogactwem produktów lokalnych stanowiących o jego unikalności oraz atrakcyjności. Wśród nich szczególne miejsce zajmują bogate tradycje flisackie w Ulanowie oraz wikliniarskie w Rudniku nad Sanem.

Ulanów jest miejscem szczególnie ważnym na mapie kulturalnej, nie tylko powiatu nizańskiego, ale całego kraju. Flisactwo stanowi swoisty produkt lokalny, o którego rozwój troszczą się współcześni ulanowscy flisacy. Powstała tu przystań wodna, stwarzająca wszystkim chętnym warunki do aktywnego uprawiania turystyki wodnej, miejscowym flisakom natomiast, sposobność do organizowania spływów tradycyjnymi galarami połączonych z degustacją tradycyjnych potraw.

Ważnym miejscem, słynącym z bogatych tradycji wikliniarskich jest – Rudnik nad Sanem. Uprawa wikliny i wytwarzanie z niej różnorodnych wyrobów przez dziesięciolecia stanowiły dla mieszkańców miasteczka główne źródło utrzymania, a samo miasteczko zyskało miano Polskiej Stolicy Wikliny. Prawdziwą perełką Rudnika nad Sanem jest powstała tu w 2007 r. placówka edukacyjno-wystawiennicza - Centrum Wikliniarstwa. Realizowane są tu pokazy sztuki wyplatania, warsztaty wikliniarskie, coroczne plenery wikliny artystycznej, spacer szklakiem wiklinowych rzeźb, a także prezentacje wiklinowej mody.¹⁶

Bogactwo tradycji, szczególnie tych wikliniarskich, ma swoje odzwierciedlenie w liczbie 171 funkcjonujących na obszarze powiatu nizańskiego przedsiębiorstw trudniących się wytwarzaniem produktów lokalnych, prowadzących swoją działalność w oparciu o materiały używane do wyplatania - szczególnie wiklinę¹⁷. Szacuje się, że z wikliniarstwa utrzymuje się tu nawet kilkaset osób: plantatorów, wytwórców i producentów, hurtowników i handlowców. Obok wikliny użytkowej jest także spore zapotrzebowanie na wiklinę artystyczną.

Produkt tradycyjny postrzegany jako istotny element lokalnej tożsamości, odgrywa coraz większą rolę w różnicowaniu produkcji rolnej na obszarze LGD i stwarza nowe możliwości wzrostu dochodów rolniczych. Bogactwo produktów tradycyjnych w powiecie nizańskim jest efektem bogatej kultury regionu, wyrażającej się m.in. w zwyczajach, tradycjach i obrzędach.

W powiecie nizańskim mamy wiele podmiotów, które pielęgnują tradycję i wytwarzają zdrową, tradycyjną ekologiczną żywność. Na Krajowej Liście Produktów Tradycyjnych z obszaru LGD jest zarejestrowanych 14 produktów, które charakteryzują się znakomitą jakością i tradycyjnym charakterem¹⁸.

Jakość produktów tradycyjnych pochodzących z powiatu nizańskiego potwierdziła Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego wyróżniając CHLEB FLISACKI, CHRUPACZKI, KRUPIAK, POWIDŁA KRZESZOWSKIE, ŚLIWOWICA KRZESZOWSKA, ORZECZÓWKA KRZESZOWSKA oraz KRUSZON¹⁹ najwyższym wyróżnieniem - statuetką „PERŁA” w konkursie „Nasze Kulinarne Dziedzictwo-Smaki Regionów” na najlepszy regionalny i lokalny produkt żywnościowy oraz na najlepsze danie i potrawę regionalną i lokalną.

Głównym problemem związanym z wytwarzaniem produktów tradycyjnych na terenie powiatu nizańskiego jest słaba baza lokalowa i niewystarczające wyposażenie podmiotów trudniących się tego typu działalnością. W ramach programu LEADER Lokalna Grupa Działania rozdysponowała środki finansowe na powstanie centrów wytwarzania i promocji produktów tradycyjnych w Krzeszowie, Ulanowie i Wólce Tanewskiej, ale zapotrzebowanie w tym obszarze jest o wiele większe²⁰.

Gospodarka powiatu nizańskiego ma charakter rolniczo–produkcyjno–usługowy. Ponad 50% ogólnej powierzchni stanowią użytki rolne. Przeważają gleby piaszczyste o niskim poziomie wód gruntowych. Znaczne obszary rolnicze zajmują nadrzeczne zalewowe użytki zielone i wilgotne śródleśne łąki. Głównie występują gleby kwaśne IV i V klasy. Pomimo dobrych warunków klimatycznych i ukształtowania terenu, rolnicza przestrzeń produkcyjna jest nisko oceniana ze względu na słabe warunki glebowe i rozdrobnienie gospodarstw.

W gospodarstwach przeważa produkcja roślinna, a w niej uprawa zbóż i ziemniaków. W kilku gminach uprawiana jest wiklina jako surowiec do produkcji wyrobów koszykarskich. Produkcja zwierzęca to przeważnie hodowla trzody chlewnej i bydła²¹. Według danych z Urzędu Statystycznego w Rzeszowie dochody budżetu powiatu nizańskiego z rolnictwa i łowiectwa wyniósł w 2010- 0,1%, w 2012r.- 0,1%, natomiast w 2013r.- 0,0%.

Tradycje handlowania na targowisku są zakorzenione w naszym powiecie i posiadają wielowiekową tradycję i nadal przyczyniają się do gospodarczego rozwoju naszej lokalnej społeczności.

Z programu budowy targowisk dofinansowanego z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach- „Budowa targowiska stałego „Mój Rynek” wraz z niezbędną infrastrukturą skorzystały gminy:

¹⁶ Atrakcje turystyczne obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Beata Oczkowska

¹⁷ Centralna ewidencja i informacja o działalności gospodarczej – www.prod.ceidg.gov.pl

¹⁸ Krajowa lista produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, źródło: <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-podkarpackie>

¹⁹ Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego - <http://www.produktyregionalne.pl/nkd.html>

²⁰ Nizański Leader 2015 – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Agnieszka Smoleń, Katarzyna Podstawek, Joanna Bednarz;

²¹ Strategia Rozwoju Powiatu Nizańskiego- 2007r.- str. 15

Jeżowe i Krzeszów oraz Nisko. Poprawa lub budowa powyższych obiektów stała się sprzyjającą w sprzedaży produktów lokalnych i płodów rolnych wytworzonych w sposób tradycyjny oraz poprawiła ogólnego wizerunku gmin.

Obecnie obowiązujące przepisy dotyczące dostaw bezpośrednich utrudniają działania rolnikom. Problem rozsądnych rozwiązań w zakresie dostaw bezpośrednich produktów przetworzonych pochodzenia roślinnego jest dla drobnych rolników bardzo istotny i bardzo bolesny. Możliwość prowadzenia dostaw bezpośrednich w szerszym zakresie mogłaby realnie poprawić sytuację wielu drobnych gospodarstw na obszarach wiejskich. Udało się taką możliwość wypracować dla produktów pochodzenia zwierzęcego, dla których ryzyko zakażenia żywności jest znacznie większe niż dla produktów pochodzenia roślinnego. W większości krajów Unii Europejskiej produkty wytwarzane w gospodarstwie mogą być sprzedawane bezpośrednio przez producentów²².

Pomimo trudnych warunków, na terenie powiatu nizańskiego rolnictwo jest wciąż dominującą dziedziną gospodarki na tym obszarze. Pod działalność rolniczą przeznaczone jest 41 226 ha. Struktura użytków rolnych jest następująca:

- a) użytki rolne – 32 924 ha- w tym: grunty orne – 21 717 ha, sady – 119 ha, łąki trwałe – 9 321 ha, pastwiska ogółem – 1 766 ha,
- b) lasy i grunty leśne – 32 540 ha,
- c) pozostałe grunty – 2 383.²³

Według Rocznika Statystycznego 2003 Województwa Podkarpackiego, zawierającego dane z ostatniego spisu rolnego z 2002 roku, na terenie powiatu ogółem jest 11.220 gospodarstw rolnych. Najwięcej jest gospodarstw rolnych od 2-5 ha oraz do 1 ha włącznie. Najmniejszą grupę stanowią gospodarstwa powyżej 100 ha i od 20 do mniej niż 50 ha. Jedną z form przezwyciężania skutków rozdrobnienia produkcji rolnej powinna być integracja pozioma gospodarstw, zarówno producentów, jak i przetwórców. W tym zakresie główną formą integrującą powinny być grupy producenckie, klastry gospodarstw rodzinnych, grupy marketingowe oraz spółdzielczość rolnicza, a także inne formy samoorganizacji rolników.

Większość producentów rolnych na Podkarpaciu, w tym także w powiecie nizańskim nie jest w stanie samodzielnie sprostać wysokim wymaganiom stawianym przez rynek. Dlatego niezbędne jest działanie zespołowe rolników, co pozwoli im podołać nowym inwestycjom w zakresie przechowalnictwa i przetwórstwa i przełoży się na utrzymanie ciągłości sprzedaży produkcji oraz na zbywanie produktów w okresach najbardziej opłacalnych. Pozwoli to również na ściślejszą współpracę z rynkami hurtowymi. Grunty najgorszych klas które nie zapewniają opłacalnej produkcji żywnościowej powinny zostać przeznaczone pod zalesienie, bądź produkcję biomasy z roślin energetycznych.

Dotychczasowe działania informacyjno-promocyjne ODR Ośrodków Doradztwa Rolniczego nie przyniosły oczekiwanych efektów i na obszarze naszej LGD nie mamy żadnej grupy producenckiej²⁴.

6. Walory przyrodnicze i krajobrazowe.

Obszar powiatu nizańskiego, ze względu na swoje położenie charakteryzuje się dużą lesistością terenu, a także licznymi rzekami, ciekami wodnymi oraz zbiornikami wodnymi. Geograficznie położony jest w Kotlinie Sandomierskiej, od zachodu i południa otacza go Puszcza Sandomierska, od północy Lasy Janowskie, a od wschodu Puszcza Solska.

Największą rzeką przepływającą przez obszar powiatu jest urokliwy San, który na odcinku Rudnik – Nisko płynie asymetryczną doliną o szerokości kilkuset metrów, zajęta w znacznej części przez łąki. Lewy brzeg doliny rzeki jest zdecydowanie wyższy, co stwarza doskonałe warunki do podziwiania rozległych widoków nie tylko doliny Sanu, ale również panoramy leżących w pobliżu miejscowości. Drugą co do wielkości rzeką jest Tanew. Uroku ziemi nizańskiej dodają małe rzeczki m.in. Bukowa, Rudna, Stróżanka, Jeżówka, Barcówka, Strug, Kłysz, liczne strumienie oraz stawy, oczka wodne i mokradła. Jest tu też kilka zbiorników wodnych, m.in. w Jarocinie, Szyperkach, Kutylach, Podwolinie, Zarzeczcu, Sibigach, Podolszynie Plebańskiej, Kowalach, Kopkach oraz Rudniku nad Sanem²⁵.

Ciekawą roślinnością charakteryzują się tutejsze starorzecza i stawy. Występuje tu m.in.: tatarak zwyczajny, pałka wodna, rzęsa, rdestnica kędzierzawa, grzybień biały, grązel, kosaćce. Brzegi zbiorników wodnych otaczają często kępy olszyn, wierzb, czeremchy, derenia i trzmieliny. Obszar Doliny Dolnego Sanu jest jednym z ważniejszych korytarzy ekologicznych – trasą wędrówek wielu gatunków ptaków. Podczas przelotów pojawia się tu m.in. czapla biała. Dolina Sanu jest także trasą, wzdłuż której zdomowił się bóbr europejski. Jego stanowiska znajdują się prawie we wszystkich gminach powiatu nizańskiego²⁶.

²² List otwarty do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2 lutego 2015

²³ Strategia Rozwoju Powiatu Nizańskiego- 2007r.

²⁴ <http://www.bip.podkarpackie.pl/index.php/sprawy-do-zalatwienia-w-urzedzie/rolnictwo-i-ochrona-srodowiska/190-grupy-producentow-rolnych>

²⁵ Analiza zasobów kulturalno – turystycznych powiatu nizańskiego – Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”; Wykorzystanie zasobów wodnych powiatu nizańskiego w aspekcie rozwoju turystyki – Józef Szczygieł, Paweł Adamski; Atrakcje turystyczne obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Beata Oczkowska

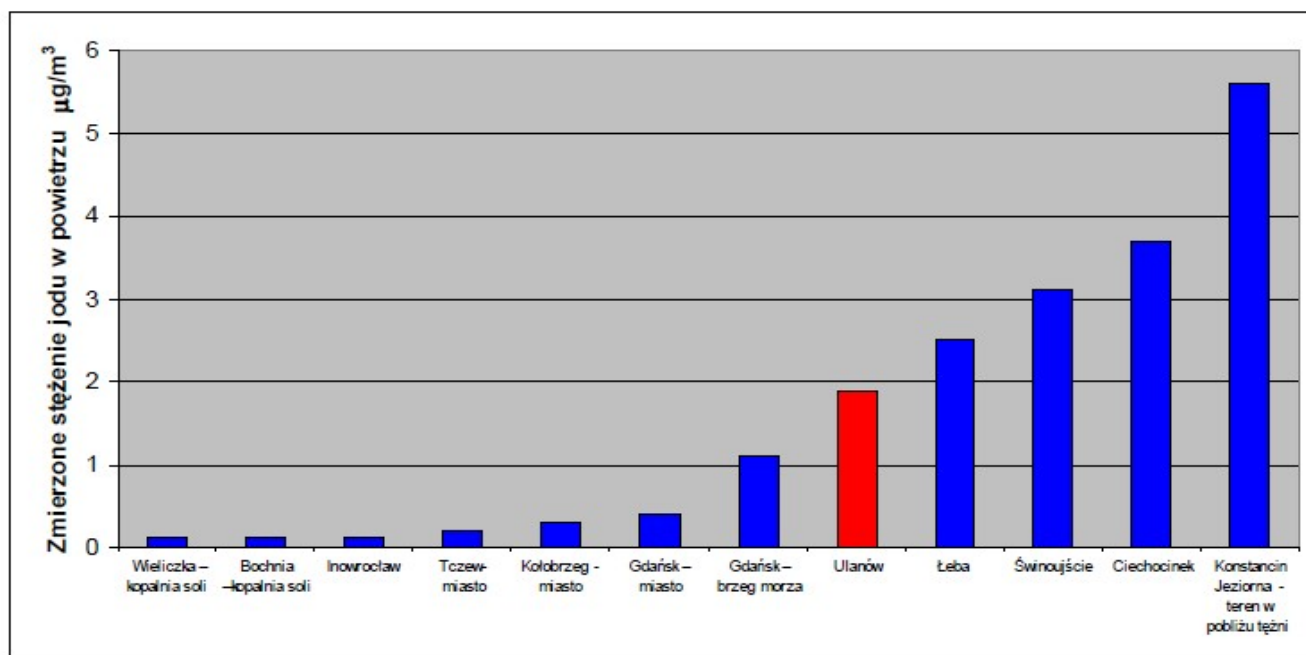
²⁶ Powiat nizański – walory naturalne – Janusz Ogiński

Unikalną cechą klimatu powiatu nizańskiego jest wysokie nasycenie jodem²⁷ terenów położonych nad Tanwią²⁸. W ramach projektu „Platforma kooperacyjna Gminy Bełżec oraz Gminy i Miasta Ulanów szansą rozwoju gospodarczego i wzrostu potencjału turystycznego pomiędzy regionami Polski Wschodniej” **przeprowadzone zostały badania na zawartość jodu w powietrzu**. Badania potwierdzają, że zawartość tego pierwiastka w powietrzu jest zbliżona, a nawet w niektórych przypadkach większa, do tej w miejscowości nadmorskich. Za występowanie jodu w atmosferze w gminie Ulanów nie odpowiadają rzeki Tanew, Struga czy San. Wysokie stężenie jodu występuje w okolicach zbiornika retencyjnego i torfowisk między Ulanowem a Glinianką²⁹. Przeprowadzone prace badawcze na terenie Miasta i Gminy Ulanów potwierdziły panujące wśród tutejszej ludności przekonanie o wysokiej jakości środowiska naturalnego i jego dobroczynnym wpływie na organizm ludzki, który zawdzięcza się głównie dużej zawartości jodu w powietrzu³⁰, co daje szansę rozwoju gospodarczego i wzrostu potencjału turystycznego pomiędzy regionami Polski Wschodniej.

Również w rejonie gminy Harasiuki stwierdzono występowanie mikroklimatu cechującego się dużą zawartością jodu w powietrzu atmosferycznym. Specyficzny mikroklimat występuje w obrębie kompleksów leśnych, cechujących się osłabieniem promieniowania słonecznego, niewielką zmianą anemometryczną, wyrównaną termiką powietrza, podwyższoną wilgotnością względną i bakteriostatycznym oddziaływaniem olejków eterycznych³¹. Występowanie tych specyficznych warunków może być szansą dla rozwoju lecznictwa uzdrowskiego gminy Harasiuki.

Prowadzone w latach 2000–2007 badania jakości powietrza atmosferycznego na terenie województwa podkarpackiego wykazały również problem zanieczyszczenia powietrza przez pył zawieszony PM10 i benzo(a)piren. Głównymi źródłami zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego w powiecie nizańskim, a szczególnie w okolicach Niska³² są: przemysł, spalanie paliwa stałego (węgiel, miał koksowy, koks), spalanie odpadów w piecach indywidualnych gospodarstw domowych, emisja niezorganizowana z kopalń (głównie pyły).

Wykres nr 2. Porównanie otrzymanych stężeń jodu z najwyższymi stężeniami mierzonymi w innych miastach Polski³³.

Źródło: Ekspertyza klimatyczna dotycząca „Stężenia jodu w powietrzu na terenie Gminy i Miasta Ulanów jako czynnika eskalującego potencjał turystyczny”

Na stanowisku pomiarowym przy ulicy Szklarniowej w Nisku średnioroczne stężenie pyłu przekraczało normę o dziesięć punktów procentowych, natomiast średniodobowe było nawet cztery razy większe od dopuszczalnej normy. Było tak głównie w sezonie grzewczym. Sąsiedztwo Stalowej Woli i zlokalizowany tam przemysł aluminiowy,

²⁷ Jod jest mikroelementem niezbędnym dla prawidłowego funkcjonowania ludzkiego organizmu. U dzieci jego niedostatek zmniejsza zdolność uczenia się, spowalnia wzrost i rozwój fizyczny w okresie pokwitania. U dorosłych może upośledzać funkcje rozrodcze, utrudniać utrzymanie ciąży, prowadzić do niewydolności tarczycy i w konsekwencji do zahamowania funkcji wielu narządów i procesów życiowych organizmu.

²⁸ Strategia Rozwoju Powiatu Nizańskiego- 2007r.

²⁹ <http://www.portalsamorządowy.pl/ochrona-srodowiska/ulanow-atrakcyjniejszy-od-nadmorskich-miejscowosci,51014.html>

³⁰ Ekspertyza klimatyczna dotycząca „Stężenia jodu w powietrzu na terenie Gminy i Miasta Ulanów jako czynnika eskalującego potencjał turystyczny” opracowana w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013.

³¹ Program Ochrony Środowiska na lata 2004 – 2011 dla Gminy Harasiuki

³² Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Nisko- Nisko 2011

³³ <http://www.portalsamorządowy.pl/ochrona-srodowiska/ulanow-atrakcyjniejszy-od-nadmorskich-miejscowosci,51014.html>

hutniczy oraz elektrownia węglowa powoduje znaczny wzrost emisji pyłów i zanieczyszczeń. Niska sprawność i efektywność technologii spalania są poważnym źródłem emisji zanieczyszczeń. Co więcej, głównym paliwem w sektorze gospodarki komunalnej jest węgiel, często zawierający znaczne ilości siarki. Na terenie Gminy Nisko występuje jedno stanowisko pomiarowe monitoringu powietrza w województwie podkarpackim. Wykonywane pomiary dotyczą stężeń SO₂, NO₂, PM₁₀, PM_{2.5}, stężenia metali i bezno(a)piranu w pyłe PM₁₀. Wyniki pochodzące z omawianego stanowiska pomiarowego wykorzystane były podczas opracowania „Rocznej oceny jakości powietrza w województwie podkarpackim – raport za rok 2010”.

Badania zanieczyszczeń głównych rzek czyli Tanwi i Sanu nie stwierdziły przekroczenia poziomu azotanów, azotu i fosforu. Poziom zanieczyszczeń był niski. Niski jest także poziom dwutlenku siarki i dwutlenku azotu w powietrzu.

7. Działalność instytucji kultury i placówek oświatowych.

W ciągu kilku ostatnich lat placówki kulturalne oraz samorządy gminne realizowały inwestycje poprawiające stan infrastruktury oświatowo – kulturalnej. Pomimo to potrzeby w tym zakresie pozostają wciąż duże, co potwierdzają wyniki diagnozy działalności instytucji kultury przeprowadzonej na obszarze Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”. Wyposażenie gminnych ośrodków kultury, ich zaplecze, a także zasoby kadrowe są niewystarczające. Nie pozostaje to bez wpływu na jakość oferty, którą instytucje kultury przygotowują dla dzieci, młodzieży oraz osób starszych.

Niżańskie Centrum Kultury „Sokół” prowadzi działalność kulturalną w Nisku, którą w znacznym stopniu ograniczają warunki lokalowe. **Gminny Ośrodek Kultury Sportu Turystyki i Rekreacji w Jarocinie** dysponuje bardzo dobrymi warunkami lokalowymi oraz ograniczonymi zasobami technicznymi. Podległe mu biblioteki mają ograniczoną powierzchnię pomieszczeń, przestarzały sprzęt komputerowy i umeblowanie. **Gminne Centrum Kultury w Jeżowie** mieści się w przestrzennym wyremontowanym piętrowym budynku, posiada windę dla osób niepełnosprawnych, jednak jego nie dysponuje salą widowiskową. Budynki bibliotek znajdujące się w strukturach GCK, w większości przypadków wymagają remontu i ocieplenia. Gminne Centrum Kultury w Jeżowie zatrudnia jedenastu pracowników na pełny etat, co biorąc pod uwagę jego strukturę, w skład której wchodzi pięć bibliotek i dwie świetlice wiejskie, jest liczbą niewystarczającą. **Gminny Ośrodek Kultury w Harasiukach** dysponuje małą salą widowiskową na 100 osób oraz sceną, na której odbywają się zajęcia z młodzieżą oraz konferencje. Warunki lokalowe, braki w wyposażeniu oraz mała liczba etatów ograniczają działalność placówki. **Miejski Ośrodek Kultury w Rudniku nad Sanem**, dysponuje powstałą w 2007 roku nowoczesną placówką edukacyjno– wystawienniczą – **Centrum Wikliniarstwa**. Placówka ta posiada salę widowiskową i konferencyjną, pięć sal ekspozycyjnych, oraz liczne pomieszczenia o charakterze biurowym, magazynowym i socjalnym. Mieści się tu również biuro informacji kulturalnej i turystycznej. Dobrze przygotowaną infrastrukturą dysponuje również **Gminny Ośrodek Kultury w Krzeszowie**. W jego głównym budynku swoją siedzibę mają miejscowe stowarzyszenia, a także koło gospodyń wiejskich, mieści się tam również Lokalny Punkt Informacji Kulturalnej i Turystycznej oraz Gminna Biblioteka Publiczna. GOK Krzeszów dysponuje salą widowiskową z aneksem kuchennym, salą konferencyjną, galerią wystaw, czytelnią oraz dwiema salami wielofunkcyjnymi zlokalizowanymi w budynkach przystosowanych pod świetlice wiejskie. Zatrudnia sześć osób na zasadzie umowy o pracę oraz cztery osoby na zasadzie umów cywilno – prawnych.

Tabela nr 10. Liczba wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przez GOK – i w ostatnich latach³⁴.

Rok sprawozdawczy	Liczba wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przez GOK						
	Gmina Nisko	Gmina Krzeszów	Gmina Harasiuki	Gmina Ulanów	Gmina Jeżowe	Gmina Jarocin	Gmina Rudnik
2009	115	6	5	22	3	15	12
2010	136	15	11	24	3	13	19
2011	130	14	10	18	3	11	12
2012	107	11	11	23	5	9	13
2013	108	11	9	21	6	17	25
2014	137	14	8	18	3	21	14

Źródło: *Diagnoza działalności Instytucji Kultury na obszarze LGD Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”*

³⁴ Kierunki rozwoju obszaru LGD na lata 2015 -2020 – raport z przeprowadzonego badania ankietowego wśród mieszkańców powiatu niżańskiego, tj. obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”; *Diagnoza działalności Instytucji Kultury na obszarze LGD Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”*.

Gminny Ośrodek Kultury w Ulanowie posiada sale widowiskową wraz ze sceną na około 200 osób, małą kuchnię, taras wystawowy oraz galerię, w której na co dzień funkcjonuje klub seniora. Jego podstawową potrzebą jest wymiana instalacji elektrycznej oraz zakup sprzętu audiowizualnego, ponadto, w budynku GOK – u znajdują się wolne pomieszczenia, które po remoncie i odpowiednim zagospodarowaniu mogłyby posłużyć rozszerzeniu działalności kulturalnej placówki³⁵.

Powiat niżański dysponuje dobrze rozbudowaną i ogólnie dostępną bazą lokalową w części przygotowaną do świadczenia usług kulturalnych. Z opracowań LGD wynika, że na terenie powiatu istnieje 74 budynki użyteczności publicznej, takie jak np. świetlice wiejskie, remizy, które mogłyby służyć lokalnym społecznościom pod warunkiem ich remontu, doposażenia, lub tylko organizacji cyklicznych zajęć, zatrudnienia kadry. Na terenie każdej gminy powiatu działają szkoły, przedszkola, biblioteki, domy kultury, świetlice wiejskie oraz remizy strażackie, lecz obecna oferta nie zabezpiecza potrzeb i oczekiwań mieszkańców w, co potwierdziły wyniki badań ankietowych. Konieczne jest zbudowanie w poszczególnych gminach, a zwłaszcza w miejscowościach peryferyjnie położonych oferty zajęć rozwojowych, integrujących i aktywizujących naszych mieszkańców w różnych wieku/

Potencjał edukacyjny gminy Nisko tworzy 8 szkół podstawowych oraz 5 gimnazjów, w tym 4 w ramach zespołów szkół, 1 przedszkole publiczne, a także dwie szkoły średnie. Ponadto działają tu jeszcze placówki niepubliczne - 1 szkoła podstawowa oraz 4 przedszkola. Niżańskie szkoły dysponują bogatą bazą sportową, z której korzystają nie tylko uczniowie. W latach 2007 – 2013 w gminie Nisko na terenach przyszkolnych wybudowano 3 boiska finansowane w ramach rządowego programu „Moje boisko – Orlik 2012”.

Na terenie gminy Jarocin działa 6 szkół podstawowych i 1 gimnazjum zorganizowane w ramach zespołu szkół. Placówką z najlepiej wyposażoną bazą sportową jest Zespół Szkół w Jarocinie, przy którym funkcjonuje pełnowymiarowa sala gimnastyczna, dwa boiska do piłki koszykowej, boisko do piłki ręcznej i siatkówki oraz kort do tenisa ziemnego. Salę gimnastyczną, boisko do piłki nożnej, boisko wielofunkcyjne, plac zabaw, a także bieżnię i skocznię w dal posiada Szkoła Podstawowa w Domostawie. Boiskiem wielofunkcyjnym oraz placem zabaw dysponuje także Publiczna Szkoła Podstawowa w Zdziarach.

W gminie Krzeszów za oświatę odpowiedzialny jest Zespół Szkół w Krzeszowie, Publiczna Szkoła Podstawowa w Bystrem oraz Przedszkole Gminne w Krzeszowie. Zespół Szkół dysponuje dwiema salami gimnastycznymi

Na terenie gminy Harasiuki działają dwa zespoły szkół, w skład których wchodzi publiczne gimnazjum, szkoły podstawowe i punkty przedszkolne, a także trzy szkoły podstawowe przekazane pod opiekę Stowarzyszenia Naszym Dzieciom. Zespół Szkół w Hucie Krzeszowskiej dysponuje boiskiem wielofunkcyjnym oraz salą gimnastyczną, natomiast Zespół Szkół w Harasiukach pełnowymiarową halą sportową. Ponadto, mała sala gimnastyczna i boisko wielofunkcyjne znajduje się na terenie szkoły podstawowej w Krzeszowie Górnym. Potencjał edukacyjny gminy Jezowe tworzy pięć zespołów szkół, jedno gimnazjum, dwie publiczne szkoły podstawowe i jedna szkoła średnia – Zespół Szkół im. Ks. Stanisława Staszica, w skład którego wchodzi liceum i technikum. Szkoły dysponują dobrze rozwiniętą bazą sportową, posiadają hale sportowe i wielofunkcyjne boiska przyszkolne, przy Zespole Szkół w Jacie wybudowano dodatkowo kompleks boisk sportowych „Orlik”³⁶.

W gminie Ulanów działa dwa zespoły szkół, trzy publiczne szkoły podstawowe i jedno przedszkole publiczne. Zespół Szkół w Ulanowie dysponuje kompleksem boisk sportowych „Orlik”, natomiast przy Zespole Szkół w Kurzynie Średniej oraz przy Publicznej Szkole Podstawowej w Bielinach znajdują się boiska wielofunkcyjne. Szkoły te posiadają także własne sale sportowe.

Potencjał edukacyjny gminy Rudnik nad Sanem tworzy pięć szkół podstawowych, jedno gimnazjum, jedno przedszkole miejskie, a także Specjalny Ośrodek Szkolno –Wychowawczy i dwie szkoły średnie: Liceum Ogólnokształcące w Rudniku nad Sanem oraz Zespół Szkół im. Gen. Władysława Sikorskiego, w skład którego wchodzi technikum, zasadnicza szkoła zawodowa i liceum ogólnokształcące dla dorosłych. Szkoły posiadają własne zaplecze sportowe w postaci sal gimnastycznych i wielofunkcyjnych boisk sportowych, a także korzystają z obiektów gminnych.

W działalności instytucji kultury i placówek oświatowych na terenie powiatu niżańskiego wyjątkową rolę pełnią seniorzy. Obecnie osoby starsze stanowią prawie 13% polskiego społeczeństwa, a liczy się, że za 15 lat będą już stanowić 17% ogółu ludności w Polsce. Przemiany ekonomiczne, gospodarcze, postęp techniczny i ekonomiczny sprawiły, że to właśnie ta grupa polskiego społeczeństwa najmniej zyskała na tych przeobrażeniach, jakie dokonywały się na świecie i w Polsce w ostatnich latach. Często osoby te musiały zrezygnować z dalszej edukacji, z przyczyn ekonomicznych czy losowych³⁷. W efekcie tego pozostają niezaspokojone takie potrzeby jak: potrzeba samokształcenia, potrzeba poszerzania wiedzy i umiejętności, potrzeba wykonywania społecznie użytecznych działań, potrzeba stymulacji psychicznej i fizycznej, także możliwość realizacji młodościowych marzeń, które były dotychczas nie do pogodzenia z życiem zawodowym i obowiązkami wobec rodziny. W ofercie instytucji kultury istnieje ograniczony wachlarz usług i zajęć, dla tej grupy społecznej. Naprzeciw takim potrzebom może wyjść Uniwersytet Trzeciego Wieku,

³⁵ Diagnoza działalności Instytucji Kultury na obszarze LGD Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”

³⁶ Strona internetowa gminy www.jezowe.pl

³⁷ Uniwersytety Trzeciego Wieku jako instytucje przeciwdziałające marginalizacji osób starszych- Ziębińska B. www.sbc.org.pl , (dostęp 3.06.2009)

który mógłby powstać na obszarze naszej LGD, jako placówka dydaktyczna dla osób w podeszłym wieku, której celem działania jest poprawa jakości życia osób starszych.

8. Bariery architektoniczne

Na siedem gmin powiatu niżańskiego, tylko w trzech siedziby władz gminnych są dostępne dla osób niepełnosprawnych. W Krzeszowie, Ulanowie i Jeżowie przystosowano budynki na poziomie parteru, lub zamontowano urządzenia wspomagające obsługę osób niepełnosprawnych. Pozostałe Urzędy znajdujące się na terenie powiatu niżańskiego nie są przystosowane do przyjmowania niepełnosprawnych petentów z uwagi na brak podjazdów zewnętrznych oraz brak udogodnień wewnątrz samych urzędów.

Budynek Starostwa Powiatowego w Nisku posiada podjazd, natomiast wewnątrz budynku istnieją bariery powodujące problemy w poruszaniu się niepełnosprawnych interesantów. Do potrzeb niepełnosprawnych została także adaptowana łazienka znajdująca się na parterze, która jest odpowiednio przystosowana i wyposażona. Z jednostek podległych Starostwu Powiatowemu wymogi w tym zakresie spełnia Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Brak odpowiedniego przystosowania występuje w pozostałych budynkach starostwa znajdujących się na ul. Kościuszki i 3-go Maja. Powiatowy Urząd Pracy w Nisku nie posiada żadnych rozwiązań technicznych ułatwiający dostęp osobom niepełnosprawnym³⁸. Na terenie Powiatu Niżańskiego działa siedem gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej. Ośrodki znajdujące się w gminach: Krzeszów, Ulanów, Rudnik nad Sanem, Nisko są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, - zaopatrzone w podjazdy dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. OPS w Nisku ma nierozwiązany problem barier architektonicznych dotyczących komunikacji wewnątrz budynku. Natomiast pozostałe Ośrodki Pomocy Społecznej działające na terenie gmin: Jarocin, Jeżowe, Harasiuki nie posiadają zlikwidowanych barier architektonicznych w powyższym zakresie.

9. Nowoczesne technologie i narzędzia internetowe.

Województwo podkarpackie pod względem rozwoju informatycznego wypada na tle innych regionów w Polsce z roku na rok coraz lepiej. W ciągu 5 lat wyraźnie zwiększyła się liczba gospodarstw domowych z dostępem do internetu – z 29% w 2007 r. do niemal 60% w 2011 r. (dane GUS). Jesteśmy także liderem jeżeli chodzi o liczbę uczniów przypadających na jeden komputer w szkołach podstawowych i gimnazjach³⁹. W województwie podkarpackim poziom interaktywności lokalnej administracji publicznej systematycznie rośnie – mieszkańcy mogą coraz więcej spraw urzędowych załatwić drogą elektroniczną, ale w ocenie społeczeństwa działania podejmowana przez instytucje publiczne w tym zakresie są niewystarczające.

Na Podkarpaciu, dzięki projektowi Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej, powstaje system światłowodów o długości ponad 2 tys. km i ponad 200 węzłów. Infrastruktura ta – wraz z elementami towarzyszącymi, m.in. kanalizacją kablową – umożliwi mieszkańcom, przedsiębiorcom oraz podmiotom publicznym korzystanie z najnowocześniejszych rozwiązań teleinformatycznych, multimedialnych zasobów informacji i usług świadczonych elektronicznie. Wybudowana sieć umożliwi uzyskanie szerokopasmowego dostępu do internetu ponad 90% mieszkańców regionu.

Największym wyzwaniem jest jednak przełamywanie barier mentalnych. Mieszkańcy (petenci, przedsiębiorcy, ale także urzędnicy) ciągle wykazują zbyt małą gotowość do stosowania w codziennym życiu innowacyjnych narzędzi technologicznych. Problem ten mogą rozwiązać nie tyle inwestycje infrastrukturalne, co raczej przedsięwzięcia społeczne i edukacyjne rozwijające cyfrowe kompetencje Polaków. Dotyczy to w szczególności starszego pokolenia, gdyż to, które urodziło się w cyfrowej rzeczywistości nie potrzebuje takiej pomocy. Jak wynika z raportu „Dojrzałość w sieci”, tylko 21,6% osób w wieku 50+ korzysta z internetu. Oznacza to, że reszta (ponad 10 mln dorosłych Polaków) – nie posługuje się tym podstawowym w obecnych czasach narzędziem komunikacji. Ich wartość na rynku pracy dramatycznie spada, zostają wyłączeni z wielu życiowych aktywności w sferze kultury czy gospodarki. Brak kompetencji cyfrowych dramatycznie skraca także ich okres aktywności zawodowej, utrudnia przekwalifikowanie się i zmianę pracy.⁴⁰

10. Walory turystyczne i rekreacyjne.

Potencjał turystyczny powiatu niżańskiego opiera się głównie na jego walorach przyrodniczo – krajobrazowych, a także bogatej historii, tradycji i kulturze. Analizując zasoby turystyczne tutejszego obszaru, zarówno te naturalne jak i wytworzone przez lokalną społeczność, możemy dojść do wniosku, że powiat niżański, w rzeczywistości jest bardzo interesującym miejscem, zwłaszcza do uprawiania turystyki wodnej, rowerowej, pieszej oraz samochodowej.

Na przestrzeni ostatnich lat lokalne samorządy, zwłaszcza w oparciu o program Leader, zrealizowały kilkanaście interesujących projektów turystycznych i sportowo - rekreacyjnych, podnosząc tym samym wydajnie

³⁸ Powiatowy Program Działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Niżańskim na lata 2011 – 2017, NISKO 2011 r.

³⁹ Diagnoza innowacyjności woj. podkarpackiego na tle regionów Polski i Unii Europejskiej 2011

⁴⁰ Biuletyn informacyjny Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007 – 2013 – Inwestujemy w rozwój nr 3, 2013 r.

atrakcyjność tutejszego regionu. Stworzono m.in. place zabaw, siłownie terenowe i altany grillowe, wybudowano kompleksy sportowo – rekreacyjne, zagospodarowano stawy wodne, wyznaczono ścieżki rowerowe, wzniesiono altany przystankowe, zakupiono sprzęt do uprawiania turystyki wodnej i rowerowej, zorganizowano wiele imprez kulturalno – rozrywkowych. Wśród ciekawszych inicjatyw zrealizowanych w ramach Lidera możemy choćby wymienić: odtworzenie historycznych przejść granicznych z okresu zaborów w miejscowościach Bukowina i Kurzyna Średnia, zakup łodzi żaglowo – wiosłowej typu BAT, budowę pomostu i organizację regat żeglarskich na zbiorniku wodnym Podwolina przez Stowarzyszenie Jacht Klub Nisko, uporządkowanie i zagospodarowanie zabytkowego parku podworskiego w miejscowości Nowy Nart, zagospodarowanie terenu Gór Kościelnych poprzez budowę trasy narciarskiej oraz obiektów małej architektury turystycznej. Również LGD wraz ze swoimi partnerami, poprzez realizację projektu współpracy, stworzyło ciekawą ofertę turystyczną wytyczając i oznaczając 160 kilometrowy szlak rowerowy biegnący przez teren powiatu niżańskiego i powiatów ościennych, wznosząc 10 wiat postojowych wyposażonych w stoły, ławki, stojaki na rowery i kosze na śmieci, opracowując i publikując 24 trasy turystyki zrównoważonej (w tym na terenie powiatu niżańskiego - 7 questów i 1 trasę kajakową Harasiuki – Ulanów opisaną i oznaczoną współrzędnymi GPS), a także wydając przewodniki rowerowe i mapy turystyczne oraz uruchamiając stronę internetową ekomuzeum.com⁴¹.

Okolice powiatu niżańskiego mogą poszczycić się bogatą historią, tradycją oraz dorobkiem kulturalnym. Wszystkie te walory, jak również pielęgnowana przez społeczeństwo lokalne pamięć historyczna sprzyja powstawaniu na terenie powiatu licznych miejsc pamięci, izb pamięci, obiektów muzealnych⁴² oraz placówek edukacyjno – wystawienniczych.

Wśród ofert spędzania wolnego czasu i wypoczynku, na obszarze LGD najbardziej popularnymi usługami są: spływy galarami po rzece San organizowane przez rodzimych flisaków z Ulanowa i Krzeszowa; spływy kajakowe na Tanwi i Bukowej. Na terenie gminy Jarocin dostępny jest sprzęt rowerowy i do nordic walking. Kompleksową ofertę turystyczną przygotował dla swoich klientów Gminny Zakład Sportu i Rekreacji „Błękitny San” w Krzeszowie. Wszyscy miłośnicy aktywnego wypoczynku mogą tu popływać kajakami, udać się na przejażdżkę rowerem, wypłynąć w rejs galarem, a także poczuć adrenalinę grając w paintballa lub korzystając z atrakcji parku linowego. W Krzeszowie w okresie zimowym funkcjonuje również stok narciarski dysponujący wyciągiem talerzykowym, wypożyczalnią sprzętu narciarskiego i trasą zjazdową o długości 500 metrów⁴³. Na terenie powiatu rozbudowana jest też sieć obiektów sportowo-rekreacyjnych funkcjonujących na terenie każdej z gmin. Największe i najciekawsze z nich to:

- Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Rudniku nad Sanem, obejmujący boisko piłkarskie z bieżnią i trybunami, korty tenisowe, boiska do koszykówki i piłki plażowej, halę sportową z widownią, salą do tenisa stołowego, świetlicę szachową, siłownię, a także hotel i restauracja;
- Centrum Sportowo – Rekreacyjne w Raławicach obejmujące skatepark, korty tenisowe i plac zabaw dla dzieci;
- na terenie gminy Jarocin stanowi: kompleks sportowe w Katach i Majdanie Golczańskim obejmujące boiska do tenisa i siatkówki, siatkówki plażowej, siłownie zewnętrzna i plac zabaw;
- kompleks sportowy w Krzeszowie obejmującego boisko piłkarskie, boisko wielofunkcyjne do koszykówki i piłki siatkowej, a także szatnie i sanitariaty. Zaplecze sportowo – rekreacyjne w gminie Krzeszów stanowi również infrastruktura Gminnego Zakładu Sportu i Rekreacji „Błękitny San”.

Wartością dodaną związaną z promocją ruchu turystycznego na terenie powiatu niżańskiego jest działalność Nadleśnictwa w Rudniku nad Sanem. Jest ono odpowiedzialne za gospodarkę łowiecką na obszarze prawie czterech tysięcy hektarów i udostępnia odwiedzającym tutejsze rejony myśliwym ponad 180 ambon i zwyżek. Ponadto, nadleśnictwo dysponuje komfortowo przygotowanymi miejscami noclegowymi⁴⁴.

Bazę noclegową w powiecie niżańskim stanowią 12 lokalnych hoteli i zajazdów, które prócz miejsc noclegowych zapewniają swoim gościom zaplecze gastronomiczne, a także odpowiednio przygotowane sale szkoleniowe oraz bankietowe⁴⁵. Prócz hoteli i zajazdów bazę noclegową w powiecie niżańskim stanowią gospodarstwa agroturystyczne. Na obszarze LGD działa 17 takich gospodarstw, z czego 12 aktywnie współpracuje z Podkarpackim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Boguchwale. Analizując obszar powiatu niżańskiego – 786 km², liczbę ludności – 67 521 (według danych GUS), a także jego potencjał turystyczny, liczba gospodarstw agroturystycznych w powiecie

⁴¹ Niżański Leader 2015 – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Agnieszka Smoleń, Katarzyna Podstawek, Joanna Bednarz; Przewodnik po szlakach rowerowych ATR – Andrzej Kusiak, Zbigniew Czernik, Radosław Maziarz, Jerzy Sudoł. Agata Ordon; strona internetowa – www.ekomuzeum.com

⁴² Rejestr zabytków prowadzony przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; Gminne Ewidencje Zabytków; Atrakcje turystyczne obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Beata Oczkowska; strona internetowa – www.bitnisko.pl

⁴³ Atrakcje turystyczne obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Beata Oczkowska; Mapa turystyczna obszaru LGD „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz

⁴⁴ Folder informacyjny Nadleśnictwo Rudnik – M. Maciąg; strona internetowa - www.rudnik.lublin.lasy.gov.pl

⁴⁵ Atrakcje turystyczne obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz, Beata Oczkowska; Mapa turystyczna obszaru LGD „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” – Damian Zakrzewski, Grzegorz Wąsacz

nizańskim wydaje się zbyt niska i niewystarczająca. Tezę tę potwierdza statystyka – na 574 gospodarstwa agroturystyczne zarejestrowane w bazie PODR i działające na terenie województwa podkarpackiego tylko 12 wywodzi się z powiatu nizańskiego⁴⁶.

Problemem tutejszego obszaru jest jednak brak jednej, zintegrowanej, atrakcyjnej oferty turystycznej przygotowanej dla całego obszaru LGD. Ma to związek ze znikomą współpracą pomiędzy samorządami poszczególnych gmin, organizacjami pozarządowymi, a także przedsiębiorcami w dziedzinie rozwoju turystyki, co skutecznie blokuje stworzenie takiej oferty. Brak również zintegrowanego systemu informacji turystycznej, który skupiał by w jednym miejscu wszelkie informacje o atrakcjach regionu. Próba stworzenia takiego systemu było opracowanie koncepcji i powołanie do życia strony internetowej www.bitnisko.pl, która może w przyszłości stanowić bazę wyjściową dla działań zmierzających do rozwiązania powyższego problemu⁴⁷.

W ramach projektu „Trasy rowerowe w Polsce Wschodniej” realizowanego w programie Rozwój Polski Wschodniej przez powiat nizański przebiega trasa szlaku rowerowego, który jest realizowany w ramach Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo. Korzyści z budowy trasy będą mogli osiągnąć mieszkańcy, lokalni przedsiębiorcy oraz turyści⁴⁸. Trasa rowerowa jest produktem, przyciągającym turystów polskich i zagranicznych. To znaczący impuls do rozwoju turystyki w naszym regionie. Zwiększenie ruchu rowerowego i napływ turystów stworzy szanse na wzrost popytu na usługi w zakresie obsługi ruchu turystycznego - świadczone głównie przez firmy z sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Dzięki trasie rowerowej zwiększy się zapotrzebowanie między innymi na usługi gastronomiczne i noclegowe.

Dla branży turystycznej, która jest skoncentrowana w dużej mierze o ciekłe wodne niekorzystne warunki niesie ze sobą przyroda. Okresowe występowanie susz atmosferycznych a w następstwie spadek poziomu wód w rzekach. Na wodowskazach głównych rzek Podkarpacia: Wisły, Wisłoka, Wisłoki czy Sanu, są stany niskie, nienotowane od lat.⁴⁹ Brak opadów i niski poziom w rzekach znacząco wpływa też na jakość świadczonych na naszym terenie usług turystycznych. Niski stan wody w rzekach uniemożliwia okresowo świadczenie usług turystycznych, takich jak: spływy kajakowe, spływy galarami, spław tratw.

ROZDZIAŁ IV. ANALIZA SWOT

Budowa analizy SWOT miała charakter wieloetapowego procesu konsultacji i została przygotowana z wykorzystaniem pięciu metod partycypacyjnych: spotkania publiczne, warsztaty, badanie ankietowe, wysłuchania publiczne oraz konsultacje indywidualne za pośrednictwem poczty e-mail.

Spotkania publiczne - odbywały się dwukrotnie na terenie każdej z gmin obszaru LGD. Pierwsze spotkanie miało charakter informacyjno - szkoleniowe, drugie spotkanie dotyczyło zebrania i uporządkowania informacji strategicznych o gminie i obszarze LGD. Badanie ankietowe – jednocześnie prowadzono badania, które miało na celu diagnozę najważniejszych problemów i sukcesów życia społecznego mieszkańców obszaru LGD. Warsztaty – odbywały się w tzw. Zespołach Tematycznych, których celem była pogłębiona analiza obszaru LGD ze szczególnym uwzględnieniem obszaru: edukacja, kultura, przedsiębiorczość, wykluczenia społeczne. Wysłuchania publiczne – prowadzone we wszystkich gminach obszaru LGD według regulaminu przygotowanego przez Zespół Koordynujący. Rekomendacje i opinie mieszkańców podczas konsultacji społecznych uwzględniano poprzez zgłoszenie wniosku ustnie lub za pomocą karty interwencji, a następnie w procedurze głosowania. Konsultacje indywidualne za pośrednictwem poczty e-mail – uczestnikom spotkań publicznych i warsztatów strategicznych wysłano drogą elektroniczną projekt LSR. Adresaci konsultacji (79 odbiorców) w odpowiedzi przesłali: 12 odpowiedzi, które zawierały wnioski i uwagi kluczowych elementów strategii. Raport z konsultacji indywidualnych dostępny jest w biurze LGD.

Wynik konsultacji społecznych, prac zespołów gminnych i tematycznych oraz efekty badania ankietowego prezentowane są w poniższej analizie SWOT.

Czynniki strategiczne obszaru LGD wskazane przez lokalną społeczność uczestniczącą w procesie konsultacji społecznych prezentuje poniższa tabela. Istotne dla opracowania analizy SWOT było fakt, uwzględnienia specyfiki obszaru jak również specyficznych uwarunkowań lokalnych występujących w tzw. mikroskali np. charakterystycznych dla wsi, miejscowości, gminy.

⁴⁶ Strona internetowa Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale - www.podrb.pl

⁴⁷ Kierunki rozwoju obszaru LGD na lata 2015 -2020 – raport z przeprowadzonego badania ankietowego wśród mieszkańców powiatu nizańskiego, tj. obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”

⁴⁸ www.greenvelo.pl

⁴⁹ <http://www.naszdziennik.pl/polska-kraj/52476,susza-na-podkarpaciu.html>

MOCNE STRONY	Odniesienie do diagnozy i konsultacji społecznych
1. Korzystne położenie w układzie ważnych szlaków komunikacyjnych: droga nr 19 relacji Rzeszów – Lublin – Białystok; położenie na trasie linii kolejowej Lublin – Rozwadów – Przeworsk.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13
2. Atrakcyjne walory przyrodnicze i krajobrazowe przejawiające się dużą lesistością opartą o pozostałości Puszczy Sandomierskiej, rzeki San, Tanew, Bukowa i Jeżówka, różnorodne ciek i zbiorniki wodne umożliwiające tworzenie dogodnych warunków do wypoczynku i rekreacji.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 19
3. Duża liczba miejsc pamięci, pomników przyrody, obiektów muzealnych, izb pamięci, obiektów zabytkowych sprzyjająca edukacji, organizacji wypoczynku i rozwojowi turystyki.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str.23 – 25.
4. Rozbudowana, ogólnie dostępna i przygotowana do świadczenia usług infrastruktura publiczna, taka jak szkoły, boiska sportowe, instytucje kultury, świetlice wiejskie, remizy.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 21 - 23
5. Aktywność społeczna wynikająca z dużej liczby organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, mających różne cele działania, które angażują się na wielu płaszczyznach życia społecznego poprzez realizację ważnych dla mieszkańców projektów i inicjatyw.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13 - 14
6. Produkcja zdrowej, tradycyjnej i ekologicznej żywności opartej o tradycyjne rolnictwo i gospodarstwa rodzinne.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18 - 19
7. Długa tradycja handlu targowego oraz rozbudowana infrastruktura targowisk sprzyjająca sprzedaży produktów lokalnych i płodów rolnych wytworzonych w sposób tradycyjny.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18 - 19
8. Bogactwo tradycji, zwyczajów i obyczajów wyrażane poprzez kultywowanie flisactwa, działalność grup obrzędowych, wytwarzanie wikliny i tradycyjnej żywności.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18 - 25
9. Duża liczba przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarze LGD, które posiadają długie tradycje w wytwarzaniu produktów lokalnych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18
10. Gminy obszaru LGD posiadają dobrze rozbudowane struktury pomocowe (Ośrodki Pomocy Społecznej), z doświadczoną i wykwalifikowaną kadrą.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13 -14

SŁABE STRONY	Odniesienie do diagnozy
1.Niewystarczająca liczba infrastruktury poprawiającej bezpieczeństwo na drogach w postaci urządzeń sygnalizacyjnych, oznaczeń drogowych i przejść dla pieszych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13
2.Słaba współpraca i kooperacji na płaszczyźnie turystyki obszaru pomiędzy samorządami, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami uniemożliwia stworzenie zintegrowanego systemu informacji turystycznej, promocji regionu i usług w tym sektorze.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 23 - 25
3.Niewielka liczba gospodarstw agroturystycznych jako źródło dodatkowego dochodu gospodarstw rolnych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 23 - 25
4.Niewystarczające zagospodarowanie istniejącej infrastruktury publicznej w celu organizacji zajęć pozalekcyjnych i uzupełniających edukację spowodowane słabym wyposażeniem budynków i obiektów oraz małą ilością zatrudnionej kadry.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 21 - 23
5.Niska aktywność obywatelska przejawiająca się słabą frekwencją podczas referendów i wyborów lokalnych, zebrań sołeckich, spotkań dotyczących spraw i problemów mieszkańców.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13 -14
6.Niska klasa bonitacyjna gleb oraz rozdrobnienie gospodarstw rolnych wpływa niekorzystnie na opłacalność produkcji rolnej.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18 - 19
7.Mała koncentracja i specjalizacja produkcji rolnej. Brak na obszarze LGD grup producenckich.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 19
8.Niewystarczająca oferta przygotowana przez szkoły, instytucje kultury i kluby sportowe w zakresie spędzania wolnego czasu dzieci i młodzieży oraz zajęć uzupełniających ich edukację i wychowanie.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 21 - 22
9. Niewystarczająca oferta instytucji kultury i organizacji pozarządowych w zagospodarowaniu wolnego czasu dla osób starszych i samotnych wynikająca z ograniczeń budżetowych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 21- 23
10. Mała wiedza na temat nowoczesnych technologii i narzędzi internetowych szczególnie u osób po 30 roku życia oraz niewystarczające działania instytucji publicznych w celu wdrażania nowych technologii i rozwiązań informatycznych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 23
11. Mała liczba instrumentów pozwalających aktywizować mieszkańców na rynku pracy poprzez wsparcie oraz promocję przedsiębiorczości i samozatrudnienia.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 15 - 16
12. Słaba baza lokalowa i wyposażenie obiektów podmiotów, które zajmują się wytwarzaniem i promocją produktów lokalnych i tradycyjnych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18 - 19
13. Bezrobocie spowodowane niewielką ilością nowopowstałych miejsc pracy, nie zaspokaja potrzeb mieszkańców na lokalnym rynku pracy i zmusza ich do emigracji i migracji w celach zarobkowych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 14 - 15

14. Rosnąca liczba osób i rodzin wykluczonych społecznie (wykluczenie rozumiane jako rodzaj ubóstwa i problem z dostępem do zasobów, kapitału i instytucji) lub zagrożonych tym zjawiskiem.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 14 - 16
15. Bariery architektoniczne i społeczne uniemożliwiające osobom niepełnosprawnym udział w życiu społecznym.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 23
16. Duży odsetek wśród bezrobotnych stanowią osoby młode i nie posiadające minimalnego stażu pracy.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 15
17. Niewystarczająca ilość kapitału własnego jako uzupełnienie i wymóg pozyskania funduszy europejskich i krajowych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13-14, rozdział II, str.10 - 12 (pkt. 5 – wnioski ze spotkań publicznych).
18. Brak punktów informacyjnych dla przedsiębiorców w zakresie porad prawnych i finansowych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 16
19. Niewystarczający potencjał ludzki wynikający z niskiego wykształcenia mieszkańców.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 17
20. Niewystarczająco wykorzystanie nowych technologii internetowych do promocji przedsiębiorstw i produktów lokalnych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 23
21. Brak na obszarze LGD Uniwersytetu Trzeciego Wieku wynikający z ograniczonych źródeł finansowania działań edukacyjnych osób starszych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 22 - 23
22. Zbyt duże wykorzystanie środków finansowych w ramach programu LEADER przez JST w stosunku do organizacji pozarządowych.	Rozdział I. Charakterystyka LGD, str. 3

SZANSE	Odniesienie do diagnozy
1. Specyficzny mikroklimat (duża zawartość jodu w powietrzu) jako czynnik motywujący rozwój turystyki uzdrowiskowej.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 20
2. Planowana budowa trasy szybkiego ruchu S19 przechodząca przez obrzeża większych miejscowości obszaru i przecinająca ważne szlaki komunikacyjne.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 13
3. Napływ turystów w oparciu o budowaną trasę rowerową w ramach programu Polski Wschodniej.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 25

4. Wspólne zaangażowanie samorządów, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców w celu wykorzystania funduszy europejskich i krajowych na budowę zintegrowanej usługi turystycznej.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 23- 25
5. Możliwość wsparcia realizacji projektów i inicjatyw społecznych środkami finansowymi pochodzących z funduszy europejskich i krajowych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 14 -15
6. Wspólne zaangażowanie i koordynacja działań samorządów lokalnych i województwa podkarpackiego w celu zapewnienia czystości rzecze San.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str.19 -21,

ZAGROŻENIA	Odniesienie do diagnozy
1. Susze oraz niski poziom wód zagraża realizacji usług turystycznych: spływy kajakowe, spływy galarami, spław tratw.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 24 - 25
2. Duża emisja zanieczyszczeń gazowych wynikająca z bliskiego sąsiedztwa Stalowej Woli i zlokalizowanego tam przemysłu aluminiowego, hutniczego oraz elektrowni węglowej.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 20
3. Brak sprzyjających i przystępnych uregulowań prawnych na szczeblu krajowym w zakresie wytwarzania i sprzedaży produktów tradycyjnych, w tym produktów alkoholowych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 18 -19
4. Zagrożenie ze strony dużych przedsiębiorstw przybywających z zewnątrz, posiadających duży kapitał finansowy, techniczny i osobowy, będący konkurencją dla małych rodzinnych firm z obszaru LGD.	Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR - wnioski z przeprowadzonego procesu konsultacji str. 10 - 12
5. Szum komunikacyjno – informacyjny przejawiający się przekazywaniem przez instytucje publiczne dużej liczby informacji, które nie docierają do istotnych adresatów.	Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR - wnioski z przeprowadzonego procesu konsultacji str. 10 - 12
6. Ograniczenia w procedurach konkursowych hamujące pozyskanie środków z UE i budżetu państwa na działania społeczne, wynikające z kryteriów dostępu, wskaźników, puli dostępnych środków oraz czasu realizacji operacji.	Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR - wnioski z przeprowadzonego procesu konsultacji str. 10 - 12
7. Zagrożenie pojawienia się zjawiska wypalenia zawodowego u obecnych liderów i animatorów grup społecznych.	Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności, str. 14 – 18; Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR - wnioski z przeprowadzonego procesu konsultacji str. 10 - 12

ROZDZIAŁ V. CELE I WSKAŹNIKI

Określenie i zdefiniowanie przez LGD celów do osiągnięcia oraz przedsięwzięć służącym realizacji celów nastąpiło w wyniku pogłębionego procesu partycypacyjnego, którego kluczowym elementem były spotkania **4 Zespołów Tematycznych (ZT)**. Wiązało się to z przyjętą procedurą przygotowania LSR, gdzie **ZT** opierając się na: zebranych informacjach statystycznych, analizując wnioski z badań ankietowych lokalnej społeczności, uwzględniając wnioski ze spotkań publicznych przeprowadzonych w 7 społecznościach gminnych, odnosząc się wprost do analizy SWOT wypracowanej w poprzednich etapach planowania strategii przygotowały zarys kluczowych elementów takich jak:

- 1) opracowanie uszczegółowionych analiz SWOT 4 głównych obszarów problemowych jakie wynikały ze wstępnych analiz i konsultacji: wykluczenia społeczne, edukacja, kultura, przedsiębiorczość;
- 2) zdefiniowanie podstawowych kwestii i definicji takich jak: grupa dewaloryzowana, innowacyjność, produkt lokalny,
- 3) określenie propozycji kierunków, celów i przedsięwzięć LSR;
- 4) sprecyzowanie celów i form promocji oraz komunikacji społecznej;
- 5) wstępne zakreślenie metod monitoringu i ewaluacji strategii.

Rekomendacje i propozycje Zespołów Tematycznych stały się podstawą do dalszych konsultacji społecznych, głównym filarem były spotkania Zespołu Koordynującego oraz wysłuchania publiczne.

Podkreślenia wymaga następująca metodologia pracy Zespołów Tematycznych:

- 1) Zespoły Tematyczne reprezentowały 3 sektory: społeczny, publiczny i gospodarczy;
- 2) Zespoły Tematyczne w swojej pracy uwzględniały dotychczas zebrane informacje i analizy w tym materiały wynikające z analiz statystycznych, konsultacji społecznych (badania ankietowe, spotkania publiczne, konsultacje społeczne);
- 3) podstawą uwzględniania lub nie propozycji przedsięwzięć lub działań poddanych konsultacjom społecznym była zgodność proponowanych rozwiązań z analizą SWOT oraz możliwość finansowania działań biorąc pod uwagę cele inicjatywy LEADER określonych w PROW na lata 2014 – 2020;
- 4) poddanie wyników prac zespołów tematycznych pod dalsze konsultacje społeczne oraz ocenę walnego zebrania członków LGD.

Szczegółowy opis roli oraz wyników prac warsztatowych Zespołów Tematycznych zawarte są w rozdziale II.

1. Cele ogólne i cele szczegółowe:

Cel ogólny 1. Wzrost uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i zawodowym obszaru LGD.	Cel szczegółowy 1.1 Wzmocnienie kompetencji mieszkańców LGD niezbędnych dla aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, obywatelskim i gospodarczym oraz budowania świadomości ekologicznej.
	Cel szczegółowy 1.2 Poszerzenie i uzupełnienie kompetencji mieszkańców ułatwiających wejście i utrzymanie się na rynku pracy, w tym poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu, cyfrowemu i technologicznemu.
	Cel szczegółowy 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.
Cel ogólny 2. Wzmocnienie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz tożsamości kulturowej i ochrony dziedzictwa lokalnego.	Cel szczegółowy 2.1 Promocja obszaru LGD oparta na lokalnym dziedzictwie i produktach lokalnych.
	Cel szczegółowy 2.2 Rozwój tradycji i kultury lokalnej obszaru LGD.
	Cel szczegółowy 2.3 Aktywizacja i integracja obszaru LGD na rzecz turystyki, rekreacji, kultury i historii.
Cel ogólny 3. LGD rozwija i umacnia aktywność gospodarczą obszaru.	Cel szczegółowy 3.1 Wspieranie nowopowstających i funkcjonujących podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD poprzez wsparcie finansowe, doradcze i szkoleniowe.
	Cel szczegółowy 3.2 Wzmocnienie działań promocyjnych i systemu sprzedaży produktów lokalnych.

2. Cele i wskaźniki

1	CEL OGÓLNY 1	Wzrost uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i zawodowym obszaru LGD.					
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Wzmocnienie kompetencji mieszkańców LGD niezbędnych dla aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, obywatelskim i gospodarczym oraz budowania świadomości ekologicznej.					
1.2		Poszerzenie i uzupełnienie kompetencji mieszkańców ułatwiających wejście i utrzymanie się na rynku pracy, w tym poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu, cyfrowemu i technologicznemu.					
1.3		Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.					
		Wskaźniki oddziaływania dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru	
W 1	Wzrost liczby osób uczestniczących w aktywnościach społecznych i zawodowych		procent	0	5,2%	Biuro LGD - badania aktywności osób uczestniczących w ramach celu nr 1 w stosunku do ogółu mieszkańców obszaru LGD.	
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2014 rok	Plan 2020 rok	Źródło danych / sposób pomiaru	
W 1.1	Liczba osób objętych nowymi narzędziami partycypacji.	250	osoba	0	250	Biuro LGD - raport zbiorczy opracowany na podstawie sprawozdań beneficjentów / realizatorów projektów.	
W 1.2	Liczba osób objętych nowymi narzędziami aktywności zawodowej.	320	osoba	0	320		
W 1.3	Liczba osób objętych działaniami wspierającymi i korzystającymi z nowej infrastruktury.	2850	osoba	0	2850		
PRZEDSIĘWZIĘCIA		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja,	Wskaźniki produktu			
				Nazwa	Jednostka miary	Wartość	
				Początkowa 2016 rok	Końcowa 2022 rok		

			itp.)					
1.1.1	Mechanizmy współpracy społecznej, obywatelskiej, gospodarczej i ekologicznej.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne Dla: grupy defaworyzowane.	Projekt grantowy 1	Liczba wypracowanych narzędzi partycypacji.	Szt	0	15	Biuro LGD Dokumentacja związana z przeprowadzanymi konkursami i sprawozdaniami beneficjentów.
1.1.2	Organizacja form aktywności osób defaworyzowanych.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne Dla: osoby bezrobotne lub zagrożone zwolnieniem z pracy.	Projekt grantowy 2	Liczba zorganizowanych form aktywności osób defaworyzowanych	Szt.	0	10	
1.2.1	Dobre praktyki w zakresie aktywności zawodowej.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne Dla: osoby bezrobotne lub zagrożone zwolnieniem z pracy oraz przedsiębiorcy.	Projekt grantowy 3	Liczba wypracowanych narzędzi aktywności zawodowej	Szt.	0	10	
1.2.2	Kluby aktywności osób defaworyzowanych na rynku pracy.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne Dla: osoby bezrobotne lub zagrożone zwolnieniem z pracy.	Projekt grantowy 4	Liczba klubów aktywności	Szt.	0	12	
1.3.1	Świetlica wiejska miejscem aktywizacji edukacyjnej.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne.	Konkurs	Liczba zaadoptowanych i wyposażonych miejsc do pełnienia	Szt.	0	112	

		Dla: osoby defaworyzowane i środowiska marginalizowane.		funkcji świetlic wiejskich.				
1.3.2	Adaptacja istniejącej infrastruktury na Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL).	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, Dla: osoby defaworyzowane i środowiska marginalizowane.	Konkurs	Liczba utworzonych „MAL”	Szt.	0	14	
1.3.3	System wsparcia dla aktywności.	Dla: potencjalni wnioskodawcy oraz beneficjenci działań.	Bieżące, aktywizacja	1.Liczba udzielonych porad. 2.Liczba zorganizowanych szkoleń i spotkań informacyjnych.	Szt.	0	1. 400 porad 2.80 spotkań (szkolenia / spotkania informacyjne).	Dokumentacja Biura LGD bazująca na dokumentacji trenerów i doradców związanej z prowadzonymi szkoleniami i doradztwem.
SUMA				83				

2	CEL OGÓLNY 2	Wzmocnienie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz tożsamości kulturowej i ochrony dziedzictwa lokalnego.					
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Promocja obszaru LGD oparta na lokalnym dziedzictwie i produktach lokalnych.					
2.2		Rozwój tradycji i kultury lokalnej obszaru LGD.					
2.3		Aktywizacja i integracja obszaru LGD na rzecz turystyki, rekreacji, kultury i historii					
		Wskaźniki oddziaływania dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru	
W 2	Liczba osób korzystających z nowej oferty turystycznej, rekreacyjnej, kulturowej i historycznej.		osoba	0	350500	Biuro LGD - raport zbiorczy opracowany na podstawie sprawozdań beneficjentów / realizatorów projektów.	
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2014 rok	Plan 2020 rok	Źródło danych / sposób pomiaru	
W 2.1	Liczba osób objętych narzędziami promocji.	315000	osoba	0	315000	Biuro LGD - raport zbiorczy opracowany na podstawie	

W 2.2	Liczba osób uczestnicząca w wydarzeniach oraz korzystająca z infrastruktury kultury.	14000	osoba	0	14000	sprawozdań beneficjentów / realizatorów projektów.		
W 2.3	Liczba osób uczestnicząca w wydarzeniach oraz korzystająca z infrastruktury turystyki, rekreacji, kultury i historii	20 000	osoba	0	20 000			
PRZEDSIĘWZIĘCIA		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja, itp.)	Wskaźniki produktu				
				Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych / sposób pomiaru
						Początkowa 2016 rok	Końcowa 2022 rok	
2.1.1	Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem narzędzi graficznych i multimedialnych.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy LGD, potencjalni partnerzy.	Konkurs	Liczba narzędzi promocji obszaru LGD.	Szt.	0	3	Biuro LGD Dokumentacja związana z przeprowadzanymi konkursami i sprawozdaniami beneficjentów.
2.1.2	Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem produktów lokalnych.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy LGD, potencjalni partnerzy.	Projekt grantowy 5	Liczba narzędzi promocji produktu lokalnego.	Szt.	0	15	
2.2.1	Wsparcie inicjatyw związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym i historycznym.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy	Projekt grantowy 6	Liczba nowych wydarzeń, inicjatyw lub imprez.	Szt.	0	15	

		Dla: mieszkańcy, odwiedzający obszar LGD						
2.2.2	Lokalne miejsca tradycji i wydarzeń historycznych.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy, odwiedzający obszar LGD	Konkurs	Liczba miejsc odtworzonych, zrestaurowanych, zmodernizowanych lub utworzonych.	Szt.	0	7	
2.2.3	Zachowanie „ginących zawodów”.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy, odwiedzający obszar LGD	Konkurs	Liczba narzędzi edukacyjnych na rzecz reaktywacji „ginących zawodów”.	Szt.	0	3	
2.3.1	Rozwój infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy, odwiedzający obszar LGD	Konkurs	Liczba nowej infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej.	Sz.	0	14	
2.3.2	Kultura – lokomotywą aktywności społecznej.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy, twórcy, inne instytucje kultury	Konkurs	Liczba instytucji i organizacji działających w sferze kultury, którym udzielono wsparcia szkoleniowego i doradczego.	Szt.	0	21	
2.3.3	Infrastruktura turystyczna.	Mieszkańcy LGD, turyści.	Projekt współpracy 1.1	Liczba nowych narzędzi współpracy.	Szt.	0	1	Biuro LGD Dokumentacja związana realizacją umowy współpracy.

SUMA			3560
------	--	--	------

3		CEL OGÓLNY 3		LGD rozwija i umacnia aktywność gospodarczą obszaru .				
3.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Wspieranie nowopowstających i funkcjonujących podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD poprzez wsparcie finansowe, doradcze i szkoleniowe.						
3.2		Wzmocnienie działań promocyjnych i systemu sprzedaży produktów lokalnych.						
		Wskaźniki oddziaływania dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru		
W 3	1. Poprawa sytuacji życiowej osób zatrudnionych. 2. Wzrost wiedzy z zakresu rozwoju gospodarczego.		osoba osoba	0 0	75 1000	1. Raport z badania ankietowego Biura LGD 2. Raport z badania ankietowego Biura LGD oraz raport zbiorczy bazujący na badaniach realizatorów projektów.		
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2022 rok	Źródło danych / sposób pomiaru		
W 3.1	Liczba odbiorców	1275	osoba	0	1275	Biuro LGD - raport zbiorczy opracowany na podstawie sprawozdań beneficjentów / realizatorów projektów		
W 3.2	Liczba odbiorców	3000	osoba	0	3000			
PRZEDSIĘWZIĘCIA		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja, itp.)	Wskaźniki produktu				
				Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych / sposób pomiaru
		Początkowa 2016 rok	Końcowa 2022 rok					
3.1.1	Wspieranie przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne.	Wnioskodawcy: Podmioty gospodarcze, przedsiębiorcy i osoby zamierzające podjąć działalność gospodarczą Dla: mieszkańcy	Konkurs	Liczba nowych miejsc pracy w tym samozatrudnienie.	Szt.	0	75	Biuro LGD Dokumentacja związana z przeprowadzaniem konkursami i sprawozdaniami beneficjentów.

		obszaru LGD.						
3.1.2	Punkt wsparcia przedsiębiorczości lokalnej.	Dla: Potencjalni wnioskodawcy, realizatorzy operacji oraz mieszkańcy obszaru LGD.	Konkurs	Liczba szkoleń i porad.	Szt.	0	500	
3.2.1	Mechanizmy promocji i współpracy gospodarczej.	Wnioskodawcy: Instytucje publiczne, NGO, osoby fizyczne, przedsiębiorcy Dla: mieszkańcy, przedsiębiorcy, rolnicy.	Projekt grantowy 7	Liczba nowych mechanizmów promocji i współpracy.	Szt.	0	4	
3.2.2	Wymiana doświadczeń i promocja w obszarze rozwoju przedsiębiorczości lokalnej.	Dla: mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje rynku pracy, NGO w zakresie aktywizacji gospodarczej.	Projekt współpracy.	Liczba nowych mechanizmów rozwoju gospodarczego.	Szt.	0	1	Biuro LGD Dokumentacja związana realizacją umowy współpracy.
SUMA				580				

3. Cele ogólne i szczegółowe oraz propozycje działań zgłoszone w procesie konsultacji społecznych z podziałem na formę interwencji ze strony LGD.

CEL OGÓLNY 1 WZROST UCZESTNICTWA MIESZKAŃCÓW W ŻYCIU SPOŁECZNYM I ZAWODOWYM OBSZARU LGD.		
CELE SZCZEGÓLNE	PRZEDSIĘWZIĘCIA	TYPY DZIAŁAŃ
1.1 Wzmocnienie kompetencji mieszkańców LGD niezbędnych dla aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, obywatelskim i gospodarczym oraz budowania świadomości ekologicznej.	1.1.1 Mechanizmy współpracy społecznej, obywatelskiej, gospodarczej i ekologicznej.	<ul style="list-style-type: none"> – budowanie i promocja lokalnych mechanizmów partycypacji; edukacja partycypacji; – edukacja zasad demokracji, obywatelskości, partycypacji dla nowych samorządowców, sołtysów – upowszechnianie dobrych praktyk, włączanie w decydowanie, planowanie, realizację poprzez wypracowanie standardowych procedur; – edukacja i promocja działań w zakresie wolontariatu „bank czasu”; – działania sprzyjające budowie tożsamości lokalnej, – upowszechnienie dobrych praktyk w zakresie aktywizacji i włączania mieszkańców do działań; spotkania z ludźmi „sukcesu”; – kampanie społeczne, informacyjne w tym kampanie ekologiczne;

		<ul style="list-style-type: none"> – wsparcie procesów diagnostycznych i planistycznych z udziałem społeczności umożliwiające identyfikację faktycznych zasobów i problemów lokalnych społeczności (np. spotkania, konsultacje, budowanie dokumentów planistycznych); – wypracowanie systemu edukacji wsparcia dla liderów i promocji działań liderkich; – budowanie i funkcjonowanie systemu wspierającego proces pozyskiwania i zarządzania środkami zewnętrznymi (pozyskiwanie, monitoring, rozliczanie);
	1.1.2 Organizacja form aktywności osób defaworyzowanych.	<ul style="list-style-type: none"> – adaptacja istniejącej infrastruktury na „domy wsparcia” np. seniora/emeryta dzienne/całodobowe; – organizacja różnych form edukacji wraz z wyposażeniem w sprzęt i narzędzia dydaktyczne podmiotów działających w obszarze edukacji; – system wsparcia aktywności na poziomie merytorycznym i technicznym;
1.2 Poszerzenie i uzupełnienie kompetencji mieszkańców ułatwiających wejście i utrzymanie się na rynku pracy, w tym poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu, cyfrowemu i technologicznemu.	1.2.1 Dobre praktyki w zakresie aktywności zawodowej.	<ul style="list-style-type: none"> – promocja dobrych praktyk lokalnych (organizacja i prowadzenie elastycznych form aktywności zawodowej dopasowanych do zróżnicowanych możliwości wejścia na rynek pracy osób wykluczonych, wewnętrzne (na terenie LGD) monitorowanie i ewaluacja realizowanych projektów nastawionych na rozwój przedsiębiorczości i szukanie środków na ich utrwalanie (doradztwo, wsparcie merytoryczne i eksperckie); – system wsparcia dla osób/organizacji sięgających po raz pierwszy po środki UE (doradztwo, wsparcie merytoryczne i eksperckie); – upowszechnianie sprawdzonych w innych regionach dobrych praktyk aktywności (szukanie i promowanie alternatywnych form rolnictwa lub działań powiązanych z rolnictwem nastawionych za zysk.(uprawa ziół, suszenie, uprawy ekologiczne), promocja i upowszechnianie elastycznych form zatrudnienia i wolontariatu, organizacja i promocja działań w obszarze ekonomii społecznej; – promowanie i wdrażanie projektów - modelowych rozwiązań aktywizowania społeczności lokalnej (metoda CAL, OSL– Organizator Społeczności Lokalnej);
	1.2.2 Kluby aktywności osób defaworyzowanych na rynku pracy.	<ul style="list-style-type: none"> – organizacja wsparcia, pracy krótkoterminowej lub wolontariatu, szkoleń aktywizacyjnych, pomocy psychologicznej w małych lub peryferyjnych miejscowościach obszaru LGD.
1.3Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.	1.3.1 Świetlica wiejska miejscem aktywizacji edukacyjnej.	<ul style="list-style-type: none"> – dotacje inwestycyjne na zagospodarowanie lokalnych zasobów np. infrastruktura byłych gospodarstw rolniczych; – programy wsparcia świetlic wiejskich i remiz (doposażenie np. tv, komputer) oraz sfinansowanie animatorów którzy będą sprawować opiekę nad placówkami i animować lokalne środowisko; – świetlice – sołeckie centra aktywności (wsparcie finansowe dla działalności świetlic) - wyznaczanie nowych funkcji adekwatnych do potrzeb, ukierunkowanie na aktywizację (społeczna, zawodowa, kulturowa) mieszkańców danego obszaru, identyfikacja i przygotowanie grupy osób zawodowo wspierających seniorów; szukanie gospodarzy–

		zatrudnianie osób odpowiedzialnych za organizację działań/wielofunkcyjność odpowiadających na potrzeby lokalnej społeczności;
	1.3.2 Adaptacja istniejącej infrastruktury na Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL).	– Wykorzystanie i zagospodarowanie ogólnodostępnych miejsc spotkań np. boisk, miejsc integracji, rekreacji z włączeniem lokalnych zasobów ze szczególnym uwzględnieniem miejscowości peryferyjnych pozbawionych obiektów kultury i edukacji.
	1.3.3 System wsparcia dla aktywności.	– poradnictwo i biura wsparcia dla nowopowstałych grup nieformalnych i organizacji; – wspieranie tworzenia lokalnych systemów wsparcia wkładów własnych dla projektów realizowanych na terenie LGD; – wewnętrzne (na terenie LGD) monitorowanie realizowanych projektów i szukanie środków na ich utrwalanie rozpoczętych działań (doradztwo, opieka merytoryczna); – włączanie mieszkańców/przedstawicieli w działania planistyczne na szczeblu lokalnym; – monitorowanie zmian w przepisach, nowych programach, upowszechnianie informacji celem intensyfikacji absorpcji środków zewnętrznych na tereny LGD;
CEL OGÓLNY 2 WZMOCNIENIE INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ I REKREACYJNEJ ORAZ TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ I OCHRONY DZIEDZICTWA LOKALNEGO		
CELE SZCZEGÓŁOWE	PRZEDSIĘWZIĘCIA	TYPY DZIAŁAŃ
2.1 Promocja obszaru LGD oparta na lokalnym dziedzictwie i produktach lokalnych.	2.1.1 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem narzędzi graficznych i multimedialnych.	– opracowanie spójnej promocji obszaru opartej o lokalne zasoby i usługi w formie np. wydawnictw (broszury, ulotki, gazetki itp.), portali internetowych, społecznościowych; wydawnictw audio i audiowizualnych (filmy, audycje radiowe, spoty reklamowe itp.); tablice informacyjne, drogowskazy; mapy, aplikacje internetowe;
	2.1.2 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem produktów lokalnych.	– tworzenie mapy z siecią certyfikowanych produktów, tworzenie warunków do uzyskania certyfikatu, sieć punktów sprzedaży produktów lokalnych; budowa łańcuchów powiązań; – promocja - organizacja imprez, wydarzeń promocyjnych, konferencji, targów, szkoleń; – doradztwo i wsparcie dla NGO z zakresu produktu lokalnego;
2.2 Rozwój tradycji i kultury lokalnej obszaru LGD.	2.2.1 Wsparcie inicjatyw związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym i historycznym.	– organizacja nowych wydarzeń, inicjatyw lub imprez opartych na lokalnym dziedzictwie kulturowym i historycznym;
	2.2.2 Lokalne miejsca tradycji i wydarzeń historycznych.	– muzea i obiekty pełniące funkcje muzealne powiązane z lokalnymi miejscami tradycji (zabezpieczenie warsztatów, narzędzi, produktów, stworzenie miejsc dla zagospodarowania i wykorzystania tych dóbr, zakup eksponatów i mebli ekspozycyjnych, przebudowa pomieszczeń); – organizacja izb pamięci, miejsc pamięci i wydarzeń historycznych;

		– budowa, przebudowa miejsc historycznych lub konserwacja obiektów zabytkowych;
	2.2.3 Zachowanie „ginących zawodów”.	– udokumentowanie przekazanych tradycji i umiejętności; reaktywacja „ginących zawodów”; wyszukiwanie lokalnych twórców – wywiady, reportaże, publikacje, filmy, organizacja warsztatów, szkolenia, wykonanie pokazowej infrastruktury i instalacji np. powidlarń, warsztaty szkutnicze i wikliniarskie, piekarnie, garncarnie, izby tkackie itp.
2.3 Aktywizacja i integracja obszaru LGD na rzecz turystyki, rekreacji, kultury i historii.	2.3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej.	– budowa małej infrastruktury: place zabaw, altany, siłownie zew., miejsca rekreacyjne itp.;
	2.3.2 Kultura – lokomotywą aktywności społecznej.	– system wsparcia edukacji i motywacji dla podmiotów działających w obszarze kultury; – dostosowywanie bazy materialnej do potrzeb lokalnej społeczności; – wizyty studyjne, organizacja warsztatów, szkolenia, wykonanie infrastruktury edukacyjnej i pokazowej;
	2.3.3 Infrastruktura turystyczna.	– mała infrastruktura turystyczna wzbogacająca zrealizowane projekty z zakresu rozwoju turystyki w kontekście regionalnym lub ponadregionalnym; promocja szlaków pieszych, rowerowych, kajakowych itp.; oznaczenie szlaków; ulotki, informacje medialne itp.

CEL OGÓLNY 3 LGD ROZWIJA I UMACNIA AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZĄ OBSZARU.

CELE SZCZEGÓŁOWE	PRZEDSIĘWZIĘCIA	TYPY DZIAŁAŃ
3.1 Wspieranie nowopowstających i funkcjonujących podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD poprzez wsparcie finansowe, doradcze i szkoleniowe.	3.1.1 Wsparcie przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne.	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój podmiotów wytwarzających produkty lokalne i tradycyjne poprzez dotacje rozwojowe (wsparcie promocji i procesów dystrybucji; wsparcie procesu wytwarzania produktu lokalnego, rękodzieła artystycznego, budowa lub remont oraz wyposażenie obiektów produkujących (wytwarzających) produkty lokalne; – rozwój przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne (wsparcie finansowe beneficjentów umożliwiające uruchomienie lub rozwój firmy poprzez zakup maszyn, urządzeń i wyposażenia, wsparcie finansowe systemów informatycznych w celu: poprawy wydajności; udoskonalenia technologii produkcji; ochrony środowiska; promocji przedsiębiorczości obszaru LGD poprzez budowanie platform informacyjnych); – wsparcie finansowe dla rozwoju prywatnego sektora usług społecznych (konkurs dla tworzenia żłobków i przedszkoli prowadzonych przez organizacje pozarządowe i osoby prywatne oraz podmioty prowadzące działalność w obszarze edukacji prozdrowotnej i zdrowego stylu życia); – wsparcie finansowe dla nowych, prywatnych podmiotów sektora usług kulturowych, turystycznych, doradczych np. wypracowanie innowacyjnego systemu monitorowania

		i wsparcia (edukacja, doradztwo, opieka merytoryczna, wsparcie eksperckie) rekomendacji rozwoju zawodowego osób wykluczonych z rynku pracy (nie w pełni wydajnych, byłych rolników);
	3.1.2 Punkt wsparcia przedsiębiorczości lokalnej.	<ul style="list-style-type: none"> – wsparcie szkoleniowe i doradcze (organizacja szkoleń i punktów informacyjnych dla przedsiębiorców w zakresie prawa, finansów (księgowości), promocji, systemów dystrybucji, wzmocnienie merytoryczne i doradcze spółdzielni socjalnych) – rozwój nowych narzędzi (wsparcie finansowe procesu rejestracji i ochrony nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz produktów tradycyjnych, organizacja wsparcia merytorycznego i finansowego w celu utworzenia grup producenckich. – utworzenie punktu konsultacyjnego – świadczącego doradztwo przy pisaniu wniosków, realizacji i rozliczaniu (zatrudnienie min. prawnika, doradcy i innych wg potrzeb) oraz programy wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym obejmujące: indywidualną diagnozę potrzeb, kursy zawodowe, staże;
3.2 Wzmocnienie działań promocyjnych i systemu sprzedaży produktów lokalnych.	3.2.1 Mechanizmy promocji i współpracy gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> – lokalna sieć współpracy sektora gospodarczego (współpraca w zakresie stosowanych technologii „lokalnych”, cykliczna diagnoza potrzeb lokalnych przedsiębiorców); – promocja zasobów gospodarczych regionu (innovacyjne jakie stosują narzędzia, jak pozyskiwać partnerów biznesowych; promocja lokalnych twórców); branża turystyczna (PKD 79), gastronomiczna (PKD 56), rolnicza, hotelowa i noclegowa (PKD 551 i 2), rekreacja i sport (PKD 93) , pozyskiwanie dziko rosnących produktów leśnych (0230Z), artystyczna i literacka działalność twórcza (PKD 9003);
	3.2.2 Wymiana doświadczeń i promocja w obszarze rozwoju przedsiębiorczości lokalnej.	<ul style="list-style-type: none"> – promocja produktów tradycyjnych na poziomie regionu; opracowanie mapy kulinarnej regionu, edukacja i informacja o branżach lokalnych na poziomie regionalnym; sieciowanie i integracji branż - branża turystyczna (PKD 79), gastronomiczna (PKD 56), rolnicza, hotelowa i noclegowa (PKD 551 i 2), rekreacja i sport (PKD 93) , pozyskiwanie dziko rosnących produktów leśnych (0230Z), artystyczna i literacka działalność twórcza (PKD 9003);

4. Uzasadnienie celów szczegółowych i odniesienie do celów PROW

Nazwa celu LSR	Uzasadnienie	Odniesienie do celów programu PROW ⁵⁰
1. WZROST UCZESTNICTWA MIESZKAŃCÓW W ŻYCIU SPOŁECZNYM I ZAWODOWYM OBSZARU LGD		
<p>1.1 Wzmocnienie kompetencji mieszkańców LGD niezbędnych dla aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, obywatelskim i gospodarczym oraz budowania świadomości ekologicznej.</p>	<p>Analiza danych statystycznych w zakresie liczby i zakresu aktywności wskazuje na słaby i wymagający wsparcia sektor organizacji społecznych i aktywności nieformalnych grup obywatelskich. Również przeprowadzone badania ankietowe wskazują na niezadowolające zdaniem respondentów ilościowe i jakościowe obszary aktywności lokalnych NGO. Uczestnicy zespołów tematycznych, szczególnie ZT Wykluczenia oraz ZT Edukacja podkreślali i uzgodnili potrzebę realizacji na obszarze LGD inicjatyw rozwijających aktywność obywatelską, wspierają funkcjonujące inicjatywy oraz zwiększają poziom partycypacji społecznej. Zwrócono szczególną uwagę na realizację przedsięwzięcia metodą grantową, co pozwolić może na rozbudzenie aktywności już na etapie aplikowania o środki finansowe, wymuszając na wnioskodawcach zarówno innowacyjne pomysły związane ze sferą partycypacji ale poprzez małe projekty wymuszają również konieczność zyskiwania partnerów finansowych czy rzeczowych niezbędnych dla realizacji działań.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmocnienie kapitału społecznego, w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych;
<p>1.2 Poszerzenie i uzupełnienie kompetencji mieszkańców ułatwiających wejście i utrzymanie się na rynku pracy, w tym poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu, cyfrowemu i technologicznemu.</p>	<p>Obszar LGD charakteryzuje się kilkoma negatywnymi cechami rynku pracy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znacznie wyższa od średniej wojewódzkiej stopa bezrobocia; • wysoki poziom migracji zarobkowej, zwłaszcza ludzi młodych; • pracownicy zatrudniani są w mało nowoczesnych i nie innowacyjnych branżach. <p>ZT Wykluczenia, bazując na analizach zarekomendował działania realizowane metodą projektów grantowych wspierające te instytucje, które realizują przedsięwzięcia edukacyjne ale również pozwolą na inicjowanie na obszarze</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmocnienie kapitału społecznego, w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych;

⁵⁰ Na podstawie rozporządzenia ministra rolnictwa i rozwoju wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

	LGD nowych, kreatywnych dobrych praktyk. Praktyki te mają się przyczynić do adekwatnych do rozwijającego się i nowoczesnego rynku pracy mechanizmów pozwalających dostosowywać lokalny kapitał ludzki do oczekiwań i potrzeb przedsiębiorców.	
1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.	<p>Uczestnicy warsztatów tematycznych, bazując na analizie SWOT oraz na posiadanym doświadczeniu zawodowym i społecznemu zwrócili uwagę na dwa kluczowe dla rozwoju lokalnej społeczności zaleźności:</p> <p>a) mieszkańcy peryferyjnych do centrum (gmina, powiat) sołectw i przysiółków mają utrudniony dostęp do uczestnictwa i działań społecznych i edukacyjnych;</p> <p>b) problem uczenia się przez całe życie, nie tylko w aspekcie zawodowym jest słabością lokalnej społeczności.</p> <p>Oba z ww. czynników odpowiadać może za wykluczenie społeczne i zawodowe mieszkańców. Jednocześnie, zwrócenie się narzędziami interwencji „finansowej” względem obszarów peryferyjnych jest realizacją przyjętej wizji rozwoju LGD – ukierunkowanie się na jej zrównoważony rozwój, wspieranie obszarów peryferyjnych i marginalizowanych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmocnienie kapitału społecznego, w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych;
2. WZMOCNIENIE INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ I REKREACYJNEJ ORAZ TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ I OCHRONY DZIEDZICTWA LOKALNEGO		
2.1 Promocja obszaru LGD oparta na lokalnym dziedzictwie i produktach lokalnych.	<p>Budowanie wspólnego wizerunku, zdaniem uczestników warsztatów tematycznych należy oprzeć o te atuty, które są unikalne w skali regionu ale też z którymi identyfikują się mieszkańcy. Dlatego podstawą i uzasadnieniem dla realizacji tego celu szczegółowego jest kontynuacja działań promocyjnych odwołujących się do lokalnego dziedzictwa czy produktów lokalnych. Należy zauważyć, iż zdaniem uczestników warsztatów (np. ZT Przedsiębiorczość) produktem lokalnym są nie tylko tradycyjne dobra ale również usługi czy nowe produkty, które powstają na terenie obszaru LGD i które są nacechowane lokalnym pomysłem, miejscem produkcji (świadczenia usług) czy oparte są na lokalnych surowcach (zasobach). To podejście pozwoli LGD na budowanie marki wyróżniającej obszar i dającej efekty gospodarcze i społeczne lokalnym markom.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie dziedzictwa lokalnego; • Promowanie obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych.

2.2 Rozwój tradycji i kultury lokalnej obszaru LGD.	Obszar LGD jest miejscem wielu wydarzeń o charakterze kulturowym. Wydarzenia te służą nie tylko zachowaniu dziedzictwa historycznego ale służą lokalnej integracji i budowie tożsamości dostarczają produktów i usług okołoturystycznych. Ważnym aspektem jest również, iż szerokokorozumiana kultura jest realizowana nie tylko przez dość mocne samorządowe instytucje kultury, które często pełnią funkcję lokalnych centrów aktywności ale są również realizowane przez organizacje społeczne czy grupy nieformalne. Dlatego na wniosek ZT Kultura zostały zaproponowane przedsięwzięcia, które wzmocniają ten proces i pozwalają poprzez metodę grantów na dalsza animacje osób i instytucji w obszarze „kultura”.	<ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie dziedzictwa lokalnego;
2.3 Aktywizacja i integracja obszaru LGD na rzecz turystyki, rekreacji , kultury i historii	Na terenie LGD rozwijającą się branżą jest turystyka. Wynika to m.in. z doskonałych warunków przyrodniczych (zalesienie, wody, czystość środowiska) ale też z realizowanych konsekwentnie działań instytucji (samorządy) oraz podmiotów prywatnych (np. osoby zajmujące się flisactwem w Ulanowie, branża wikliniarska w Rudniku nad Sanem). Realizacja wielu projektów okołoturystycznych w okresie 2007-2013 wymaga dokończenia lub uatrakcyjnienia ich poprzez rozwój małej infrastruktury turystycznej. Dodatkowym wyznacznikiem dla tego celu szczegółowego jest wzmocnienie kompetencji osób pracujących zawodowo lub działających społecznie w sferze kultury.	<ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie dziedzictwa lokalnego; • Budowa lub przebudowa ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej, lub kulturalnej;
3. LGD ROZWIJA I UMACNIA AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZĄ OBSZARU		
3.1 Wspieranie nowopowstających i funkcjonujących podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD poprzez wsparcie finansowe, doradcze i szkoleniowe.	Jeden z najwyższych wskaźników bezrobocia w województwie podkarpackim dotyczy powiatu niżańskiego. Brak pracy a nawet brak wiary w znalezienie pracy na terenie obszaru LGD znalazło wyraz również w badaniach ankietowych mieszkańców, gdzie problemy z pracą wskazano jako jeden z głównych problemów ludzi. Powiat niżański jest też powiatem mało atrakcyjnym dla dużych podmiotów gospodarczych, które rozwijają firmy w pobliskich strefach gospodarczych. Dlatego „ZT Przedsiębiorczość” wskazywał jako sposób i szanse na tworzenie miejsc pracy i jednocześnie jako alternatywa dla młodych mieszkańców przed wyjazdami za pracę rozwój mikroprzedsiębiorczości poprzez wsparcie	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój przedsiębiorczości na obszarze wiejskim objętym strategią rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w rozumieniu art. 2 pkt 19 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,

	finansowe, doradcze i szkoleniowe.	Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 320),
3.2 Wzmocnienie działań promocyjnych i systemu sprzedaży produktów lokalnych.	Celem wspierającym rozwój gospodarczy obszaru LGD określono pakiet działań o charakterze promocyjnym ukierunkowanym na sieciowanie inicjatyw, które promują produkty lokalne i edukacyjnym- poszukiwanie sieci współpracy z innymi LGD w celu wdrażania sprawdzonych rozwiązań z zakresu przedsiębiorczości lokalnej. Podyktowane jest to zgłoszonymi przez liderów przedsiębiorczości potrzebami i słabą, na ten czas, infrastrukturą lokalną wspierającą lokalnych przedsiębiorców. Dokładne wskazania problemów, którym ma zapobiegać czy niwelować cel szczegółowy 3.2 zawiera raport Nr 1 ZT Przedsiębiorczość.	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie współpracy między podmiotami wykonującymi działalność gospodarczą na obszarze wiejskim objętym LSR: • Rozwój rynków zbytu produktów i usług lokalnych, z wyłączeniem operacji polegających na budowie lub modernizacji targowisk objętych zakresem wsparcia w ramach działania, o którym mowa w art. 3 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014– 2020;

5. Przedsięwzięcia – szczegółowe uzasadnienie w odniesieniu do analiz i procesu partycypacji społecznej.

Przedsięwzięcie 1.1.1 Mechanizmy współpracy społecznej, obywatelskiej, gospodarczej i ekologicznej.

Odniesienie do analizy SWOT: M-5; Sł-5/8/9/11/14; Sz-4/5; Z-2/5/6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Wykluczenia”, „ZT-Edukacja”, „ZT-Kultura” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 1.1.2 Organizacja form aktywności osób defaworyzowanych

Odniesienie do analizy SWOT: M-4; Sł-8/9/14/21; Sz-4/5; Z-7

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Wykluczenia”, „ZT-Edukacja” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 1.2.1 Dobre praktyki w zakresie aktywności zawodowej

Odniesienie do analizy SWOT: Sł-11/13/14/19; Sz-4/5/7; Z-7

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Wykluczenia”, „ZT-Edukacja” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 1.2.2 Kluby aktywności osób defaworyzowanych na rynku pracy

Odniesienie do analizy SWOT: M-4/10; Sł-4/10/11/16; Sz-4/5; Z-6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Wykluczenia”, „ZT-Edukacja” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 1.3.1 Świetlica wiejska miejscem aktywizacji edukacyjnej.

Odniesienie do analizy SWOT: M-4/10; Sł-4/8/9/14/21; Sz-4/5; Z-6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Wykluczenia”, „ZT-Kultura” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 1.3.2 Adaptacja istniejącej infrastruktury na Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL).

Odniesienie do analizy SWOT: M-4; Sł-4/8/9/15/21; Sz-4/5; Z-6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Edukacja”, „ZT-Kultura” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 1.3.3 System wsparcia dla aktywności

Odniesienie do analizy SWOT: M-5; Sł-2/8/9/10/11/18; Sz-4/5; Z-7

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Wykluczenia”, „ZT-Edukacja”, „ZT-Kultura” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.1.1 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem narzędzi graficznych i multimedialnych

Odniesienie do analizy SWOT: M-1/2/6/7/8; Sł-2/10/20; Sz-4/5/6; Z-4

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Przedsiębiorczość”, „ZT-Kultura” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.1.2 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem produktów lokalnych

Odniesienie do analizy SWOT: M-6/8; Sł-2/7/12/20; Sz-4/5/6; Z-4/5

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Edukacja”, „ZT-Kultura” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.2.1 Wsparcie inicjatyw związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym i historycznym

Odniesienie do analizy SWOT: M-6/8; Sł-2/12/20; Sz-2/3/4/5/6; Z-4/5

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje - raport z warsztatów „ZT-Kultura” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.2.2 Lokalne miejsca tradycji i wydarzeń historycznych

Odniesienie do analizy SWOT: M-3; Sł-2; Sz-2/3/4/5/6; Z-5/6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje - raport z warsztatów „ZT-Kultura” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.2.3 Zachowanie „ginących zawodów”

Odniesienie do analizy SWOT: M-8/9; Sł-3/11; Sz-2/3/4/5/6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje - raport z warsztatów „ZT-Kultura” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej

Odniesienie do analizy SWOT: M-1/2/3/8; Sł-1/4/12; Sz-1/2/3/4/5/6; Z-1

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje - raport z warsztatów „ZT-Kultura” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.3.2 Kultura – lokomotywą aktywności społecznej

Odniesienie do analizy SWOT: M-3/4/8; Sł-2/8/9/14/21; Sz-4/5/6; Z-3/7

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje - raport z warsztatów „ZT-Kultura” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 2.3.3 Infrastruktura turystyczna

Odniesienie do analizy SWOT: M-1/2/3/4; Sł-2/3/13/14; Sz-1/2/3/4/5/6; Z-6/7

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje – raport z warsztatów „ZT-Kultura” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 3.1.1 Wsparcie przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne

Odniesienie do analizy SWOT: M-9; Sł-6/13/16/17/20; Sz-1/2/3; Z-4

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje –raport z warsztatów „ZT-Przedsiębiorczość” dostępny w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 3.1.2 Punkt wsparcia przedsiębiorczości lokalnej.

Odniesienie do analizy SWOT: Sł-2/18; Sz-4/6; Z-4/6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Edukacja”, „ZT-Przedsiębiorczość” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 3.2.1 Mechanizmy promocji i współpracy gospodarczej

Odniesienie do analizy SWOT: M-6; Sł-11/20; Sz-1/2/4; Z-4/5/6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Edukacja”, „ZT-Przedsiębiorczość” dostępne w biurze LGD.

Przedsięwzięcie 3.2.2 Wymiana doświadczeń i promocja w obszarze rozwoju przedsiębiorczości lokalnej

Odniesienie do analizy SWOT: St-2/18; Sz-1/2/4; Z-4/5/6

Odniesienie do procesu partycypacji społecznej: Przedsięwzięcie zostało zaproponowane w wyniku przeprowadzonych warsztatów strategicznych zapewniających uczestnictwo mieszkańców LGD w ramach powołanych Zespołów Tematycznych (ZT). Szczegółowe informacje w raportach z warsztatów „ZT-Edukacja”, „ZT-Przedsiębiorczość” dostępne w biurze LGD.

ROZDZIAŁ VI. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU.

1. Ogólna charakterystyka przyjętych rozwiązań.

Przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne, tj. procedury wyboru, zostały opracowane w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne, w które zaangażowani zostali członkowie LGD oraz mieszkańcy obszaru objętego LSR w tym przedstawiciele sektora społecznego, gospodarczego i publicznego. Celem ich opracowania i wdrożenia jest zapewnienie zgodności z przepisami obowiązującymi dla RLKS oraz zapewnienie przejrzystych i niedyskryminujących procedur wyboru. Przyjęte procedury to udostępnione do wiadomości publicznej na stronie internetowej LGD, stronach internetowych JST będących członkami LGD oraz dostępne będą do wglądu w Biurze LGD. Na podstawie przeprowadzonych konsultacji LGD w ramach LSR przewidziała możliwość realizacji zaplanowanych celów za pośrednictwem tzw.: projektów konkursowych, grantowych i operacji własnych.

Zgodnie z art. 34 ust. 3 lit. d Rozporządzenia nr 1303/2013 LGD ma możliwość ogłaszania konkursów na działania związane z „Wdrażaniem operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”.

Operacje tzw. konkursowe realizowane będą na podstawie zawartych umów z beneficjentami na tzw. operacje indywidualne w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez organ decyzyjny, a następnie przedkładanych do weryfikacji do Samorządu Województwa. W ramach tego typu operacji pomoc będzie przyznawana na operacje w zakresie: wzmocnienie kapitału społecznego w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych; podejmowania i rozwoju przedsiębiorczości; wspierania współpracy między podmiotami wykonującymi działalność gospodarczą na obszarze LGD objętym LSR; zachowania dziedzictwa lokalnego, budowy lub przebudowy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej, lub kulturalnej oraz promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych. Pomoc w ramach tego typu operacji skierowana jest do osób fizycznych i osób prawnych, spełniających kryteria dostępu określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego PROW 2014-2020.

Kolejnym typem operacji jaki LGD zamierza realizować są **projekty grantowe**, które stanowią jedną z metod wdrażania LSR w okresie 2014-2020. Zgodnie z definicją, projekt grantowy jest operacją, której beneficjent, będący LGD udziela innym podmiotom wybranym przez LGD, zwanym dalej „grantobiorcami”, grantów będących środkami finansowymi programu powierzonymi na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji. Pomoc w ramach tego typu operacji skierowana jest do organizacji pozarządowych, które posiadają siedzibę na terenie jednej z gmin wchodzących w skład obszaru LGD.

Rozwiązania formalno - instytucjonalne zawarte zostały w: LSR, Regulaminie Rady, Procedurze wyboru i oceny operacji LSR, Procedurze wyboru i oceny grantobiorców, wraz z opisem sposobu rozliczania grantów, monitoring i kontroli oraz Kryteriach wyboru operacji wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów i Kryteriach wyboru grantobiorców wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów. Wszystkie przyjęte rozwiązania zostały opracowane z wykorzystaniem minimum czterech metod partycypacyjnych zgodnie z opisem rozdziału II. Walne Zebranie Członków LGD odpowiedzialne jest za przyjęcie LSR i Regulaminu Rady. Zmiany w dokumentach tych mogą

zostać wprowadzone tylko z uwzględnieniem procesu konsultacji z wykorzystaniem minimum trzech metod partycypacyjnych. Zwolnienie z tego obowiązku następuje wyłącznie w przypadku zmian, które podyktowane są opinią Samorządu Województwa.

W przypadku procedur wyboru i oceny oraz kryteriów wyboru decyzję o zatwierdzeniu podejmuje Zarząd LGD w formie uchwały. Dokumenty te podlegają takiemu samemu procesowi konsultacji społecznych na etapie przygotowania i zmian, jak w przypadku LSR.

2. Informacja o realizacji projektów grantowych, operacji własnych i projektu współpracy.

LGD kierując się wynikami diagnozy i analizy SWOT, oraz wynikami przeprowadzonych konsultacji społecznych z których to wynikało, iż jedną z silniejszych stron obszaru jest „aktywność społeczna wynikająca z dużej liczby organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, mających różne cele działania, które angażują się na wielu płaszczyznach życia społecznego poprzez realizację ważnych dla mieszkańców projektów i inicjatyw” (SWOT - M5) przy jednoczesnym wskazaniu, iż JST hamuje rozwój organizacji pozarządowych poprzez: „zbyt duże wykorzystanie środków finansowych w ramach programu LEADER przez JST w stosunku do organizacji pozarządowych (SWOT – S1-22), zadecydowało o wykluczeniu możliwości ubiegania się o przyznanie pomocy w ramach podejścia Leader jednostki sektora finansów publicznych, kierując znaczną część środków na realizację projektów grantowych, w których grantobiorcami poszczególnych zadań będą organizacje pozarządowe.

Jednocześnie mając na uwadze doświadczenia z okresu programowania 2007-2013, w którym organizacje te z powodu braku własnych środków finansowych były praktycznie wykluczone z możliwości ubiegania się o wsparcie, przyjęto rozwiązanie zapewniające wypłatę pomocy w wysokości do 100% kosztów kwalifikowanych zadania grantowego.

Zakres realizacji projektów grantowych jest zgodny z § 2 ust. 1 oraz § 29 ust. 4 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Wiejskich na lata 2014-2020 dotyczy zadań realizowanych w ramach: wzmocnienia kapitału społecznego, zachowania dziedzictwa lokalnego, budowy, przebudowy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej oraz promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów i usług lokalnych.

LGD przewidziała również możliwość realizacji **operacji własnych** dla przedsięwzięć tzw. konkursowych, których realizacja ze względów organizacyjno – technicznych nie będzie mogła być przeprowadzona przez beneficjentów ww. operacji. Dla operacji własnych, które zostaną przeprowadzone w oparciu o założenia „Procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR” przewidziany będzie finansowy **wkład własny w wysokości min. 10%** środków przeznaczonych na realizację zadania pochodzących ze źródeł innych niż krajowe środki publiczne i środki pochodzące z PROW.

3. Kluczowe warunki realizacji operacji i kryteria dostępu wypracowane w procesie konsultacji społecznych.

Warunki realizacji operacji dla JST:

Zakres operacji: ogólnodostępna infrastruktura wypoczynkowa i rekreacyjna, zabytki i miejsca pamięci w ramach celu ogólnego 2. Wzmacnianie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz tożsamości kulturowej i ochrony dziedzictwa lokalnego, celu szczegółowego 2.2 Rozwój tradycji i kultury lokalnej obszaru LGD, cel szczegółowego 2.3 Aktywizacja i integracja obszaru LGD na rzecz turystyki, rekreacji, kultury i historii.

Kwota dofinansowania; 50 000,00 zł.

Limit środków na jedną miejscowość: 50 000,00 zł.

Pomoc nie jest przyznawana w zakresie:

- Wykonania robót budowlanych dotyczących dróg i chodników.
- Projektów grantowych.
- Operacji zlokalizowanych w miejscowościach powyżej 5 tys. mieszkańców.

Warunki realizacji operacji dla instytucji kultury:

Zakres operacji: miejsca aktywności lokalnej, świetlice wiejskie w ramach celu ogólnego 1. Wzrost uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i zawodowym obszaru LGD, celu szczegółowego 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.

Kwota dofinansowania: 50 000,00 zł.

Limit środków na jedną miejscowość: 50 000,00 zł

Pomoc nie jest przyznawana w zakresie:

- Wykonania robót budowlanych dotyczących dróg i chodników.

- Projektów grantowych.

Warunki realizacji operacji w zakresie **podejmowania działalności gospodarczej**:

Wysokość pomocy: 50 tys. zł

Intensywność pomocy: 100 %

Warunki realizacji operacji w zakresie **rozwijania działalności gospodarczej**:

Wysokość pomocy: od 50 tys. zł do 100 tys. zł

Intensywność pomocy: 70 % kosztów kwalifikowanych

Wysokości pomocy dla działań **podejmowania i rozwoju działalności gospodarczej** została określona na podstawie danych historycznych oraz na podstawie zrealizowanych konsultacji społecznych z mieszkańcami obszaru LGD. Dla pozostałych operacji konkursowych zasady określające dostęp zostały określone na podstawie konsultacji społecznych z mieszkańcami obszaru LGD.

4. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru.

Kryteria wyboru operacji wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów oraz kryteria wyboru grantobiorców wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów przyjmuje uchwałą Zarząd LGD w toku procesu konsultacji społecznych. Przed podjęciem uchwały propozycja kryteriów wyboru operacji wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów została zaprezentowana wszystkim członkom LGD, Zespołowi Koordynującemu oraz mieszkańcom obszaru LGD podczas wysłuchań publicznych, konsultacji indywidualnych i spotkań strategicznych podczas tzw. Zespołów Tematycznych.

Dopuszcza się możliwość zmiany lokalnych kryteriów. Może się to stać w ramach: uwag zgłoszonych przez Instytucję Wdrażającą, uwag zgłoszonych przez kontrolę, wniosków wynikających z praktycznego stosowania kryteriów wyboru operacji i grantów oraz przeprowadzonej ewaluacji i aktualizacji LSR. Uprawnieni do występowania o zmianę lokalnych kryteriów są wszyscy członkowie Rady i Zarząd LGD. Zgłaszają oni pisemną propozycję zmian wraz ze szczegółowym uzasadnieniem. Propozycja zmian kryteriów przedstawiana jest wszystkim członkom LGD oraz lokalnej społeczności poprzez organizacje wysłuchania publicznego oraz w formie ogłoszenia na stronie LGD i stronach samorządów wchodzących w skład LGD. Uczestnicy konsultacji społecznych w terminie 14 dni będą mieli prawo zgłoszenia uwag i wniosków do propozycji zmian kryteriów. Przed przyjęciem zmian decyzję o przyjęciu uwag i wniosków będzie opiniował w formie głosowania Zespół Koordynujący. Propozycje zmian będą uchwalane przez Zarząd LGD przy zachowaniu wiążącej opinii Zespołu Koordynującego.

W przypadku zmiany lokalnych kryteriów wyboru będą one obowiązywać dla konkursów ogłoszonych po dniu zatwierdzenia zmian, a Biuro przygotowuje uaktualnione karty oceny.

5. Innowacyjność w kryteriach wyboru.

Zespoły Tematyczne (ZT) pracujące nad propozycją celów i przedsięwzięć w swoich pracach przyjęły za podstawę, iż kluczową kwestią dla efektywnej lokalnej animacji będzie inicjowanie bardziej skutecznych niż dotychczas działań ale również wdrożenie nowych mechanizmów współpracy czy relacji pomiędzy partnerami LGD jak też innymi lokalnymi instytucjami a LGD. Przyjęto przy tym, iż uzyskanie efektywniejszej animacji lokalnej wymagać będzie wdrażanie kreatywnych i innowacyjnych metod czy przedsięwzięć.

Podstawą takiego podejścia jest przyjęcie stwierdzenia zawartego w Strategii Lizbońskiej, że "wiedza oraz innowacje są siłą napędową wzrostu europejskiego" oraz że Europa musi usunąć przeszkody oraz zapewnić bodźce dla innowacji technologicznych i ekologicznych, aby podnieść jakość pracy i życia oraz budować wzrost i tworzyć miejsca pracy. W pracach grup warsztatowych nawiązano do tradycyjnego podejścia względem innowacji zawężonej bardzo często do innowacji produktowej i technologicznej na rzecz innowacji opartej również na inne czynniki, związane między innymi z rozwojem kapitału społecznego. Przyjęto, iż nowe operacje powinny, jeśli tego wymaga efektywność działań uwzględniać orientację na:

- ✚ proces, np. dotyczyć to może rozwoju nowych metod, instrumentów i podejść jak również poprawy istniejących metod. Oznacza to, iż dotychczasowe podejście wymaga nowych form realizacji np. zamiast tradycyjnego sposobu alokacji środków regranting (np. projekt grantowy) może nie tylko przyczynić się do aktywnych postaw grup, ale też może wnieść element konkurowania i poszukiwania nowych narzędzi;
- ✚ cel - koncentrują się wokół formułowania nowych celów oraz podejść w celu zidentyfikowania innych niż tradycyjne i obiecujących kwalifikacji oraz tworzeniu nowych obszarów zatrudnienia na rynku pracy.

Zastosowanie się do wyznaczników innowacyjności w tym znaczeniu wymaga skupienia się na wdrażaniu nowych mechanizmów, narzędzi, metod pracy z grupą społeczną zagrożoną marginalizacją, w tym włączania jej w sposób aktywny, jako podmiot realizacji i beneficjent jednocześnie;

- ✚ kontekst - odnosić się do istniejących struktur politycznych i instytucjonalnych. Działania bowiem, często dla osiągnięcia celu wymagają współpracy beneficjenta z innymi instytucjami, organizacjami, podmiotami społecznymi czy gospodarczymi lub zmiany metod działania lokalnych instytucji i organizacji.

Oczywiście w kontekście obszaru LGD i LSR rozszerzono ww. podejście poza rynek pracy również na rzecz planowanych inicjatyw m.in. w obszarze rozwój mikroprzedsiębiorczości, promocji, kultury, zapobieganiu wykluczaniu społecznemu innego typu niż tylko wykluczenie związane z pozostawaniem poza rynkiem pracy. Przykładem kreatywnego podejścia do kwestii innowacji są wnioski ZT: „Przedsiębiorca, który przyjął, iż produktem lokalnym, poza już funkcjonującymi i znanymi w przestrzeni społecznej i gospodarczej, mogą być nowe produkty lokalne (nowo zaplanowane i wytworzone), które mogą stać się lokalnymi pod warunkiem spełnienia takich warunków jak”:

- ✚ właściwy miejscowo (np. receptura, tworzony na obszarze LGD, nawiązujący do lokalnych zasobów);
- ✚ specyfika produktu – ma cechy nie występujące w innych produktach podobnych z innych regionów;
- ✚ produkt (usługa) zawiera w sobie cechy czy ma znaczenie lokalnie historyczne, powiązane z kulturą lokalną czy tradycjami;
- ✚ produkt / usługa związana z tradycją miejsca wytwarzania;
- ✚ surowce użyte do produkcji są lokalne;
- ✚ zastosowanie produktu / usługi ma charakter lokalny.

Innym wyznacznikiem innowacyjności dla Zespołów Tematycznych (ZT) do zastosowania dla osiągnięcia oczekiwanych zmian animacyjnych jest:

- ✚ sposób wdrażania tychże działań (np. rekomendowanie dla LGD wdrażania LSR za pośrednictwem projektów grantowych, projektów współpracy „kosztem” konkursów);
- ✚ wysokość dostępnych środków na projekty grantowe, powinny umożliwić większej grupie możliwość organizacji i kreować nowe rozwiązania do aktywnego uczestnictwa w procesie wdrażania LSR;
- ✚ wdrażania rozwiązań, zwłaszcza w aspekcie rynku pracy, wykluczenia, integracji społecznej takich jakie nie są stosowane na obszarze LGD, a są już sprawdzone w innych regionach i są określane mianem „dobrych praktyk”;
- ✚ sieciowania zasobów (kapitał ludzki, organizacyjny, dotychczas zrealizowanych projektów i potencjału z nich wynikających) poprzez zaprojektowanie operacji wymagających udziału kilku partnerów.

Kontekst innowacyjności realizacji przedsięwzięć stał się też podstawą dla określenia wśród kryteriów wyboru operacji, kryterium „innowacyjności” i uszczegółowienia tego kryterium w zależności od typu przedsięwzięcia. Dla przykładu, w zakresie podejmowania działalności gospodarczej za czynnik innowacyjności uznano:

- a) Operację, która uruchamia nowe powiązania sieciowe pomiędzy lokalnymi przedsiębiorcami;
- b) Operację, która wprowadza nowe rozwiązania techniczne lub technologiczne.

Tym samym LGD wskazując na współpracy wewnątrz sektorową jako czynnik pożądaný oczekuje efektywniejszych operacji, m.in. ze względu na zaplanowaną współpracę, budując zaufanie i kapitał społeczny wewnątrz sektora gospodarczego.

ROZDZIAŁ VII. PLAN DZIAŁANIA

Plan działania przedstawiony szczegółowo w załączniku nr 4 „Plan działania” oraz w tabeli „Cele i przykładowe typy działań” zawiera dokładne informacje o:

1. Celach głównych i szczegółowych;
2. Przedsięwzięcia w opisie zawierające: wskaźniki, wartość alokacji środków, terminy osiągnięcia rezultatów;
3. Typy działań rekomendowanych do realizacji, zebranych na etapie konsultacji społecznych;

Szczególnego podkreślenia wymaga partycypacyjna metoda kreowania planowanych do realizacji przedsięwzięć i rekomendowanych typów działań. O ile definiowanie przedsięwzięć odbywało się analogicznie, jak formułowanie celów LSR to w procedurze określania typów działań został, poza ww. metodami partycypacyjnymi uwzględniony dodatkowy mechanizm partycypacyjny jakim była możliwość zgłaszania typów działań bezpośrednio przez liderów i mieszkańców. Zgłaszanie propozycji miało miejsce w czasie:

1. Spotkań publicznych przeprowadzonych w 7 gminach;
2. Przeprowadzonych badań ankietowych obejmujących 700 respondentów;
3. W cyklu 3 sesji warsztatów strategicznych prowadzonych w 4 obszarach problemowych;

4. Wysłuchań publicznych, w czasie których zaprezentowano projekt LSR
5. Pracy warsztatowej Zespołu Koordynującego reprezentującego 3 sektory składające się na LGD;
6. Indywidualnych zgłoszeń drogą mailową i listowną, przekazywanych bezpośrednio do Biura LGD.

Takie podejście, zarówno umożliwiło każdej zainteresowanej osobie czy organizacji zgłoszenie propozycji lub uwag do planowanych działań LGD ale również pozwoliło zebrać maksymalnie szeroką listę propozycji działań, które dla przyszłych wnioskodawców i LGD mogą być optymalne dla skutecznego osiągnięcia rezultatów poszczególnych przedsięwzięć i celów szczegółowych. Jednocześnie metoda ta umożliwiała potencjalnym beneficjentom LSR na zapoznanie się z konstruktywnymi uwagami innych beneficjentów, stymulując dyskusję, bez wskazywania na etapie planowania, które typy przedsięwzięć będą optymalne na etapie wdrażania Strategii. Założeniem jest bowiem, aby uwzględniając kryteria oceny merytorycznej wyboru operacji oraz zmiany jakie nastąpią w perspektywie następnych lat (np. wdrażania inicjatyw przez inne podmioty finansowane z innych źródeł) uzyskać w przyszłości wybór najbardziej efektywnych inicjatyw uwzględniających ww. okoliczności.

Cel szczegółowy	Nazwa przedsięwzięcia	Nazwa wskaźnika produktu	Docelowa wartość wskaźnika w 2023 roku.	Łączna kwota wsparcia na przedsięwzięcie
Cel ogólny 1. Wzrost uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i zawodowym obszarze LGD.				
1.1	1.1.1 Mechanizmy współpracy społecznej, obywatelskiej, gospodarczej i ekologicznej.	Liczba wypracowanych narzędzi partycypacji	15 szt.	100 000
	1.1.2 Organizacja form aktywności osób defaworyzowanych.	Liczba zorganizowanych form aktywności osób defaworyzowanych	10 szt.	200 000
1.2	1.2.1 Dobre praktyki w zakresie aktywności zawodowej	Liczba wypracowanych narzędzi aktywności zawodowej	10 szt.	100 000
	1.2.2 Kluby aktywności osób defaworyzowanych na rynku pracy	Liczba klubów aktywności.	12 szt.	120 000
1.3	1.3.1 Świetlica wiejska miejscem aktywizacji edukacyjnej.	Liczba zaadoptowanych i wyposażonych miejsc do pełnienia funkcji świetlic wiejskich	12 szt.	600 000
	1.3.2 Adaptacja istniejącej infrastruktury na Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL).	Liczba utworzonych „MAL”	14 szt.	700 000
	1.3.3 System wsparcia dla aktywności.	1. Liczba udzielonych porad. 2. Liczba zorganizowanych szkoleń i spotkań informacyjnych.	1. 400 szt. 2. 80 szt.	1 850 000
Suma				3 670 000

Cel szczegółowy	Cel ogólny 2. Wzmocnienie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz tożsamości kulturowej i ochrony dziedzictwa lokalnego.			
2.1	2.1.1 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem narzędzi graficznych i multimedialnych.	Liczba narzędzi promocji obszaru LGD.	3 szt.	150 000
	2.1.2 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem produktów lokalnych.	Liczba narzędzi promocji produktu lokalnego.	15 szt.	150 000
2.2	2.2.1 Wsparcie inicjatyw związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym i historycznym.	Liczba nowych wydarzeń, inicjatyw lub imprez.	15 szt.	150 000

	2.2.2 Lokalne miejsca tradycji i wydarzeń historycznych.	Liczba miejsc odtworzonych, zrestaurowanych, zmodernizowanych lub utworzonych.	7 szt.	350 000
	2.2.3 Zachowanie „ginących zawodów”.	Liczba narzędzi edukacyjnych na rzecz reaktywacji „ginących zawodów”.	3 szt.	180 000
2.3	2.3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej.	Liczba nowej infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej.	14 szt.	700 000
	2.3.2 Kultura – lokomotywą aktywności społecznej.	Liczba instytucji i organizacji działających w sferze kultury, którym udzielono wsparcia szkoleniowego i doradczego.	21 szt.	350 000
	2.3.3 Infrastruktura turystyczna.	Liczba nowych narzędzi współpracy.	1 szt.	100 000
Suma				2 130 000

Cel szczegółowy	Cel ogólny 3. LGD rozwija i umacnia aktywność gospodarczą obszaru.			
3.1	3.1.1 Wsparcie przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne.	Liczba nowych miejsc pracy w tym samozatrudnienie.	75 szt.	4 000 000
	3.1.2 Punkt wsparcia przedsiębiorczości lokalnej.	Liczba szkoleń i porad.	500 szt.	50 000
3.2	3.2.1 Mechanizmy promocji i współpracy gospodarczej.	Liczba nowych mechanizmów promocji i współpracy.	4 szt.	100 000
	3.2.2 Wymiana doświadczeń i promocja w obszarze rozwoju przedsiębiorczości lokalnej.	Liczba nowych mechanizmów rozwoju gospodarczego.	1 szt.	60 000
Suma				4 210 000

ROZDZIAŁ VIII. BUDŻET LSR.

Przedstawiony w załączniku nr 3 szczegółowy budżet LSR odzwierciedla potrzeby społeczne związane ze wsparciem działań na obszarze LGD. Opracowanie założeń budżetowych poprzedzone było następującym procesem partycypacyjnym:

1. Analiza raportu badań ankietowych mieszkańców oraz wniosków ze spotkań zespołów gminnych pozwoliło wstępnie określić obszary problemowe, na których powinna się koncentrować uwagę LGD, w tym skalę środków (finansowych, rzeczowych, ludzkich), jakie LGD musi zaangażować;
2. Opracowanie wstępnej koncepcji budżetu oraz metod wydatkowania środków (projekt grantowy / konkurs / aktywizacja / projekt współpracy) nastąpiło na etapie pracy zespołów tematycznych;
3. Wstępna koncepcja budżetu w korelacji z proponowanymi przedsięwzięciami została zaopiniowana przez międzysektorowy Zespół Koordynacyjny stając się propozycją projektu budżetu poddana dalszym konsultacjom społecznym;
4. Następnym etapem konsultacji społecznych było zaprezentowanie i zebranie opinii i uwag względem przedsięwzięć wraz z budżetem lokalnej społeczności w czasie 7 spotkań „wysłuchań publicznych”;
5. Po zebraniu opinii Zespół Koordynacyjny przyjął ostateczną formę budżetu LSR, który został zaprezentowany Walnemu Zebraniu Członków LGD. Uchwała Zebrania budżet, stanowiący integralną część LSR został przyjęty do realizacji.

Zgodnie z załącznikiem nr 6 do regulaminu konkursu na wybór LSR tj. „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR” wysokość dostępnych środków na realizację LSR wynosi:

1. **Poddziałanie 19.1** Wsparcie przygotowawcze – 132 000,00zł;
2. **Poddziałanie 19.2** Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 8 000 000,00 zł;
3. **Poddziałanie 19.3** Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania – 160 000,00 zł;
4. **Poddziałanie 19.4** Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji – 1 850 000,00 zł;

Budżet celów ogólnych i szczegółowych w okresie wdrażania LSR z uwzględnieniem zakresów programu.

Cel ogólny	Cel szczegółowy	2016 - 2018	2019 - 2021	2022 - 2023	Konkurs	Granty	Bieżące, aktywizacja	Współpraca
1	1.1	200 000	100 000	0	0	300 000	0	0
	1.2	100 000	120 000	0	0	220 000	0	0
	1.3	1 290 000	1 390 000	470 000	1 300 000	0	1 850 000	0
Suma		1 590 000	1 610 000	470 000	1 300 000	520 000	1 850 000	0
2	2.1	0	300 000	0	150 000	150 000	0	0
	2.2	350 000	330 000	0	530 000	150 000	0	0
	2.3	0	1 050 000	100 000	1 050 000	0	0	100 000
Suma		350 000	1 680 000	100 000	1 730 000	300 000	0	100 000
3	3.1	820 000	3 230 000	0	4 050 000	0	0	0
	3.2	0	100 000	60 000	0	100 000	0	60 000
Suma		820 000	3 330 000	60 000	4 050 000	100 000	0	60 000
Razem LSR		2 760 000	6 620 000	630 000	7 080 000	920 000	1 850 000	160 000

ROZDZIAŁ IX. PLAN KOMUNIKACJI.

Plan komunikacji został zbudowany na bazie doświadczeń działań LGD, na podstawie których określiliśmy obszary problemowe w tym przedmiocie:

- a) niedostateczny zasięg informacji w tym m.in.: wykorzystywanie ograniczonej ilości kanałów komunikacyjnych i miejsc dostępu do informacji, brak cykliczności w komunikacji;
- b) niedostosowana forma przekazu do poszczególnych grup odbiorców: sformalizowanie i niezrozumiałość informacji; jednorodne dla wszystkich grup odbiorców o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach, przeładowane lub niepełne informacje;
- c) mała identyfikowalność komunikatów LGD z możliwościami poprawy jakości życia poprzez lokalny rozwój;
- d) niedostateczna informacja zwrotna od odbiorców, wykonawców działań spowodowana niską aktywnością i ograniczonymi kanałami dostępu do informacji zwrotnej.

Mając na uwadze doświadczenia i świadomość powyższych zapisów, ustalono w czasie spotkań publicznych i prac Zespołów Tematycznych obszary, które będą podlegać monitoringowi i ewaluacji oraz podjęto decyzję, że dobra komunikacja ma kluczowe znaczenie nie tylko dla upowszechniania i wdrażania zapisów niniejszej strategii, ale powinna poprzez swoją czytelność i dialog przekładać się na budowanie świadomości społecznej mieszkańców, a tym samym skuteczne angażowanie mieszkańców LGD w jej realizację. Dlatego też ustalono, że każde działanie komunikacyjne będzie konsultowane z przedstawicielami grup odbiorców z uwzględnieniem osób z grup zdefiniowanych jako **defaworyzowane** co pozwoli zwiększyć zrozumiałość i atrakcyjność przekazu dla danej grupy.

Aby zapewnić każdemu członkowi społeczności LGD możliwość zapoznania się z informacją o celach, zasadach, przedsięwzięciach, konkursach konieczne jest, aby proces komunikacji miał charakter powszechny, systematyczny i aktualny. By osiągnąć powyższe założenie wykorzystamy zróżnicowane narzędzia komunikacyjne takie jak:

- a) materiały informacyjno-promocyjne (ulotki, informatory, prezentacje, film, itp.);
- b) informacje on-line (strona internetowa LGD, gminne, mailing, newsletter, facebook, portale społecznościowe);
- c) media lokalne i regionalne (artykuły, programy i ogłoszenia);
- d) spotkania bezpośrednie (spotkania z mieszkańcami LGD, z potencjalnymi wykonawcami operacji, spotkania doradcze, konsultacje);
- e) badania (ankiety, wywiady, zbieranie opinii);

f) lokalne kanały komunikacyjne⁵¹.

Pomiar efektywności planu komunikacyjnego będzie mierzony poprzez osiągnięcia wskaźników dla określonych celów w planie komunikacyjnym.

Przyjęte cele komunikacyjne oraz dobrane środki przekazu dla poszczególnych działań pozwolą na wprowadzenie dialogu z mieszkańcami obszaru LGD w zakresie zasadach i efektywności wdrażanej LSR, co pozwoli na systematyczne pogłębianie diagnozy zasobów lokalnej społeczności oraz rekomendacji dla dalszych działań rozwojowych. Możliwość aktywnego udziału w działaniach komunikacyjnych będą wpływały na proces budowy świadomości i aktywności społecznej mieszkańców LGD. **Zwięzła charakterystyka planu komunikacji stanowi załącznik nr 5.**

1. Planowane efekty działań komunikacyjnych.

1. Sprawny i efektywny przepływ informacji na płaszczyźnie społeczność lokalna – LGD:

- a) uruchomione różnorodne formy przekazu i kanałów komunikacyjnych również z udziałem lokalnych liderów;
- b) konsultacje z przedstawicielami różnych grup odbiorców narzędzi komunikacyjnych, pod względem zrozumiałości, atrakcyjności form przekazu;
- c) działają mechanizmy zbierania opinii mieszkańców/potencjalnych wnioskodawców nt. funkcjonowania LGD i świadczonych przez nią usług z opracowaną procedurą prowadzenia działań naprawczych.

2. LGD posiada mapy zasobów i rekomendacje dla kierunków przyszłych działań ze społeczności na terenie których były realizowane operacje.

2. Analiza efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków.

1. Każde działanie komunikacyjne i towarzyszące mu środki przekazu przed ich wdrożeniem podlegają konsultacjom z przedstawicielami adresatów tych działań – na tym etapie będą konstruowane wnioski i zatwierdzane ostateczne formy komunikacji.
2. Na zakończenie każdego roku kalendarzowego Zarząd LGD opracuje raport z realizacji LSR w tym efektywności realizowanych działań komunikacyjnych. Systematycznie będą prowadzone ewaluacja działań, monitoring wskaźników i wydatkowanych środków na działania komunikacyjne.

3. Opis wniosków /opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych, sposobów ich wykorzystania w procesie realizacji.

1. Plan komunikacji uwzględni dwutorowe pozyskiwanie informacji zwrotnej nt. funkcjonowania LGD i świadczenia przez nią usług oraz realizacji LSR:
  - a) stała możliwość wyrażenia opinii mieszkańców społeczności on-line: ankieta oraz komentarze i opinie do wydarzeń;
  - b) badanie ankietowe w bezpośrednim kontakcie z mieszkańcem LGD (spotkania informacyjne, doradztwo, udział w działaniach).
2. Uzyskane opinie i komentarze będą na bieżąco analizowane przez Zarząd, który będzie raz w roku składał Walnemu Zebraniu Członków LGD, oraz doraźne w sytuacji zgłaszanych nieprawidłowości będzie przeprowadzana ich analiza, na podstawie której będą możliwe trzy sposoby wykorzystania wniosków do prawidłowego wdrażania planu komunikacji:
  - a) bieżące działania naprawcze będą wprowadzana bezpośrednio przez Zarząd;
  - b) wprowadzenie nowych procedur za zgodą Zarządu LGD;
  - c) zmiany zapisów LSR wymaga uruchomienia pełnego procesu konsultacyjnego.

4. Całkowity budżet planu komunikacji w okresie realizacji LSR wynosi 50 tys. zł.

⁵¹ Lokalne kanały komunikacyjne – aktywne i skuteczne sposoby przekazywania informacji w małych społecznościach za pomocą lokalnie przyjętych zasad np. ogłoszenia parafialne, informacja pozostawiona w konkretnym miejscu, ogłoszenie przekazywane od sąsiada do sąsiada.

ROZDZIAŁ X. ZINTEGROWANIE

1. Zgodność i komplementarność z innymi dokumentami planistycznymi.

Proces budowy lokalnej strategii rozwoju uwzględniał komplementarność w stosunku do innych programów pomocowych. LSR przyczynia się i uzupełnia kompleksowy rozwój obszaru LGD. Przy jej tworzeniu zostały uwzględnione dokumenty strategiczne przygotowywane przez lokalne samorządy, w których przedstawiono założenia dla rozwoju. LSR dla obszaru działania LGD Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej i określone w niej cele strategiczne wynikają z opisanych lokalnych potrzeb i są również spójne z potrzebami i celami społeczności o szerszym zasięgu.

Tabela nr 11. Zbieżność LSR z innymi dokumentami strategicznymi.

Cele ogólne LSR	Cel 1	Cel 2	Cel 3
	Wzrost uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i zawodowym obszaru LGD.	Wzmocnienie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz tożsamości kulturowej i ochrony dziedzictwa lokalnego	LGD rozwija i umacnia aktywność gospodarczą obszaru
Dokumenty strategiczne na szczeblu krajowym:			
Strategia Rozwoju Kraju 2020.	Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo. I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela. I.3.2. Rozwój kapitału społecznego I.3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna. III.1. Integracja społeczna. III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.		Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka II.2 Wzrost wydajności gospodarki. II.2.3. Zwiększenie konkurencyjności i modernizacja sektora rolno-spożywczego. II.4. Rozwój kapitału ludzkiego. II.4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej.
Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na lata 2015-2017.			Obszar priorytetowy I. zwiększenie efektywności zarządzania rynkiem pracy w celu wsparcia wzrostu zatrudnienia. Działania kierunkowe: 3. Sięganie po niewykorzystane zasoby na rynku pracy (bierni zawodowo, cudzoziemcy). 3.3 Reorientacja zawodowa rolników i ich domowników zamierzających wejść na nierolniczy rynek pracy.
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2020.	M19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER: 1) wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR,	M7. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich. 7.3 - Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub kształtowanie przestrzeni publicznej. M19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy	M19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER: 2) zakładanie działalności gospodarczej i rozwój przedsiębiorczości, 3) dywersyfikację źródeł dochodu, w tym tworzenie i rozwój inkubatorów

	5) podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych a także innowacji,	LEADER: 9) rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub 6) rozwój produktów lokalnych, 8) zachowanie dziedzictwa lokalnego, 9) rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej,	przetwórstwa lokalnego tj. infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych w celu udostępniania jej lokalnym producentom (produkty objęte i nieobjęte załącznikiem nr 1 do TFUE), 4) podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR w powiązaniu z zakładaniem działalności gospodarczej, rozwojem przedsiębiorczości lub dywersyfikacją źródeł dochodów, w szczególności rolników i osób długotrwale pozostających bez pracy, 7) rozwój rynków zbytu, z wyłączeniem targowisk,
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020.	1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. 1.4. Zapobieganie i ograniczanie wykluczenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich.	5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich. 5.1. Ochrona środowiska naturalnego w sektorze rolniczym i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich. 5.2. Kształtowanie przestrzeni wiejskiej z uwzględnieniem ochrony krajobrazu i ładu przestrzennego.	1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. 1.2. Zwiększanie zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich bez konieczności zmiany ich miejsca zamieszkania. 1.3. Rozwój przedsiębiorczości i pozarolniczych miejsc pracy z wykorzystaniem potencjału endogenicznego obszarów wiejskich.
<u>Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego.</u>	Cel szczegółowy1: Wzrost zatrudnienia •Efektywna aktywizacja zawodowa osób niepracujących i poszukujących pracy, w szczególności długotrwale wykluczonych z rynku pracy oraz wcześniej niepracujących. Cel szczegółowy 2: Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych		
Dokumenty strategiczne na szczeblu wojewódzkim.			
<u>Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2020.</u>	Cel strategiczny II - Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców. Priorytet 2.3. Społeczeństwo obywatelskie Cel:	Cel strategiczny I - Rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne specjalizacje jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej. Priorytet 1.3. Turystyka Cel: Budowa konkurencyjnej, atrakcyjnej oferty rynkowej	Cel strategiczny II - Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców. Priorytet 2.4. Włączenie społeczne Cel: Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie.

	<p>Wzmocnienie podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne</p> <p>2.3.1. Wzrost aktywności obywatelskiej i wzmocnienie trzeciego sektora</p> <p>Cel strategiczny III: Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu</p> <p>Priorytet 3.4. Funkcje obszarów wiejskich Cel: Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku budowania potencjału rozwojowego regionu</p> <p>3.4.3. Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej służące zaspokajaniu potrzeb społecznych i kulturalnych w kontekście procesu odnowy wsi.</p>	<p>opartej na znacznym potencjale turystycznym regionu.</p> <p>Cel strategiczny II - Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców.</p> <p>Priorytet 2.2 Cel: Rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu.</p> <p>2.2.3. Ochrona, promocja i zarządzanie dziedzictwem kulturowym regionu.</p>	<p>2.4.2. Wzrost aktywności osób mających trudności z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy</p> <p>2.4.3. Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla środowisk zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym</p>
<p>Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego 2014-2020.</p>		<p>Oś priorytetowa IV Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturalnego.</p> <p>Cele szczegółowe:</p> <p>4. Podniesiona atrakcyjność kulturalna regionu i zwiększona dostępność dóbr kultury.</p>	<p>Oś priorytetowa VII Regionalny rynek pracy.</p> <p>Cele szczegółowe:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie możliwości zatrudnienia osób bezrobotnych, biernych zawodowo oraz poszukujących pracy. 2. Poprawa szans na zatrudnienie osób odchodzących z rolnictwa.
<p>Program Strategiczny „Błękitny San”.</p>	<p>Priorytet - kapitał Ludzki i Społeczny</p> <p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie. - Poprawa dostępności i jakości usług społecznych. - Rozwój społeczeństwa informacyjnego i przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu. 	<p>Priorytet – Turystyka</p> <p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rozwój i dywersyfikacja produktów turystycznych wraz ze zintegrowaną promocją. - Skoordynowany rozwój zagospodarowania oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej. - Rewitalizacja, ochrona oraz promocja obiektów dziedzictwa kulturowego. 	
Aktualne dokumenty strategiczne szczebla lokalnego			
<p>Strategia Rozwoju Powiatu</p>	<p>Obszar społeczny.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nowoczesna oferta kulturalna, aktywność społeczna. 		<p>Obszar gospodarczy.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Transformacja i rozwój

Niżańskiego.			rolnictwa, alternatywne źródła dochodu. • Aktywizacja gospodarcza terenów powiatu.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy i Miasta Nisko na lata 2014-2020.	<p>Obszar II Wszechstronny rozwój mieszkańców oraz rozwój infrastruktury społecznej</p> <p>II.2. Zaspokojenie potrzeb kulturalnych i intelektualnych mieszkańców Gminy.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktywizacja życia kulturalnego w tym osób niepełnosprawnych. • Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży poprzez stworzenie atrakcyjnej oferty zajęć oraz organizację miejsc spotkań: świetlice, kluby, sale gier i zabaw, warsztaty. • Stworzenie możliwości zaangażowania w życie kulturalne i społeczne Gminy dorosłym mieszkańcom poprzez uczestnictwo w różnych grupach i formacjach. • Poszerzanie oferty kulturalnej skierowanej do różnych odbiorców. • Wspieranie oddolnych inicjatyw. 	<p>Obszar IV : Rewitalizacja i rozwój terenów miejskich oraz odnowa wsi</p> <p>IV.3. Odnowa i rozwój wsi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budowa, remont i wyposażenie obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, turystyczne, rekreacyjne i sportowe na obszarach wiejskich. • Kształtowanie obszaru przestrzeni publicznej, w tym odnowa centrów wsi. • Odnawianie lokalnych pomników historycznych, miejsc pamięci. • Kultywowanie tradycji lokalnych oraz zachowanie tradycyjnych zawodów, rzemiosła. <p>Obszar V : Rozwój turystyki, agroturystyki oraz promocja gminy.</p> <p>V.1. Ochrona i zachowanie szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego - tradycji, obrzędowości, lokalnego folkloru, sztuki, rzemiosła. • Wspomaganie grup folklorystycznych, stowarzyszeń, fundacji związanych ochroną dziedzictwa kulturowego. <p>V.2. Rozwój infrastruktury turystyczno- rekreacyjnej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wytyczenie ścieżek turystycznych – pieszych, pieszo-jezdnych. 	<p>Obszar I: Innowacyjna gospodarka</p> <p>I.1. Wzrost konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków dla podejmowania form działalności pozarolniczej: drobna wytwórczość, rękodzielnictwo, rzemiosło. • Poprawa dostępu do informacji na rzecz przedsiębiorstw – stworzenie centrum informacji dla przedsiębiorców i pracodawców, dla osób rozpoczynających działalność biznesową. • Zagospodarowanie budynków nieużytkowanych, na cele przedsiębiorczości, czy działalności społecznej, około biznesowej. • Pomoc dla przedsiębiorców- organizowanie szkoleń w zakresie możliwości wykorzystania i sposobu pozyskiwania środków UE. <p>I.3. Łagodzenie skutków ukrytego bezrobocia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Umożliwienie zmiany kwalifikacji zawodowych, zwłaszcza osobom odchodzącym z rolnictwa. • Wykorzystanie zasobów i potencjału turystycznego Gminy do tworzenia miejsc pracy w usługach, turystyce i agroturystyce.
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Jeżowe na lata 2011-2016.	<p>Cel e strategiczne</p> <p>1 - Kształcenie przez całe życie.</p> <p>2 – Uaktywnianie społeczności.</p> <p>4 – Aktywizacja seniorów.</p>		
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Harasiuki.	<p>Cel e strategiczne</p> <p>1 - Kształcenie przez całe życie.</p> <p>2 – Uaktywnianie społeczności.</p>		

na lata 2009-2020	4 – Aktywizacja seniorów.		
Strategia Rozwoju Gminy Jarocin na lata 2010- 2020.		<p>Cel strategiczny I – Wykorzystanie potencjału turystycznego Gminy.</p> <p>Cele operacyjne:</p> <p>2. Tworzenie alternatywnych i dodatkowych źródeł dochodu poza rolnictwem z wykorzystaniem walorów przyrodniczo – agroturystycznych.</p> <p>3. Kulturowa przeszłość jako szansa na rozwój w przyszłości.</p>	
		<p>Cel strategiczny II - Wykorzystanie i wzmocnienie potencjału kulturowego, rekreacyjnego i sportowego</p> <p>Cele operacyjne:</p> <p>1. Przystosowanie opustoszałych budynków komunalnych do celów społeczno -kulturowych</p> <p>2. Zwiększenie potencjału gminy w zakresie infrastruktury rekreacyjno – wypoczynkowej.</p> <p>Cel strategiczny V – Wypracowanie i promocja nowego wizerunku Gminy</p> <p>Cele operacyjne:</p> <p>1. Kształtowanie pozytywnego wizerunku i zainteresowania gminą poza jej granicami.</p> <p>2. Wykorzystanie tradycji w dążeniu do rozwoju</p> <p>3. Zachowanie pamięci historycznej dla następnych pokoleń jako imperatyw moralny.</p>	
Strategia Rozwoju Gminy Ulanów na lata 2007-2015.	Obszar VI – Mieszkańcy Cel operacyjny 1 – Gmina jako atrakcyjne miejsce dla obecnych i przyszłych jej mieszkańców.		<p>Obszar II Przedsiębiorczość</p> <p>Cel operacyjny 1: Tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości i inwestowania.</p> <p>Cel operacyjny 2: Wykorzystanie lokalnych zasobów naturalnych (lasy)</p> <p>Obszar III Rolnictwo</p> <p>Cel operacyjny 3 - Poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów dla rolników.</p>
		<p>Obszar IV Turystyka</p> <p>Cel operacyjny 1 – Tworzenie dodatkowych źródeł dochodów dla gminy i jej mieszkańców.</p> <p>Cel operacyjny 2 – Stworzenie możliwości rozwoju turystyki w gminie na bazie naturalnych walorów.</p> <p>Cel operacyjny 3 – Pełne wykorzystanie istniejącej oraz tworzenie nowej bazy noclegowej.</p>	

2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów oraz branż w celu realizacji założeń LSR.

Założeniem przy budowie Strategii była taka jej konstrukcja, by na poziomie celów, przedsięwzięć i operacji, były one spójnie powiązane i uzupełniające się wzajemnie. Zapisy strategii są ze sobą zależne i powiązane – są odzwierciedleniem analizy SWOT opartej na diagnozie obszaru LGD.

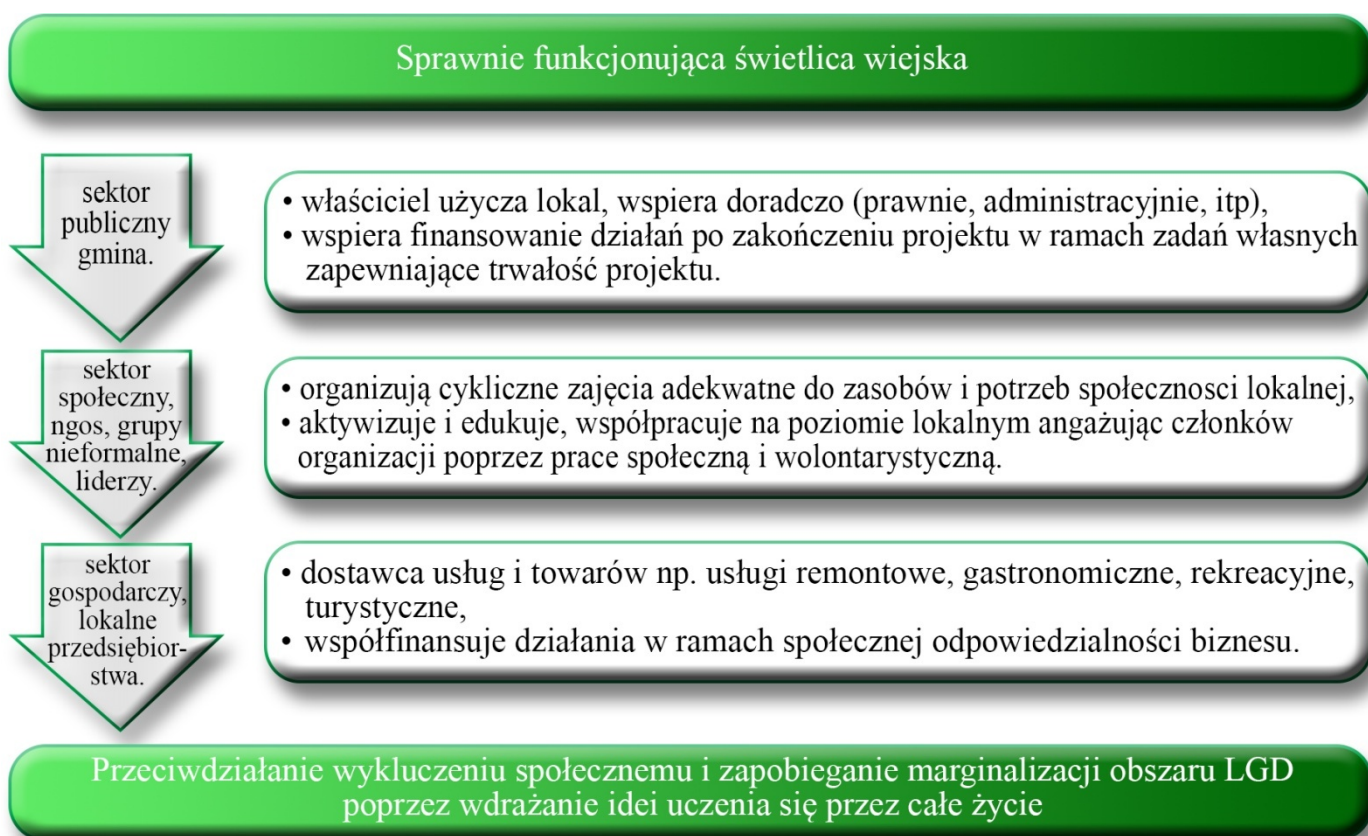
Tabela nr 12. Przykłady powiązań w LSR.

Zapisy SWOT	Cel szczegółowy	Przedsięwzięcia	Metody
<p><u>Słabe strony – potrzeba</u> Niewystarczające zagospodarowanie istniejącej infrastruktury publicznej w celu organizacji zajęć pozalekcyjnych i uzupełniających edukację spowodowane słabym wyposażeniem budynków i obiektów oraz małą ilością zatrudnionej kadry.</p>	1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.	1.3.1. Świetlica wiejska miejscem aktywizacji edukacyjnej. 1.3.2 Adaptacja istniejącej infrastruktury na Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL). 1.3.3. System wsparcia dla aktywności.	- cykliczne działania świetlicowe z udziałem animatora, - działania modernizacyjne i wyposażenie jako element remontu, - szkolenia, poradnictwo, informacja,
<p><u>Zagrożenie:</u> Zagrożenie ze strony dużych przedsiębiorstw przybywających z zewnątrz, posiadających duży kapitał finansowy, techniczny i osobowy, będący konkurencją dla małych rodzinnych firm z obszaru LGD.</p>	3.1. Wspieranie nowopowstających i funkcjonujących podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD poprzez wsparcie finansowe, doradcze i szkoleniowe.	3.1.1. Wsparcie przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne. 3.1.2 Punkt wsparcia przedsiębiorczości lokalnej.	- dotacje; - szkolenia, porady.

Cele, przedsięwzięcia i mechanizmy wdrażania LGD opierają się nie tylko na wzmacnianiu infrastruktury, ale również identyfikacji i budowaniu zasobów, w tym także zasobów ludzkich i kulturowych. Kluczowe elementy w ramach realizacji Strategii opierają się na 3 sektorach: publicznym, gospodarczym, społecznym. W czasie realizacji celów i przedsięwzięć planowana jest współpraca wewnątrz i między sektorami, przez co wdrażane cele i przedsięwzięcia z założenia oddziałują na siebie wpływając na wzmocnienie trwałości projektu.

Przy realizacji przedsięwzięć niezbędne jest zaangażowanie poszczególnych sektorów, czego przykładem jest poniższy schemat.

Schemat nr 1. Integrowanie sektorów i partnerów w realizację założeń LSR.

LSR skupiając swoją uwagę na wzmacnianiu mechanizmów współpracy gospodarczej na terenie LGD i możliwości osiągnięcia założonych celów; wskazuje branże mogące prowadzić kompleksową obsługę ruchu turystycznego i rekreacji zarówno dla osób przyjezdnych jak i dla mieszkańców obszaru LGD, jako obszar integracji i współpracy gospodarczej. Aby wzmocnić integrację tego działu gospodarki, określono w czasie pracy warsztatowej i doprecyzowano w czasie wysłuchań publicznych w celu szczegółowym 3.2 działy i klasy PKD podlegające wsparciu.

By zrealizować cele LSR i uzyskać zakładane efekty, konieczne jest współdziałanie w ramach przedsięwzięć wszystkich podmiotów biorących udział we wdrażaniu poszczególnych działań. Przedsięwzięcia skonstruowano tak, by w obszarze każdego z celów operacje mogły być realizowane przez podmioty z każdego z sektorów.

By zrealizować spójne przedsięwzięcie, konieczne będzie podejmowanie działań z zakresu poprawy jakości infrastruktury identyfikacji, zaangażowania lokalnych zasobów, w tym zasobów ludzkich oraz upowszechniania i promocji.

Opisany zakres przedsięwzięć przewiduje ich wzajemne przenikanie się. Poszczególne podmioty będą mogły nie tylko uczestniczyć w wielu przedsięwzięciach, a co ważne celem części przedsięwzięć jest aktywizowanie niektórych podmiotów by miały one szansę wziąć udział w innych przedsięwzięciach. Co więcej tak zaktywizowany podmiot będzie mógł korzystać z efektów innych przedsięwzięć.

Wszystkie cele strategiczne zostały określone w oparciu o szeroką diagnozę obszaru LGD w obszarze potrzeb, problemów i zasobów w odniesieniu do wypracowanej analizy SWOT. Ich osiągnięcie oparte jest bezpośrednio na realizacji przedsięwzięć z udziałem współpracujących (współdziałających) trzech kluczowych sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego. Realizowane w ramach przedsięwzięć operacje adresowane do odbiorców w obszarze LGD będą bezpośrednio wpływała na:

- ✚ minimalizację i identyfikację problemów obszaru LGD;
- ✚ zaspokajanie i pobudzanie potrzeb mieszkańców LGD;
- ✚ identyfikację, budowanie i angażowanie lokalnych zasobów.

Schemat nr 2. Spójność procesu planowania i wdrażania strategii LGD.

ROZDZIAŁ XI. MONITORING I EWALUACJA.

1. Monitoring

Lokalna Strategia Rozwoju jest dokumentem długookresowym, określającym zadania na lata 2015-2022. Dlatego wdrażanie założeń strategii jest procesem wymagającym ciągłego śledzenia zmian społecznych, prawnych, gospodarczych oraz dostosowania się do priorytetów określających zewnętrzne źródła finansowania. Aby proces ten przebiegał właściwie, spośród pracowników LGD zostanie wyłoniona sprawna struktura organizacyjna. Pracownikom tym zostaną przydzielone poszczególne zadania opisane w Strategii.

Do zadań pracowników biura, w tym zakresie będzie należało:

- ✚ zarządzanie realizacją Strategii,
- ✚ zapewnienie zgodności realizowanych działań z założeniami programowymi wyższego rzędu,
- ✚ koordynacja i kontrola prawidłowości realizacji poszczególnych działań,
- ✚ gromadzenie danych finansowych, statystycznych i materiałów dokumentujących postęp wdrażania i przebieg działań wdrażających LSR,
- ✚ przygotowanie rocznych raportów i sprawozdania z realizacji LSR (w tym raportu o odstępstwach nieprawidłowościach),
- ✚ przygotowanie rocznych sprawozdań z funkcjonowania LGD,
- ✚ przygotowanie oceny realizacji LSR.,
- ✚ prowadzenie spotkań monitorujących u grantobiorców.

Aby monitoring odzwierciedlał rzeczywisty stan i efekty wdrażanej LSR będzie on obejmował:

- ✚ analizę celów LSR uwzględniającą stopień osiągnięcia wskaźników przyjętych w strategii (matryca)
- ✚ stopień wykorzystania budżetu LGD z uwzględnieniem wydatkowania środków na poszczególne przedsięwzięcia i działania własne LGD,
- ✚ analizę projektów realizowanych przez beneficjentów LSR,
- ✚ skuteczność działań realizowanych przez LGD w obrębie wdrażania LSR,
- ✚ analizę procedur wdrażania dla poszczególnych działań LSR.

Całość procesu monitoringu będzie miała formę pisemną.

Najważniejsze etapy monitoringu to:

1. Ocena wskaźników w oparciu o przygotowaną matrycę logiczną LSR.
2. Ocena stopnia realizacji budżetu wraz z planowaną liczbą operacji.
3. Sporządzenie raportu z realizacji operacji i projektów grantowych.

4. Sporządzenia raportu z funkcjonowania LGD.

5. Sporządzenie raportu z monitoringu.

1. Ocena odbywać się będzie w oparciu o przygotowaną matrycę logiczną zawierającą mierzalne wskaźniki realizacji przedsięwzięcia na poziomie:

- ✚ **produktu** – materialnego efektu realizacji przedsięwzięć, mierzony konkretnymi wskaźnikami,
- ✚ **rezultatu** – efektów zrealizowanego produktu na otoczenie, uzyskany bezpośrednio w wyniku realizowanego działania; dostarczają informacji o zmianach, jakie nastąpiły bezpośrednio po wdrożeniu działania.
- ✚ **oddziaływania** – długofalowych konsekwencji osiągnięcia rezultatów przedsięwzięcia, wykraczająca poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów.

Stopień realizacji celów ujęty będzie w formie identycznej do matrycy logicznej, uwzględniającej minimalny poziom konieczny do spełnienia celu oraz osiągnięty poziom na dzień pomiaru. Dla wskaźników oddziaływania dodatkowo prowadzone będą ankiety ewaluacyjne mierzące stopień realizacji celu na początku prowadzonych działań i na ich końcu - to wyniknie z matrycy

2. Ocena stopnia realizacji budżetu wraz z planowaną liczbą operacji.

Szczegółowemu monitorowaniu podlegać będzie stopień realizacji budżetu wraz z planowaną liczbą operacji. Porównywany będzie stan założony do stanu osiągniętego.

3 a. Sporządzenie raportu z realizacji projektów grantowych.

Podmiot realizujący projekt sporządza raport z realizacji projektu zawierający ocenę projektu pod kątem realizacji założonych dla niego wskaźników wraz z wnioskami płynącymi z ocen. Dodatkowo we współpracy z pracownikiem LGD, na podstawie wywiadu pogłębionego zostanie opracowana diagnoza zasobów lokalnych i rekomendacji .

3 b. Ocena realizacji operacji konkursowych.

Analiza wydatkowanych wartości i osiąganych wskaźników w ramach projektów konkursowych oraz osiąganych rezultatów, produktów i oddziaływania operacji na lokalne otoczenie.

4. Sporządzenia raportu z funkcjonowania LGD.

Raportu z funkcjonowania LGD będzie zawierał ocenę zgodności zakresu i stopnia planowanych i prowadzonych działań LGD (jako element sprawozdania).

5. Sporządzenie raportu z monitoringu.

Raport z monitoringu będzie zawierał przygotowane oceny wraz z wnioskami płynącymi z ocen przyjętych wskaźników. Dodatkowo może zawierać propozycję zmian pozwalających osiągnąć założone cele. Raport po zakończeniu roku zwierać będzie także wnioski z oceny działań z realizacji projektów oraz rekomendacje do wdrożenia zmian w LSR i procedurach wewnętrznych.

2. Ewaluacja

Celem procesu ewaluacji będzie ocena założonych i uzyskiwanych efektów zapisanych i uzyskiwanych w procesie realizacji strategii. Ewaluacja będzie obejmowała zarówno wdrażanie LSR jak i funkcjonowanie LGD.

Ewaluacja przeprowadzona będzie każdego roku, a jej wyniki będą miały wpływ na aktualizację LSR jak i prace LGD.

Proces ewaluacji będzie obejmował następujące obszary:

- ocena pracy LGD w obszarze wdrażania LSR
- ocena skuteczności wdrażania LSR
- ocena projektów realizowanych w ramach wdrażania LSR

Istotne z punktu widzenia prawidłowości realizacji LSR będzie dokonywanie ewaluacji własnej działalności, która będzie obejmowała:

- ✚ ewaluację ex ante – prowadzoną przed bezpośrednim rozpoczęciem działań; zawierającą ocenę spodziewanych efektów planowanych przedsięwzięć, pod kątem wpływu na osiągnięcie celów, które zostały przyjęte w LSR;
- ✚ ewaluacja ex post - prowadzoną po zrealizowaniu działań w ciągu rocznych i dwuletnich okresów czasowych. Obejmie ona analizę działań i operacji zrealizowanych w danym okresie czasowym pod kątem określenia efektów tych przedsięwzięć, a także wpływu, jaki miała ich realizacja na osiągnięcie celów zakładanych w LSR. Ocena ta, będzie dokonywana w oparciu o roczne raporty z działalności LGD opracowywane przez Biuro LGD.

Będzie ona obejmować ocenę jakości partnerstwa oraz ocenę sprawności funkcjonowania LGD (funkcjonowanie biura i jego pracowników, organów LGD, efektywności stosowanych procedur, przepływu informacji, skuteczności działań promocyjno-informacyjnych, sprawność podejmowania decyzji).

Za ewaluację ex post będą odpowiedzialni Zarząd LGD oraz Komisja Rewizyjna. Zarząd na podstawie rocznego sprawozdania z działalności LGD opracowanego do końca I kwartału roku następującego po okresie objętym ewaluacją sporządzą raport ewaluacyjny obejmujący:

- ✚ wykaz przedsięwzięć zrealizowanych w okresie objętym ewaluacją, z krótkim opisem merytorycznym i informacją finansową o każdym z nich,

- ✚ opis bezpośrednich efektów przedsięwzięć i porównanie ich z efektami, które były zakładane w fazie projektowania,
- ✚ analizę dotyczącą wpływu zrealizowanych przedsięwzięć na osiągnięcie celów określonych w LSR,
- ✚ wnioski w formie uwag i rekomendacji dotyczących zmian w sposobie funkcjonowania LGD, które mogą zwiększyć efektywność działania LGD i lepsze osiągnięcie celów zakładanych w LSR.

Raport ten może być opracowany przy wsparciu ekspertów zewnętrznych. Raport ten przedstawiany jest Komisji Rewizyjnej, która wydaje w tym zakresie opinię. Opinia ta jest przedstawiana Walnemu Zebraniu LGD, które ostatecznie przyjmuje ten dokument wraz z zaleceniami do kierunków dalszej pracy LGD.

Raporty z przeprowadzonej ewaluacji zostaną przekazane do publicznej wiadomości i wglądu poprzez umieszczenie ich na stronie internetowej Stowarzyszenia.

Rozdział XII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko.

Zespół Koordynujący (ZK) odpowiedzialny z kierowanie prac nad przygotowaniem lokalnej strategii rozwoju (LSR) na swym posiedzeniu w dniu 16 listopada 2015 r. dokonał wnikliwej analizy pod kątem spełnienia kryteriów kwalifikujących LSR do opracowania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Przedmiotem analizy były zapisy dotyczące spełnienia warunków koniecznych do przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Przepisy ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235 ze zm.) określają jakie dokumenty wymagają przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, w przedmiotowej sprawie są to dokumenty określone w art. 46. pkt 1.

W wyniku przeprowadzonej analizy uznano, iż Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru gmin powiatu niżańskiego, która została opracowywana przez LGD dla okresu programowania 2014-2020 stanowi instrument realizacji założeń:

- ✚ „Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackiego 2020”, która została poddana procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko zgodnie z opinią RDOŚ (pismo z dnia 16 lipca 2012 roku znak: WOOS.411.2.3.2012. AP-2),
- ✚ „Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020”, który został poddany procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko zgodnie z opinią RDOŚ (pismo z dnia 7 sierpnia 2013 roku, znak: WOOS.411.2.4.2013. AP-6),

LSR jest uszczegółowieniem powyższych dokumentów. Jej uszczegółowienie będzie polegało na wskazaniu możliwych do realizacji zadań zgodnie z wytycznymi odnoszącymi się do perspektywy finansowej 2014-2020.

Planowana do realizacji Lokalna Strategia Rozwoju, zakłada realizację przedsięwzięć, które wdrażane będą bezpośrednio przez LGD lub przez beneficjentów realizujących te operacje za jego pośrednictwem LGD. Operacje te będą wdrażane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW). Założenia zawarte w LSR stanowią z punktu widzenia ochrony środowiska niewielką modyfikację ustaleń zawartych w przyjętych, wyżej wskazanych dokumentach.

Wymienione w LSR przedsięwzięcia (zadania) stanowią jedynie koncepcję, a ich skonkretyzowanie nastąpi stosownie do etapu realizacji. Zadania wdrażane zarówno przez beneficjentów jak i samą LGD będą realizowane w taki sposób, by nie zagrażały zdrowiu i życiu ludzi oraz środowisku naturalnemu. Nie przewiduje się oddziaływań skumulowanych i transgranicznych. Działania takie jak np. inwestycje infrastrukturalne, modernizacyjne, rewitalizacyjne ze względu na swój charakter, będą obowiązkowo poddane niezbędnym wymaganiom prawem procedurom, np. uzyskanie niezbędnych pozwoleń (na budowę, na wykonanie prac konserwatorskich), w związku z czym inwestycje te będą podlegały procesom uzgadniania z organami uprawnionymi do wydawania takich decyzji/opinii, co wyeliminuje wystąpienie negatywnego wpływu np. na zachowanie dziedzictwa kulturowego czy na środowisko przyrodnicze.

Realizacja niektórych przedsięwzięć (części kierunków wsparcia projektów) wyznaczonych w ramach Strategii Rozwoju Lokalnego wymagała będzie przeprowadzenia procedury administracyjnej (OOS) zakończonej uzyskaniem decyzji określającej środowiskowe uwarunkowania realizacji przedsięwzięcia. Wobec powyższego można prognozować, iż realizacja projektów, w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, będzie zgodna z obowiązującymi wymogami dotyczącymi ochrony środowiska.

Każdy projekt starający się o dofinansowanie musi zgodnie z prawem przejść osobną, indywidualną procedurę badania jego wpływu na środowisko w ramach m.in. opracowania raportów oddziaływania na środowisko, które badają wpływ konkretnego przedsięwzięcia na zdrowie, życie ludzi i na środowisko. Ze względu na brak szczegółowych parametrów przedsięwzięć inwestycyjnych, takich jak ich lokalizacja, typ oraz skala czy też powierzchnia zabudowy inwestycji, nie jest możliwym wykonanie szczegółowej oceny oddziaływania na środowisko. Z tego względu niemożliwa jest również pełna kwantyfikacja oddziaływań.

W szczególności realizacja każdego przedsięwzięcia zostanie poprzedzona postępowaniem zapewniającym wybór najkorzystniejszych dla środowiska wariantów lokalizacyjnych i technicznych, a także wskazaniem właściwych

zabezpieczeń środowiska. Ograniczanie oddziaływań na środowisko przyrodnicze oraz warunki życia ludzi winno być prowadzone również w fazie budowy i późniejszej eksploatacji ewentualnych inwestycji.

Nie występuje zatem zasadność powielania procedury oceny, mając na względzie w szczególności stopień ogólności informacji zawartych w przedmiotowym dokumencie. **Z powyższym stanowiskiem Zarząd LGD wystąpił o opinię do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie. W odpowiedzi pismem nr WOOŚ.410.1.94.2015.BK.2 z dnia 19 grudnia 2015 r. RDOŚ w Rzeszowie wskazał, iż przedstawiony projekt LSR nie wymaga przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko w myśl przepisów Ustawy OOS.**

Wykaz wykorzystanej literatury :

1. Kierunki rozwoju obszaru LGD na lata 2015 -2020 – raport z przeprowadzonego badania ankietowego wśród mieszkańców powiatu niżańskiego, tj. obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”.
2. „Organizacje pozarządowe z terenu powiatu niżańskiego”- wyd. Stowarzyszenie „Niżańskie Centrum Rozwoju”, Nisko 2014.
3. Raport z badań ankietowych: „Diagnoza sfery turystyki i aktywności społecznej na obszarze LGD „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej” - czerwiec 2015 r.
4. Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Nisku w zakresie działań na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej.
5. Analiza zasobów kulturalno – turystycznych powiatu niżańskiego – Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”;
6. Wykorzystanie zasobów wodnych powiatu niżańskiego w aspekcie rozwoju turystyki – Józef Szczygieł, Paweł Adamski
7. Ekspertyza klimatyczna dotycząca „Stężenia jodu w powietrzu na terenie Gminy i Miasta Ulanów jako czynnika eskalującego potencjał turystyczny” opracowana w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013.
8. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 .
9. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

ZAŁĄCZNIKI DO LSR:

Załącznik nr: 1 Procedura aktualizacji LSR

Cel procedury: Celem aktualizacji LSR jest dbałość o adekwatność jej zapisów do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb społecznych, wymogów prawnych oraz korekta zapisów wynikających z wniosków z ewaluacji wdrażania LSR.

Zakres procedury: Procedura obejmuje czynności, formularze i schemat działań związanych ze zgłaszaniem, analizowaniem i podejmowaniem decyzji o zmianie w zapisach LSR.

Założenia ogólne:

- Proces wdrażania i aktualizacji jest jawny i odbywa się z jak najszerszym udziałem partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru.
- LGD monitoruje na bieżąco wdrażanie LSR i zapewnia obsługę logistyczną w tym zakresie.
- Aktualizacja LSR powinna być dokonywana nie częściej niż raz w roku na Zwyczajnym Walnym Zebraniu Członków LGD z tym, że dopuszcza się nadzwyczajne okoliczności wprowadzania dodatkowych korekt.

Przebieg procedury:

1. Możliwość składania uwag, wniosków i propozycji zmiany w zapisach LSR i załącznikach LSR mają wszyscy członkowie LGD, organy LGD, mieszkańcy obszaru. Na stronach internetowych LGD są wskazane adresy

kontaktowe oraz formularze zgłoszeniowe - służące do złożenia konkretnych propozycji zmian zapisów oraz ankiety oceniające pracę LGD oraz efektywność wdrażania LSR służące do wyrażenia opinii i wniosków w tym zakresie.

2. Pracownicy Biura i Zarząd LGD dokonuje potrzebnych analiz do wprowadzania zmian w LSR. Analizy te wykonywane są na bieżąco w ramach ciągłego monitoringu:
  - a) analiza zgłaszanych do LGD wniosków;
  - b) analiza otoczenia prawnego związanego z funkcjonowaniem LGD i wdrażaniem LSR;
  - c) analiza wniosków, opinii i uwag wynikających z bieżących działań służących realizacji LSR;
  - d) analiza wniosków zawartych w raporcie Zespołu ds. Monitoringu i Ewaluacji.
3. Zarząd może dodatkowo podjąć decyzję o zleceniu ekspertom zewnętrznym analizy związanej z koniecznością aktualizacji dokumentów Stowarzyszenia lub powołać na czas procesu aktualizacji LSR zespół roboczy ds. aktualizacji LSR, w skład którego będą wchodzić przedstawiciele sektora społecznego, gospodarczego i publicznego.
4. Zarząd przygotowuje projekt zmian zapisów LSR i poddaje konsultacjom społecznym.
5. Zarząd w oparciu o przedłożone wnioski, na etapie procesu konsultacji, dokonuje ostatecznej decyzji o zmianach. Przyjętą uchwałą projekt zmiany rekomenduje Walnemu Zebraniu Członków Stowarzyszenia.
6. Aktualizacja Lokalnej Strategii Rozwoju dokonywana jest zgodnie ze Statutem LGD uchwałą Walnego Zebrania Członków i publikowana na stronie LGD oraz jej członków.

Schemat nr 3. Procedura aktualizacji LSR:

Tabela nr 13. Wzór formularza do procedury aktualizacji LSR.

Nazwa dokumentu:	
Rozdział dokumentu/(punkt lub paragraf):	
Aktualnie obowiązujący zapis	Propozycja zapisu po zmianie
Przyczyna/cel dokonania zmiany zapisu.	
Jakie są przewidywane zmiany efektów po wprowadzeniu zmian zapisów:	
Dodatkowe informacje/uwagi:	
Osoba/podmiot zgłaszający zmianę :	

Dane kontaktowe: telefon, mail	
Czy Pan/Pani (podmiot, który Pan/Pani reprezentuje) jest członkiem LGD	☐ TAK ☐ NIE
Czy chce Pan/Pani otrzymywać newsletter LGD	☐ TAK ☐ NIE
Data	Podpis.....

Załącznik nr: 2 Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Obszar/ elementy poddane analizie	Realizator	Sposób realizacji	Okres i czas realizacji pomiaru	Elementy/ wskaźniki poddawane ocenie
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji				
Zasady funkcjonowania biura.	Zarząd LGD	- badanie opinii wnioskodawców, osób korzystających z porad, informacji, - opinia kierownika biura; - opinia Zarządu;	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	-dostępność usług; -zrozumiałość informacji/procedur; - czytelność dokumentów;
Pracownicy biura.	Zarząd LGD	- ocena kierownika biura; - ocena kierownika biura przez Zarząd; - analiza sprawozdania z realizacji LSR;	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	- rzetelne i terminowe wywiązywanie się z obowiązków; - przestrzeganie zasad określonych w regulaminie biura - jakość świadczonych usług/pracy; - wdrażanie LSR zgodnie z planem;
Zarząd LGD.	Komisja Rewizyjna	- opinia klientów, partnerów LGD; - sprawozdanie roczne z działalności; - dokumentacja finansowa LGD; - analiza sprawozdania z realizacji LSR.	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	- terminowe i rzetelne wywiązywanie się z zadań; - przestrzeganie statutu i regulaminów wewnętrznych i przyjętych procedur; - uczestnictwo w posiedzeniach; -wpływ podejmowanych decyzji na prawidłowość wdrażania LSR;
Rada LGD.	Komisja Rewizyjna	- opinia klientów, partnerów LGD; - sprawozdanie roczne z działalności; - dokumentacja finansowa LGD; - analiza sprawozdania z realizacji LSR.	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	- terminowe i rzetelne wywiązywanie się z zadań; - przestrzeganie statutu i regulaminów wewnętrznych oraz przyjętych procedur; - uczestnictwo w posiedzeniach; -wpływ podejmowanych decyzji na prawidłowość wdrażania LSR;
Działania komunikacyjne.	przedstawiciele grup defaworyzowanych Zarząd LGD	-analiza ex ante narzędzi komunikacyjnych - analiza dokumentacji LGD dotycząca komunikacji online i naborów; - wyniki badań ankietowych.	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	- zrozumiałość i adekwatność przygotowanych narzędzi komunikacyjnych; - skuteczność przekazywanych informacji;
Elementy wdrażania LSR podlegające ewaluacji				

Osiąganie celów głównych i szczegółowych.	Komisja Rewizyjna	-analiza wyników badań ex ante i ex post w zakresie prowadzonych działań, -analiza zapisów sprawozdań w odniesieniu do zapisów LSR; - analiza wyników badań prowadzonych z wnioskodawcami i beneficjentami operacji i projektów grantowych.	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	-zgodność założonych i osiągniętych wskaźników, efektów; - jakość wdrażanych działań; - <u>trwałość rozwiązań i oddziaływania</u> ; - opinia społeczności lokalnej nt. wdrażanych operacji i działań; - powszechność informacji o LSR na obszarze LGD;
Procedury wyboru i oceny oraz kryteria wyboru.	Zarząd LGD	Analiza dokumentacji z procesu wyboru. Analiza dokumentacji z odwołań i protestów. Analiza adekwatności zmian zapisu kryteriów wybory.	I kwartał roku następującego po roku badanym.	- zgodność zakresu i stosowanych procedur ogłaszanych konkursów z przyjętymi kryteriami wyboru operacji; - efektywność wprowadzanych zmian w kryteriach wyboru; - stopień osiągniętych wskaźników;
Plan działania i Budżet.	Komisja Rewizyjna	Analiza danych z raportu z budżetem planem działania przyjętym do wdrożenia.	I kwartał roku następującego po roku badanym.	- stopień osiągania wskaźników wraz z przyjętymi efektami, oddziaływaniem; - stopień wykorzystania budżetu i racjonalność wydatków;
Elementy wdrażania projektów w ramach LSR podlegające ewaluacji				
Realizacja projektów grantowych.	Zarząd LGD	- dokumentacja LGD; - sprawozdania z realizacji projektów; - analiza wywiadów pogłębionych z wykonawcami.	Czas – kwartał następujący po realizacji projektów grantowych.	- realizacja założonych wskaźników; - możliwości wykorzystania wniosków z oceny realizacji; - identyfikacja nowych lokalnych zasobów i rekomendacje nowych rozwiązań służących rozwojowych;
Realizacja operacji konkursowych.	Zarząd LGD	Analiza dokumentacji LGD - analiza wyników badań ankietowych.	Czas – kwartał następujący po realizacji operacji konkursowych.	- stopień osiągania przyjętych wskaźników - stopień realizacji osiągniętych/założonych celów LSR;
Elementy podlegające monitorowaniu				
Analiza realizacji celów LSR uwzględniająca stopień osiągnięcia wskaźników.	Zarząd LGD	Analiza dokumentacji realizacji zadań biura LGD oraz wyboru operacji w odniesieniu do zapisów zawartych w strategii – plan, matryca logiczna.	Okres – cały rok kalendarzowy Czas – I kwartał roku następującego po roku badanym.	Terminowa realizacja: - planu działania LGD; - harmonogramu i zakres naborów; - matrycy logicznej LSR. Zakres założonych i przyjętych do realizacji wniosków o dofinansowanie operacji i projektów grantowych - stopień realizacji wskaźników - zakres działań biura LGD;
Stopień wykorzystania budżetu LGD z uwzględnieniem wydatkowania	Zarząd LGD Komisja Rewizyjna	Analiza dokumentacji LGD.	Na bieżąco.	- stopień wykorzystanych funduszy; - wysokość zakontraktowanych środków; - stopień realizacji wskaźników;

środków na poszczególne przedsięwzięcia i działania własne LGD.				
Analiza operacji i projektów grantowych.	Zarząd LGD Komisja Rewizyjna	Analiza dokumentacji z wyboru operacji, dokumentacji sprawozdawczej, dokumentacji własnej biura LGD ; w tym ankiet beneficjentów operacji i wywiadów z realizatorami operacji do ewaluacji.	Na bieżąco.	Zgodność - zakresu i terminów realizowanych operacji i projektów grantowych; - założonych i osiągniętych wskaźników; - wydatkowanych środków z planem;
Działania komunikacyjne.	Zarząd LGD	Analiza dokumentacji LGD.	Na bieżąco.	- terminowość realizacji działań; - stopień realizacji wskaźników; - zakres upowszechnianych informacji.

Załącznik nr: 3 Budżet LSR

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)					
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	Razem EFSI
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	8 000 000,00	0,00	0,00	0,00		8 000 000,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	160 000,00			0,00		160 000,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	1 800 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1 800 000,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	50 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	50 000,00
RAZEM	10 010 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10 010 000,00

Plan Budżetu – PLAN FINANSOWY W ZAKRESIE PODDZIAŁANIA 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet Państwa	Wkład będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	4 644 990,00	2 655 010,00		7 300 000,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	445 410,00		254 590,00	700 000,00
Razem	5 090 400,00	2 655 010,00	254 590,00	8 000 000

Załącznik nr: 4 Plan działania wskazujący harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu.

Cel 1

Cel ogólny 1 Wzrost uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i zawodowym obszaru LGD	Lata	2016-2018			2019 - 2021			2022-2023			Razem 2016 - 2023		Program/ Poddziałanie / zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN	
Cel szczegółowy 1.1 Wzmocnienie kompetencji mieszkańców LGD niezbędnych dla aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, obywatelskim i gospodarczym oraz budowania świadomości ekologicznej.												PROW	
Przedsięwzięcie 1.1.1 Mechanizmy współpracy społecznej, obywatelskiej, gospodarczej i ekologicznej.	Liczba wypracowanych narzędzi partycypacji	0	0	0	15 szt.	100	100 000	0	100	0	15 szt.	100 000	Projekt grantowy
Przedsięwzięcie 1.1.2 Organizacja form aktywności osób defaworyzowanych	Liczba zorganizowanych form aktywności osób defaworyzowanych	10 szt.	100	200 000	0	100	0	0	100	0	10 szt.	200 000	Projekt grantowy
Razem cel szczegółowy 1.1				200 000			100 000			0,00		300 000	
Cel szczegółowy 1.2 Poszerzenie i uzupełnienie kompetencji mieszkańców ułatwiających wejście i utrzymanie się na rynku pracy, w tym poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu, cyfrowemu i technologicznemu.												PROW	
Przedsięwzięcie 1.2.1 Dobre praktyki w zakresie aktywności zawodowej	Liczba wypracowanych narzędzi aktywności zawodowej	10 szt.	100	100 000	0	100	0	0	100	0	10 szt.	100 000	Projekt grantowy
Przedsięwzięcie 1.2.2 Kluby aktywności	Liczba klubów aktywności	0	0	0	12 szt.	100	120 000	0	100	0	12 szt.	120 000	Projekt grantowy

osób defaworyzowanych na rynku pracy														
Razem cel szczegółowy 1.2				100 000			120 000			0,00		220 000		
Cel szczegółowy 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganiu marginalizacji obszaru LGD poprzez wdrażanie idei uczenia się przez całe życie.													PROW	
Przedsięwzięcie 1.3.1 Świetlica wiejska miejscem aktywizacji edukacyjnej.	Liczba zaadoptowanych lub wyremontowanych i wyposażonych miejsc do pełnienia funkcji świetlic wiejskich	12 szt.	100	600 000	0	100	0	0	100	0	12 szt.	600 000	Konkurs	
Przedsięwzięcie 1.3.2 Adaptacja istniejącej infrastruktury na Miejsca Aktywności Lokalnej (MAL).	Liczba utworzonych „MAL”	0	0	0	14 szt.	100	700 000	0	100	0	14 szt.	700 000	Konkurs	
Przedsięwzięcie 1.3.3 System wsparcia dla aktywności	1.Liczba udzielonych porad 2.Liczba zorganizowanych szkoleń i spotkań informacyjnych	152 szt. 40 szt.	40	690 000	162 szt. 30 szt.	80	690 000	86 szt. 10 szt.	100	470 000	1. 400 szt. 2.80 szt.	1 850 000	Bieżące, aktywizacja	
Razem cel szczegółowy 1.3				1 290 000			1 390 000			470 000		3 150 000		
Razem cel ogólny 1				1 590 000			1 610 000			470 000		3 670 000		

Cel 2

Cel ogólny 2 Wzmocnienie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz tożsamości kulturowej i ochrony dziedzictwa lokalnego	Lata	2016-2018			2019 - 2021			2022-2023			Razem 2016 - 2023		Program/ Poddziałanie / zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN	
Cel szczegółowy 2.1 Promocja obszaru LGD oparta na lokalnym dziedzictwie i produktach lokalnych												PROW	
Przedsięwzięcie 2.1.1 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem narzędzi graficznych i multimedialnych.	Liczba narzędzi promocji obszaru LGD	0	0	0	3 szt.	100	150 000	0	100	0	3 szt.	150 000	Konkurs
Przedsięwzięcie 2.1.2 Promocja obszaru LGD z wykorzystaniem produktów lokalnych.	Liczba narzędzi promocji produktu lokalnego	0	0	0	15 szt.	100	150 000	0	100	0	15 szt.	150 000	Projekt grantowy
Razem cel szczegółowy 2.1				0,00			300 000			0,00		300 000	
Cel szczegółowy 2.2 Rozwój tradycji i kultury lokalnej obszaru LGD.												PROW	
Przedsięwzięcie 2.2.1 Wsparcie inicjatyw związanych z lokalnym	Liczba nowych wydarzeń, inicjatyw lub imprez	0	0	0	15 szt.	100	150 000	0	100	0	15 szt.	150 000	Projekt grantowy

dziedzictwem kulturowym i historycznym.														
Przedsięwzięcie 2.2.2 Lokalne miejsca tradycji i wydarzeń historycznych	Liczba miejsc odtworzonych, zrestaurowanych, zmodernizowanych lub utworzonych	7 szt.	100	350 000	0	100	0	0	100	0	7 szt.	350 000	Konkurs	
Przedsięwzięcie 2.2.3 Zachowanie „ginących zawodów”.	Liczba narzędzi edukacyjnych na rzecz reaktywacji „ginących zawodów”	0	0	0	3 szt.	100	180 000	0	100 000	0	3 szt.	180 000	Konkurs	
Razem cel szczegółowy 2.2				350 000			330 000			0,00		680 000		
Cel szczegółowy 2.3 Aktywizacja i integracja obszaru LGD na rzecz turystyki, rekreacji, kultury i historii													PROW	
Przedsięwzięcie 2.3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej.	Liczba nowej infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej	0	0	0	14 szt.	100	700 000	0	100	0	14 szt.	700 000	Konkurs	
Przedsięwzięcie 2.3.2 Kultura – lokomotywą aktywności społecznej.	Liczba odbiorców instytucji kultury korzystająca z wdrożonych działań	0	0	0	3500 osób	100	350 000	0	100	0	3500 osób	350 000	Konkurs	
Przedsięwzięcie 2.3.3 Infrastruktura turystyczna.	Liczba nowych narzędzi współpracy	0	0	0	0	0	0	1 szt.	100	100 000	1 szt.	100 000	Projekt współpracy	
Razem cel szczegółowy 2.3				0,00			1 050			100 000		1 150		

						000					000	
Razem cel ogólny 2			350 000			1 680 000			100 000		2 130 000	

Cel 3

Cel ogólny 3 LGD rozwija i umacnia aktywność gospodarczą obszaru	Lata	2016-2018			2019 - 2021			2022-2023			Razem 2016 - 2033	Razem planowa wsparcie w PLN	Program/ Poddziałanie / zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników		
Cel szczegółowy 3.1 Wspieranie nowopowstających i funkcjonujących podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD poprzez wsparcie finansowe, doradcze i szkoleniowe												PROW	
Przedsięwzięcie 3.1.1 Wsparcie przedsiębiorczości poprzez dotacje inwestycyjne	Liczba nowych miejsc pracy w tym samozatrudnienie	15 osoba	20	800 000	55 osób	100	3 200 000	0	100	0	75 szt.	4 000 000	Konkurs
Przedsięwzięcie 3.1.2 Punkt wsparcia przedsiębiorczości lokalnej.	Liczba szkoleń i porad	200 szt.	20	20 000	300 szt.	80	30 000	0	100	0	500 szt.	50 000	Konkurs
Razem cel szczegółowy 3.1				820 000			3 230 000			0		4 050 000	
Cel szczegółowy 3.2 Wzmocnienie działań promocyjnych i systemu sprzedaży produktów lokalnych												PROW	
Przedsięwzięcie 3.2.1 Mechanizmy promocji i współpracy gospodarczej	Liczba nowych mechanizmów promocji i współpracy	0	0	0	4 szt.	100	100 000	0	100	0	4 szt.	100 000	Projekt grantowy
Przedsięwzięcie	Liczba	0	0	0	0	0	0	1 szt.	100	60 000	1 szt.	60 000	Projekt

3.2.2 Wymiana doświadczeń i promocja w obszarze rozwoju przedsiębiorczości lokalnej.	nowych mechanizmów rozwoju gospodarczego												współpracy
Razem cel szczegółowy 3.2				0,00			100 000			60 000		160 000	
Razem cel ogólny 3				820 000			3 330 000			60 000		4 210 000	
Razem LSR				2760000			6620000			630000		10 010 000	
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW												% budżetu poddziałania Realizacja LSR	
												4 000 000	
												40,04%	

Załącznik nr 5. Plan komunikacji.

Termin	Cel komunikacji	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego	Środki przekazu	Wskaźniki i ich wielkość
Każdy I kwartał następującego roku realizacji LSR oraz w zależności od potrzeb korekcyjnych okres 01.05.2016 – 31.12.2022	Aktualizacja LSR oraz w zależności od potrzeb działania korekcyjne w czasie wdrażania.	Kampanie informacyjno-konsultacyjne w zakresie prac nad LSR.	Wszyscy mieszkańcy obszaru, w szczególności samorząd, przedsiębiorcy, rolnicy, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, ze szczególną troską o przedstawicieli grup zdefiniowanych na terenie LGD jako defaworyzowane.	- badania ankietowe; - spotkania publiczne; - warsztaty; - informacje online - konsultacje mailowe LSR; - wysłuchania publiczne;	- liczba zwróconych ankiet; -raport z badań; - liczba spotkań/warsztatów; - ilość osób uczestniczących w spotkaniach/warsztatach; - liczba ogłoszeń informacji zamieszczanych na stronie LGD i gminnych/; -liczba informacji/artykułów na portalach społecznościowych; - liczba adresatów mailowych; - liczba podmiotów/osób udzielająca informację zwrotną; -liczba spotkań;

					- liczba osób uczestnicząca w spotkaniach;
01.05.2016 – 31.12.2022	Poinformowanie mieszkańców LGD o ogólnych założeniach i zasadach wdrażania LSR; Promocja planowanych i realizowanych działań związanych z realizacją LSR.	Kampania informacyjno-promocyjna nt. głównych założeń LSR i zasad jej wdrażania.	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności samorząd, przedsiębiorcy, rolnicy, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, liderzy i mieszkańcy obszaru ze szczególną troską o przedstawicieli grup zdefiniowanych na terenie LGD jako defaworyzowane.	- artykuły i informacje w lokalnych mediach i portalach społecznościowych; - informacje online; - sesje rady gmin ew. biura rad gminnych; - lokalne kanały komunikacyjne; - materiały promocyjne LGD (ulotki informacyjne i promocyjne);	-liczba opublikowanych artykułów; -liczba opublikowanych ogłoszeń prasowych, radiowych i portali społecznościowych; - liczba zamieszczonych artykułów, informacji; -liczba osób korzystających z newsletter; - liczba przekazanych pakietów informacyjnych (pismo, ulotki, informacje na stronę); - liczba spotkań; - liczba sołectw w których sołtys/lider uruchomił lokalne kanały komunikacyjne; - liczba rozdysponowanych ulotek; - prezentacja multimedialna; - publikacja – liczba rozdysponowanych; - broszura – liczba rozdysponowanych; - liczba banerów reklamowych;
Zgodnie z harmonogramem naboru wniosków, w trybie ciągłym w okresie: 01.05.2016 – 31.12.2022	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o zasadach i kryteriach uzyskania wsparcia z budżetu LSR; Promocja planowanych i realizowanych działań związanych z wdrażaniem LSR.	Kampania informacyjno-edukacyjna nt. procedur i zasad oceniania i wyboru operacji przez LGD.	wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności samorząd, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, liderzy i mieszkańcy obszaru ze szczególną troską o przedstawicieli grup zdefiniowanych na terenie LGD jako defaworyzowane.	- spotkania informacyjne; - szkolenia; - badania ankietowe jakości; - informacje w internecie; - poradnictwo LGD - spotkania bezpośrednie indywidualne i grupowe, telefoniczne ; - materiały promocyjno/edukacyjne.	-liczba spotkań/liczba uczestników; -liczba szkoleń/liczba uczestników; - liczba wypełnionych ankiet; - liczba osób korzystających z porad/informacji online liczba (liczba zapytań, odpowiedzi, odwiedzin strony); - liczba spotkań grupowych/indywidualnych; - liczba porad udzielonych telefonicznie; - liczba wypełnionych kart poradniczych - prezentacja; - broszura instruktorzowa/ liczba rozdysponowanych.
Działanie realizowane w trybie ciągłym w okresie: 01.05.2016 – 31.12.2020	Uzyskanie informacji zwrotnej od: -potencjalnych wnioskodawców w zakresie funkcjonowania LGD i jakości pomocy przez nią świadczonej oraz informacji o identyfikacji lokalnych	Badania -satisfakcji potencjalnych wnioskodawców w zakresie funkcjonowania LGD i jakości świadczonej pomocy.	Potencjalni wnioskodawcy w poszczególnych zakresach operacji w ramach LSR.	- ankiety w wersji elektronicznej/papierowej po dokonaniu usługi przez LGD; - dokumentacja LGD.	- liczba wypełnionych ankiet w różnych etapach; - liczba złożonych wniosków.

	<p>zasobów i rekomendacji do dalszych działań -mieszkańców – odbiorców działań w zakresie jakości i efektywności działań/operacji służących realizacji LSR.</p>	<p>Badania efektywności działań służących wdrażaniu LSR w tym również diagnoza zasobów lokalnych i rekomendacji.</p>	<p>Realizatorzy i odbiorcy działań służących realizacji LSR; wszyscy mieszkańcy obszaru LGD Wnioskodawcy w poszczególnych zakresach operacji w ramach LSR.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - sprawozdanie realizatorów; - ankiety realizatorów; - ankiety online dla odbiorców usług na stronie LGD, oraz wersja papierowa dostępna w czasie działań; - pogłębiony wywiad ustrukturalizowany - pracownik LGD po zamknięciu operacji przeprowadza z realizatorem/ami mapowanie lokalnych zasobów wraz z rekomendacjami na przyszłość – czynniki sukcesu, trudności, kierunki zmiany. 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba złożonych sprawozdań; - liczba wypełnionych ankiet; - liczba wypełnionych ankiet papierowych /online; - liczba przeprowadzonych wywiadów; - liczba środowisk/społeczności lokalnych objęta diagnozą (mapa jako produkt) .
	<p>Informowanie mieszkańców obszaru LGD o postępach osiągania celów wskaźników założonych w LSR, wykorzystania środków oraz efektywności realizowanych działań komunikacyjnych.</p>	<p>Kampania informacyjna.</p>	<p>Wszyscy mieszkańcy obszary LGD.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Informacje na stronie internetowej LGD i strony lokalnego samorządu; - artykuły, wywiady w mediach; - mailing; - spotkania; - dokumentacja LGD. 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba miejsc informacji, ich aktualizacji ; - liczba odwiedzających stronę, komentarzy; - liczba informacji medialnych (artykułów, wywiadów); - liczba adresatów newslettera; - liczba spotkań ; - liczba uczestników spotkań; - coroczne sprawozdanie dla UM, Rady do Walnego Zebrania, Sprawozdanie Biura LGD; - lista form dokumentów (sprawozdania roczne i końcowy, analizy/raporty wyniki przeprowadzonych badań).

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Nizańskiej”

37-400 Nisko, ul. Rzeszowska 42
tel./ fax 15 841 13 31

www.lgdnisko.pl
www.bitnisko.pl
www.ekomuzeum.com

„PARTNERSTWO DLA ZIEMI NIZAŃSKIEJ”

